

TÎRÛJ

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî

Sal: 8 Hejmar: 48 • Rêbendan - Reşemî (Ocak - Şubat) 2011 • 5 TL

KÜRDÜN İSTANBUL HATIRASI



4

KÜRT TARİHİ VE KÜLTÜRÜ DİZİSİ

KÜRT İSYANLARI

Tedip ve Tenkil



2. BASIM

AHMET KAHRAMAN

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

Kürtlerin tarihi, acılı bir tarihtir. Hiç dinmeyen bir var olma mücadelesinin kan ve gözyaşıyla, aldatma, hile ve ihanetle iç içe ilerlediği yüzlerce yıllık bir tarih. Kürt İsyanları, tarihin en acılı kesitlerinden birini oluşturan bu tarihin kapısını aralıyor ve okuru tanıklığa çağırıyor. Büyük mücadeleler, büyük oyunlar, büyük ihanetler önümüze seriliyor. Aynı darağacında sallanan babalar ve oğullar; insanı, hayvanı ve barınaklarıyla topluca yok edilen köyler; kurşunlanmış bedenlerden dolayı kıpkızıl akan dereler, ele geçmemek için kendilerini uçurumlardan atan genç gelinler... Kürt İsyanları, bugüne kadar konu hakkında yapılmış tüm çalışmalara ve resmi tarih belgelerine başvurmanın yanında, yazarın yıllar süren özel çalışmalarına dayanıyor. Kürt isyanları içinde yer almış, olaylara tanık olmuş kişiler ile bunların yakınlarıyla yüz yüze yapılmış görüşmeler kitaba canlı bir belgesel özelliği kazandırıyor. Asıl olarak 20. yüzyıl Kürt mücadelelerine yer veren kitapta Koçgiri, Şeyh Said, Ağrı ve Dersim "isyanları" tüm ayrıntılarıyla, öykü tadı veren, canlı, duygulu bir üslupla anlatılıyor.



EVRENSEL BASIM YAYIN

TARLABAŞI BULVARI KAMERHATUN MAHALLESİ ALHATUN SOKAK NO: 25 BEYOĞLU-İSTANBUL

T: (+90) 212 255 25 46 (PBX) F: (+90) 212 255 25 87 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Gidersen Yıkılır Bu Kent - <i>Heke Tu Biçi Wê Kavil Bibe Ev Bajar - Ahmet Tellî</i>	2
Hayata dönen kendini öldürür - <i>Yê li jîyanê vegere dê xwe bikuje - Arif Altan</i>	4
Kürt Mutfağında Ne Pişiyor? - <i>Li kîlera kurdan çi tê çêkirin? - Semur Sezer</i>	6
<i>Kürt Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı – Pirtûkê Dersê yê Ziman û Wêjeya Kurdî - Fehim Işık</i>	9
<i>QELŞO! - Edîb Polat</i>	10
Sînörên Wêjeyen Ewropayî - <i>Avrupa Edebiyatının Sınırları - Helîm Yûsiv</i>	12
Harpût bülbülü Enver - <i>Bilbilê Xarpûdê Enver - Medayin Demirbaş</i>	14
Polîsê Sivil - <i>Sivil Polis - Evdile Koçer</i>	17
İç-Toros Kızılbaş Kürtlerinde ağıt (şîn) geleneği - <i>Li nav Kurdên Qizilbaş ên Navenda Torosê şîn - Mehmet Bayrani</i>	18
<i>Ehmed Kurdî: Em peyivikekê wînda dikin wekî em tanqekê teslîmî dijmin bikin e</i>	22
Oyunaltı – <i>Binîstik - Cuma Boynukara</i>	25
Dosya: Kürdün İstanbul Hatırası <i>Şeyhmus Diken, Lal Laleş, Şener Özmen, Rohat Alakom, Faik Bulut</i>	27-45
Pelên payîzê di singa axa sor de vedimîrî - <i>Kızıl toprak içinde sonbahar yaprakları... - Ar-da Janxwar</i>	46
Meral Daniş Beştaş: 'Kürtçe'nin kamusal alana girişi artık engellenemez	49
Werin em "Kurdên Almanyayê" nas bikin - <i>Gelin "Almanya Kürtleri"ni tanıyalım - Cemil Oguz</i>	53
Türkiye'de tarihsel süreçte sağlık - <i>Li Tirkîyeyê di nav pêvajoya dîrokê de tenduristî - Sağlık Atölyesi</i>	56
Dersim İnanç ve Etnisite Bağlantısı - <i>Baweriya Dêrsimê û tēkîtiya bi etnîsîteyê re - Dilşa Deniz</i>	60
N'abiyon!? - <i>Bariş Avşar</i>	64
Melayê Cizîrî - <i>Fehim Işık</i>	67
'Baba dilim' için... - <i>Ji bo 'Zimanê Bavê' min... - Gülsen Yüksel</i>	68
'Berîya Tofanê' - <i>Tufandan önce - Gülsen Odabaşı</i>	70
Bulmaca – <i>Xaçepirs</i>	72
Helbest – Şiir: <i>Müslim Çelik, Çetin Lodî, Marîn Rehman, Mihemed Afşar, Nûroj Münzûr, Muhsin Atak</i> Karikatürler: <i>Halil İncesu</i> Kapak fotoğrafı: <i>İstanbul'da yaşamış olan Vassilaki Kargopoulo (1826 – 1886) adlı Yunan kökenli fotoğrafçının İstanbul Kürtlerine dair en eski fotoğraflarından birisi. (Rohat Alakom'un arşivinden)</i>	

TÎR j

Sal: 8 Hejmar: 48 / Rêbendan - Reşemî 2011 Yıl: 8 Sayı: 48 / Ocak - Şubat 2011
Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi
Li Ser Navê Doğa Basın Yayın Ltd. Şti. Doğa Basın Yayın Ltd. Şti. adına
Xwedî: Songül Özkan Sahibi: Songül Özkan
Berpîrsê Nivîseran: Bülent Ulus Yazışleri Müdürü: Bülent Ulus

Navnişan (Adres) Tarla başı Bulvarı, Kamerhatun Mahallesi, Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul Telefon 0212 255 25 46 Faks 0212 255 25 87
Nûneriya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilçiliği: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 2 D: 9 Yayın Türü: Yerel Süreli
web: www.tiroj.net • e-mail: tirojdersgisi@gmail.com, info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme / Yenibosna-İSTANBUL

Abone Koşulları: 6 sayı: 25 TL. 12 sayı: 50 TL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul • Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

HEKE TU BIÇÎ WÊ KAVIL BIBE EV BAJAR

Heke tu biçî wê kavil bibe ev bajar, çivîk jî wê biçin
ez ê mîna robarekî bêdeng bibim di rûyê devê çemê te de
Em li navnîşanen xelet bûn, belki jî em bênasname bûn
dibû şaşwaziyeke kej hemû ronahî
Yên tenê em bûn qey, bênavber baran dibariya
ma em diqefilîn gava kulîlkên hinarê dilerizîn

Ku tu biçî wê kî av bide rihanan
çivîk wê xwe bipenêhin kûderê gava ku bibe êvar

Li bêdengiyê guhdarî dikim niha û li bêhna te
li ciyê ku tu bêdeng dimînî tiştin dişikên
li bendemayîn dibêjim ji kolanan re, tu kûr difikirî û diçî
ez navê te dinivîsim li hemû rawestgehên otibosan
hemû ciyên me lê hevdû maçî kirine bi navê te tên hildan
bi ser de ez te li bêdengmayînen xwe zêde dikim

Bêsilav û bêkelam em bigerin li kuçeyan
belkî bi me re ronî bibin hemû varoş
li dûv hefs dimînin, seqemên bizingar
dostên ku em navê wan nizanin dimînin bi tenê
em wan dixin dilê xwe, wan germ dikin
em ê nebin qardiyar ji umrê xwe re her êvar

Ku tu biçî wê berf bibare li kulmên min, tu yê bicemidî
Wê bibe bêdengiya xezalekê li van deveran eşq

Ronahiyên bifiyaqê vêdikevin di pañoyên reklaman de
bênavber zêde dibin kuştinên kujerên wan nediyar
û çivîkên mirî tên firotin li hemû gulfiroşan
ji dêvla binefşan, nêrgizan çivîken mirî
dengê avekê bêhna rihaneke niha şewatên
dûr bi bîra miriyên ciwan dixê êdî

Li qehwexaneyên bûlvarê dixaneke erebesk
mij û xwekustin digre bi ser hemû bîraxaneyan
kunyeya vî bajarî diyar e êdî û bedengiya te
dibe serhildan milyon çaran, ma qey ez nizanim
hela tu were hambêza min, bila destên te gipîgerm bimînin
dewriye digrin ser malen hatine tarîkirin dîsa

Heke tu biçî wê kavil bibe ev bajar çivîk jî wê bimirin
ez ê bibim tofanek li hemû ciyên ku tu bêdeng dimînî

Wergera ji Tirkî: Lal Laleş

GİDERSEN YIKILIR BU KENT

Gidersen yıkılır bu kent, kuşlar da gider
bir nehir gibi susarım yüzünün deltasında
Yanlış adreslerdeydik, kimliksizdik belki
sarışın bir şaşkınlık olurdu bütün ışıklar
Biz mi yalnızdık, durmadan yağmur
yağardı
üşür müydük nar çiçekleri ürperirken

Gidersen kim sular fesleğenleri
kuşlar nereye sığınır akşam olunca

Sessizliği dinliyorum şimdi ve soluğunu
sustuğun yerde bir şeyler kırılıyor
bekleyiş diyorum caddelere, dalıp
gidiyorsun
adını yazıyorum bütün otobüs duraklarına
öpüştüğümüz her yer adıyla anılıyor
bir de seni ekliyorum susuşlarıma

Selamsız saygısız yürüyelim sokakları
belki bizimle ışıklanır bütün varoşlar
geriye mapusaneler kalır, paslı soğuklar
adını bilmediğimiz dostlar kalır yalnız
yüreğimize alırsız onları, ısıtırsız
gardiyan olmayız kendi ömrümüze her
akşam

Gidersen kar yağar avuçlarıma, üşürsün
bir ceylan sessizliği olur burada aşklar

Fiyakalı ışıklar yanıyor reklam panolarında
durmadan çoğalıyor faili meçhul cinayetler
ve ölü kuşlar satılıyor bütün çiçekçilerde
menekşeler nergisler yerine kuş ölüleri
bir su sesi bir fesleğen kokusu şimdi uzak
yangınları anımsatıyor genç ölülere artık

Bulvar kahvelerinde arabesk bir duman
sis ve intihar çöküyor bütün birahanelere
bu kentin künyesi bellidir artık ve susuşun
isyan olur milyon kere, hiç bilmez miyim
Sokul yanıma sen, ellerin sımsıcak kalsın
devriyeler basıyor karartılmış evleri yine

Gidersen yıkılır bu kent kuşlar da ölür
bir tufan olurum sustuğun her yerde

AHMET TELLİ

HAYATA DÖNEN KENDİNİ ÖLDÜRÜR

ARIF ALTAN

Dehşet ve umudun ağır etkisini yaşadktan sonra kurtulan kişi, hayata döndüğünde, kendini öldürmüş olduğunu fark eder çok geçmeden. Hayata dönüşün belirtileri, varoluşun ilk kıpırtıları, yabancı bir dili ilk kez konuşanın güvensizliğiyle sarf edilen ilk kekeme kelimeler, zamanın öte yakasında bırakılan hayatına kıyanın şaşkınlığında beliriveren arazlar... Kendi cesedi başında şaşkınca her şeyi izleyen tuhaf ruh halini düşünün. Her şey, tinin tendeki kıpırtıları dahi bir yük. Fakat Kürtler hayata dönüyor, ama hayata döndüğünde kendini çoktan öldürmüş olduğunu fark ediyor. Frantz Fanon'un "ilk kurşun" ağırlığı teorilerinden farklı bir şey. Hayır, canavarı öldürdüğü için kendisi ölmüyor, dehşeti umuduyla öldürdüğü için, umudun yaşaması için, yeni bir dehşeti gereksindirdiğini fark ettiği için... Dehşet de umut gibi yeni bir çehre kazanmalı, ama o ana kadar umut, muhakkak

dehşetten daha büyük bir sözcüğe sığdırılmış olmalı. Şair haksız değildi; her gün bir öncekinden, her yeni yıl eskisinden daha bir kısa. Umut küçülür, dehşet büyür. Toplumsal tarihin döngüsü, kendi hiçliğine her şeyi katarak tamamlar.

Hayata dönerek öldürür kendini horlanan, hayatın kıyasına itilmiş olan. Ölümün üzerine basarak, dehşetin gırtlığından kayarak iner köklerine. Kendini öldürerek hayata dönen, bir dev aynanın önünde özenle prova eder hayatın imbiğinden geçirdiği deneyimi. Büyük cümleleri ağızda doğal görünene kadar yontup durur, hecelenip kırılır bütün dolgun tımlı sözcükler. Böylece dil, kanaya kanaya varır kendi hakikatine. Bir önceki yıldan kalma dehşetin üstü şefkatli bir yeni umutla örtülür. Ötelenir tam da şimdi, bu anda ve her zamanda dehşet. Bir başka çağda kalmıştır kötü hatıralar. Bugünü dünün tatsız

bilgisiyle zehretmemeli, ama geleceğe şimdiden beklentilerden yüklü bir yatırım yapılmalı. Fakat nasıl yapmalı? İşte dehşetten yeni çıkmıştır, şaşkınlık büyük bir dengesizlik. Dengeyi bulmalı, hayata döner, önce kendini öldürdüğünü algılayarak.

Mutluluk, her yılbaşına düşen tılsım!

Yeni bir yıla giriyoruz ne de olsa. Yeni bir yıl demek, yeni olan her şey demek, ondan öte yepyeni bir hayat olasılığı demek. Düş medyumları devrede, "bir önceki yıl unutulmalı, daha iyiye gidiyoruz, çok daha iyiye." Bir önceki yılın gerilimi, yeni yılın ılıman umutları içinde namlendirilir. Umutsuzluk sağaltılır, yaralar sarılır. Bir önceki yılın dehşetinden geleceğin düş bahçelerine kapı aralanılır. Bir hataya doğuldu ne de olsa, öyleyse aynı hatayla yaşlanılabılır. Budur insan! Aldanmadan, kendini aldatmadan olmuşluk hissini duymaz. Olmuşluk duygusu önemli. Zamanı parçalamadan, hayatı dakikalara, saatlere, günlere, haftalara, aylara, yıllara bölmeden de yaşayamaz. Nefes almadan, dakika dakika, gün gün biriken bir acıyla da sürünmez ki. Şiddetli bir baş ağrısının kesintisiz şekilde bir hafta sürdüğünü hayal edemeyiz. Bir saniye dinmeyen günlerce süren bir diş ağrısıdır dehşet. Hayatın her anını saran bu dehşetin otuz yıl boyunca kesintisiz sürdüğüne kim inanır! Zamanı bölen, kesintisiz dehşeti mi bölemeyecek! Dehşetten kurtulmalı, mutlu olmalıyız. Mutluluk! İşte her yeni yılın başına konulan, her yılın başına düşüveren tılsımlı kelime.

Dehşetten çıkana neden mutluluk salık verilir? Mutluluk, unutmayı gerektirir de ondan mı? Unutmadan yaşayamayız. Tüm geçmişi unutarak kendini anın eşliğine bırakmayı bilmek gerek. Nietzsche'nin mutluluk eşliği bu. Başımız dönmeden, korku duymadan bir noktada durmasını becerebilmek, mutluluğun ne olduğunu öğretir. Aksi durumda hiçbir zaman mutluluğun ne olduğunu bilemeyecek, daha da kötüsü, başkalarını mutlu kılan herhangi bir şeyi de hiçbir zaman yapamayacağız. An'a gömülenden nefret eden Nietzsche yırtınircasına uyardıya devam ediyor; "Unutma gücü hiç olmayan, yani hiçbir zaman unutmayan ve her yerde bir oluş görmeye mahkûm olan, böyle bir insan artık kendi öz varlığına da inanmaz, kendine ve oluşuna da inanmaz artık, hareket eden noktalar dizisi içinde her şeyin akıp gittiğini görür ve bu oluş ırmağı içinde kendini yitirir. Ondan sonra parmağını bile kılmıdatmaya cesaret edemeyecektir artık. Her eylem unutmaya ile bağlantılıdır. Bütün yapıp etmelerimizde unutmaya vardır."

Unutalım ve bekleyelim, öyle mi?

Unutmaya vaaz eder toplumsal yazgı uzmanlarımız. Durmadan unutmamız gerektiğini hatırlatıp

durur sağduyu tanrılarımız. Bizi iyi edecek unutmama, bizi yok edecek dehşetin gölgesinde bir kıvılcım çakımı erdem aydınlığı. Kürtler için her talep erken bir talep, her istek aşırı bir istek, her hak eylemi 'meşru ama gerçekçilikten, ilahi bir düzlemede parlatılan hakikatle bağdaşmayan eylem.'

Ne yapmalı öyleyse? Beklemeli, sonsuza kadar beklemeli. Sonsuzluk içinde dehşet, küçücük bir kara noktaya dönüşüp gözlerden kayboluncaya. Kıyım kanıksanuncaya. İşte böylece yeni yılda da önceki yılın enkazını yok saymamız gerektiği ikazı da yeni yılın ilk kuvvetli dileği. Rüzgârın güneşli bir vadinin üzerinde sürüklediği küçük kara bulut şu anki umutlu bekleyiş. Bu küçük kara bulutun önünde ve arkasında her şey pırıl pırıldır, sadece kendisi her zaman bir gölge düşürür o kadar. Umudun içinde biriken bu arızı şüphe de silinip gider çok geçmeden. Yeter ki "gerçekçi olalım". Gerek büyük gerekse de küçük meselelerde kendini sürekli bir hile, daimi bir aldaniş olarak sunsa da hayat, eğer verdiyse, mutlaka almak için verse de, aslında abartmamak gerek. Yeni yılda her şey bambaşka olacak.

Dehşetten uyanan, uyacaktır bu buyruğa. Dehşet, taşınamaz yıllar yılı. Saat başı, her gün, haftada, yılda bir meydana gelen küçük büyük talihsizlikleri, bütün hesaplamaları boşa çıkaran aldatıcı umutları ve kazaları ile tiksinsen de bu hayattan, insanın sadece mutlu olmak için var olduğuna ikna olamasak da kulak vereceğiz kutsal yargı bekçilerimize. Değil mi ki hayata dönerek kendimizi öldürdüğümüzü fark ettik, bu yılı da dehşet içinde tamamlamadan her şeyi unutmayı denemeliyiz. Arzu edilen şeyin ne kadar arzu edilmeye değer olduğunu gösterinceye, ya umutla ya da umut beslenen şeyle aldanmamızın geçerli nedenlerine bizi ikna edinceye, bu hayatı, sağduyu rahiplerimizin gösterdiği yoldan ilerleyerek tüketmemiz beklenir. Bütün bir ülke, milyonlarca insanın yüz yıldır içine hapsedildiği tek toplumsal ilke bu değil mi? Kanaatkâr olunmalı! Dehşete son verecek hiçbir talep ileri sürülmemeli. Kendini öldürdüğünü hayata dönerek fark eden, hayattan hiçbir şey beklememeli.

Her insan bir ötekinin azabı. Bir diğerine havayı, toprağı, suyu zehretmek için yaşar her insan. Azap veren, bu yüzden unutmaya salık verir azap çektiklerine. Dehşetin içine kara bir leke, o bir damla zehirli umudu damıtır. "Dehşeti unutmama, umudu görün!" Dehşet sürüp gider, fakat biliriz; dehşetin içine gözlerini açan için, dehşetten arınmış bir hayat olasılığı en büyük dehşet.

Bir önceki yıldan Kürtlere kalan böyle bir dehşet. Yeni yıldan beklentisi mi?

Büyük ihtimalle yine dehşet ve onu örtmeye yetmeyen cılız bir umut...

KÜRT MUTFAĞINDA NE PİŞİYOR?*

SENNUR SEZER



Bir mutfak bir coğrafyanın özetidir. Aynı coğrafyada birden başka ulus yaşıyorsa, ortaklıklar kadar zıtlıklar da gözünüze çarpacaktır. Kürt mutfağı, özelliklerini Kürt ailenin köyde, şehirde, yurdunda, gurbette oluşuna göre değişirse de ana özelliklerini korur. Kürt yemeklerinin temelini et, yoğurt ve bulgur yanında yaban otları/sebzeleri oluşturur. Son elli yıldaki değişiklikler mutfaktaki malzemeleri Avrupa'da çeşitlendirse de büyük şehre göçlerin, köyden uzaklaşmanın kimi yoksunlukları arttırdığı açıktır. Bu tür olayların, Kürt mutfağının gelişmesini engellendiği de söylenebilir.

Ertuğrul'un boğazına takılan...

Şehirden başka bir yerde yaşamamış olanlar için "yufka ekmeği" ya da "lavaş" dediğimiz ekmeğin biçiminden başka özelliği yoktur. Oysa Cemşit Bender'in *Kürt Mutfak Kültürü ve Kürt Yemekleri*

adlı çalışmasında bu tür ekmeğin mayalı hamurdan yapılıp tandırda pişirildiğinde lavaş, mayasız hamur merdane ile saçta pişirildiğinde Nanê Sêlê, mayalanıp, açılıp, saçta piştiğinde Nanê Hilehtî diye adlandırıldığını öğreniriz. Bu ekmeğin daha da çeşitlenebilir. Bender'e göre "dünyamızda en zengin ve en çeşitli ekmeğin türleri Kürt mutfak kültürü içinde yer almaktadır". Bu durumun Kürt coğrafyasında ekmeğin önemini vurgulayan bir yanı olmalı. Ne var ki, bu mutfakla ilgili bir başka çalışma beklenmeyen bir tepki aldı. Ayşe Kudat'ın *Kürt Mutfağında Ne Pişiyor?* adlı çalışmasına ilk tepki Ertuğrul Özkök'ten geldi:

"Kitabın adı aynen böyle: 'Kürt Mutfağında Neler Pişiyor?' Başlık hoşuma gitti. Bugüne kadar 'Doğu yemekleri', 'Güneydoğu mutfağı' gibi sansürlü isimlerle bildiğimiz bir yerel mutfağı ilk defa, adı bastıra bastıra yazılmış şekliyle okuduk. Kürt mut-

*Kürt Mutfağında Ne Pişiyor?, Ayşe Kudat, Doğan Kitap

fağtı...' Merakla okumaya başladım. Aman Allah'ım, daha ilk satırlardan itibaren, o güzelim yemekler boğazıma takıldı. Üç kap yemek yiyeceğim diye, bir kamyon dolusu, stradan Kürt siyaseti. Yemek mi yedim, dayak mı yedim anlayamadım. Herhalde hazırlayanlar, bu formülü çok yaratıcı bulmuşlar ki, sayfalar dolusu anlatıyorlar.

Üç küçük paragraflık bir yemek tarifi için, en az beş sayfa "Kürt sorunu" okumak zorundasınız. Oldukça pahalı bir bilet. Hangi yemeğin fiyatı ne kadar öğrenmek istiyor musunuz? Buyurun size fiyat listesi:

Yemeğin adı: Meyir. Bölümün giriş yazısı şöyle:

'Dersim olayları Kürtlerin kendi yurtları dışına sürülmelerinde önemli bir rol oynamış, elinde avucunda hiçbir şey olmaksızın sokaklara dökülen bu halk, değil kendi mutfaklarının gereği olan yiyecekleri, kuru ekmek bile bulamaz hale gelmiştir.'

İçinde, buğday, nohut, ayran, tuz var."

Ertuğrul Özkök'ün yazısı doğrusu beni kışkırttı. Her yemeğin bir ortaya çıkış öyküsü /söylencesi olan bir kitap düşündüm. Tıpkı hamuruna meşe palamudu ya da yaban otları katılan ekmeklerin "kıtlık ekmekleri" oluşu gibi. Üstelik Özkök tepkisinde yalnız değildi. Kitabın tanıtıldığı bir sitede bir okur da, anasının gurbette özlediği yemekleri için bu kitabı aldığını, propagandacı, taraflı bir kitapla karşılaştığını, oldukça katı ve köşeli bir dille, söyleyerek kitabı kınıyordu.

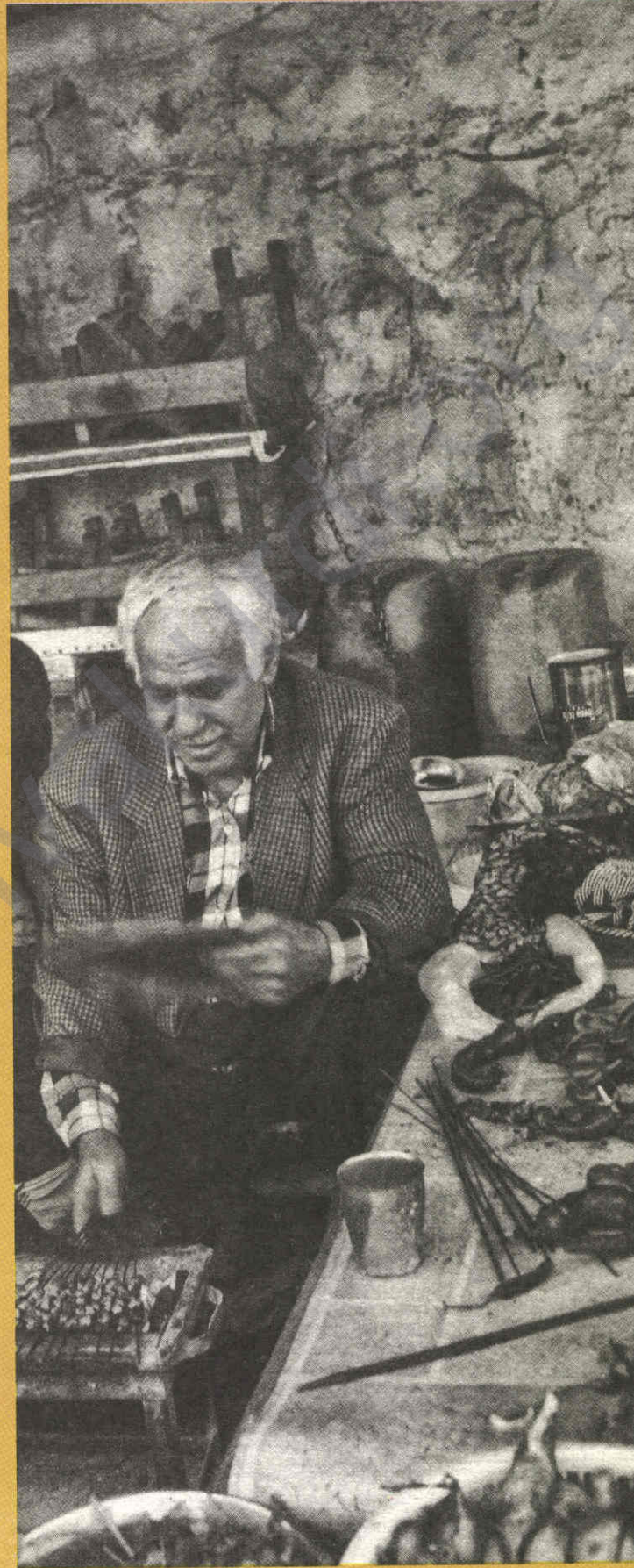
Kürdün mutfağı, Kürdün öyküsü...

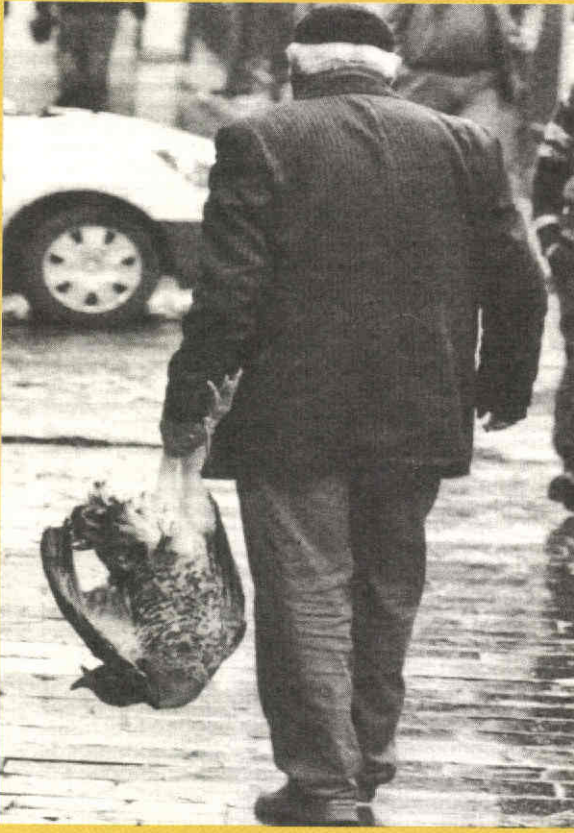
Kitabı bu iki yorum yüzünden aldım. Kitabın alışılmış bir yemek kitabı olmadığı doğru. Yazar yemek tarifleri için konuşmalar yapmış, yemek tarifleri yapanlar kendi öykülerini de anlatmışlar. Bu öykülerde de parça parça bir yakın geçmiş yansıyor. Bu yakın geçmişte iç göç, dış göç, yokluk, yoksulluk, dağ var. "Şiddet" var, savaş... Kısaca yaşananlar. Bu yaşananlar arasında Avrupa da, hapisane de... *Kürt Mutfağında Ne Pişiyor* yaşananların öykülerini olabildiğince yansız, daha doğrusu "Kürt insanı"nın bakış açısından aktarmaya çalışmış.

Çökelek piyazı

Malzeme: 500 gr çökelek, 2 salatalık, 2 domates, 1 demet taze soğan, yarım demet taze reyhan ve maydanoz, kuru nane, 3 adet az acı yeşil biber, tuz.

Yapılışı: Çökelek geniş bir kaba konarak içine küçük küçük doğranmış salatalık, domates, yeşil biber, taze soğan ve reyhan-maydanoz-nane eklenerek karıştırılır. Biraz suyla inceltilir ve üzerine zeytinyağı gezdirilir.





Kürt mutfak kültüründen söz ederken objektif davranmaya çalışıyor:

"Bir Kürt mutfağından bahsedilebilir mi? Sadece Kürtlere özgü yemekler var mı? Mutfak kültüründe etnik ya da milli bir sınıflandırma yapılabilir mi? Bizce böyle bir ayırım yapmak yanlış olur. Özellikle bizim gibi dinamik bir coğrafyada yaşayan bir toplumun böyle bir sınıflandırma yapması doğru olmaz. Belki bir Anadolu mutfağı veya mesela bir Akdeniz mutfağından bahsedilebilir. Çünkü bu, yemek çeşitlerine ve yemekte kullanılan malzemelere referans verir. Coğrafi yapı, sadece o coğrafyada yetişen bitki ve sebzelerle diğer coğrafyalardan ayrı bir yemek kültürü oluşmasını sağlar." Kudat'ın bu cümlesi kengeri, ışkını anımsatmıyor mu? Karadeniz'de baharda yemeği yapılan bir ağacın filizlerini: melucanı?

Yazar'ın saptamaları kitabın da Kürt toplumunun da özelliklerini çiziyor: *"Kürt kazanı siyasal olaylar nedeniyle kaynadığından insanlar 'Kürt aş' pişiremez oldu. Kürtlerin kazanında pişen ve pişemeyen yemeklerin neden ve sonuçları belki bugüne kadar hiç düşünülmedi."*

Kudat, kitabı yazma nedenini şöyle açıklıyor:

"Bir kültürün nasıl ezilebileceğini ve bunun belki en basit konulardan biri olan boğaz tokluğu ve mutfak özelliklerini nasıl etkilediğini örneklemek için kaleme almak istedim bu kitabı. Hep düşündüğüm, hayata geçirmeyi çok istediğim bir

çalışmaydı. Zaten bu tamamıyla bir yemek kitabı da değil. Kürt mutfağının bazı, çok bilinen, çabuk hazırlanabilen, nerede olursanız olun malzemesini bulabileceğiniz örneklerini topladım. Kitabın içindeki öykülerle Kürt insanının maruz kaldığı kültürel ezilmişliği en azından mutfakları açısından örnekle-meye çalıştım."

Bir sözlü tarih çalışması gibi...

Kitabın çalışmalarını bir cümle hazırlamış: *"Diyarbakır'da bir yerde biriyle yemek yiyorduk. Kadın nasıl olduysa 'Ablam 14 yaşında dağa çıktı' dedi. Çok basit, sanki sıradan bir şeymiş gibi söyledi bunu. 14 yaşında bir kız, üstelik okula bile gidemeyen, sürekli evde kalan, akranları gibi çeyiz hazırlamakla vakit geçirmesi beklenen geleneksel anlamda bir 'ev kızı' nasıl olur da dağa çıkar? Bu kıza buna iten, ailesinin rızasını alacak kadar onu inançlı kılan ne olabilir? Çalışmamızın başlangıç noktası bu oldu."*

Kürt Mutfağında Ne Pişiyor?'un fotoğrafları, yemek tarifleri ve öyküler özellikle ayrı kişilerden seçilmiş. En ilginç tarifleri hapishaneyi anlatanlar vermiş. Ocaklar alındığı için semaverde pişen yemekler, yeniden başka maddeler katılarak *"terbiye edilen"* yemekler... *Kürt Mutfağında Ne Pişiyor?*, bir sözlü tarih çalışması gibi okunmalı. Ayrıca yazarına katılmamak olanaksız: *"Bu çalışma, muhakkak ki başka birçok çalışmayı doğuracak bir çalışma niteliğindedir. Her hikâyeye, yer verdiğimiz her yaşanmış olay başlı başına bir kitap olacak nitelikte ve zenginliktedir. Aynı şekilde ulaşamadığımız benzer nitelikte binlerce olayın daha yaşandığını biliyoruz. Aktardığımız hiçbir olay ne diğerlerinden daha önemli ne de daha önemsizdir."* ✨



Kürt Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı

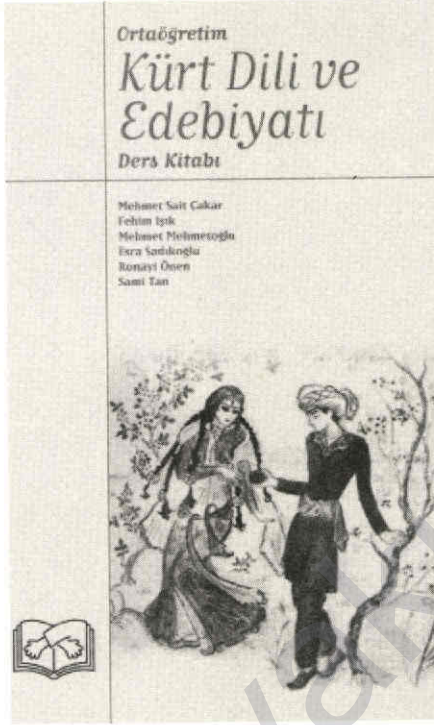
FEHİM IŞIK

Tarih Vakfı, 2009 yılı Şubat ayında "Toplumsal ve Siyasal Çatışmaların Yaşandığı Toplumlarda Uzlaşma Aracı Olarak Eğitimin Rolü Projesi" adı altında bir alan çalışmasına yöneldi. Bu arada, aralarında Millî Eğitim Bakanlığı, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü, Yüksek Öğretim Kurulu, İnsan Hakları Derneği, Eğitim Sen, Eğitim Bir Sen, Kürt Enstitüsü, Kürt-Kav ve Kurdi-Der gibi çok sayıda kurum ile alanında uzman kişilerin katılımıyla bir dizi diyalog toplantıları yapıldı. İşte Tarih Vakfı'nın koordinatörlüğünde yayınlanan ve Aralık ayında kamuoyuna tanıtılan 'Ortaöğretim Kürt Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı' fikri bu diyalog toplantıları sırasında oluştu.

Türkiye'de toplumun çatışmalı bir sürece taşınmasında, eğitimin tekçi, "ötekileştirici" payı büyüktür. Türk Millî Eğitim sisteminde de bu öğeler belirgin bir biçimde yer alıyor; diğer bir deyimle Türk olmayan herkes eğitim sürecinin dışına itilmiş. Bu yetmez gibi müfredat içeriğinde çokça 'düşmanımız' olduğu öne sürülerek, 'kutsal' tabir edilen öğeler ön plana çıkarılıyor. Aslında kitap fikrini öne çıkaran biraz da bu eğitim anlayışı. Sürecin bu noktaya taşınmasında eğitimin rolü nasıl negatif olmuş ise yine eğitim süreci aracılığıyla bu süreci tersine çevirmek, pozitifleştirmek de mümkün olabilir, diye düşünüldü.

Eğitimdeki 'tekçilik' anlayışı ne yazık ki Türk olmayan herkesin kimliğinden, dilinden, kültüründen hatta inancından uzaklaşmasını sağladı. Bu arada Türk olanların, Türk kimliğini kabullenenlerin de diğerlerini dışlamasını, yok saymasını, en hafif deyimle ise bilmemesini beraberinde getirdi. Bu kitap ile dışlanan, yok sayılan, görülmeyen, bilinmeyen bir kesimi, yani Kürtleri; dışlayanlara, yok sayanlara, görmeyenlere, bilmeyenlere anlatmak hedefleniyor. Türkçe yayınlanmasının bir nedeni de bu.

Kitabın yazarları, Tarih Vakfı'ndaki uzmanlar, diyalog toplantılarında bulunan STK yöneticileri, akademisyen ve diğer katılımcılarla kitabın yazım tekniği tartışılırken, üslubun dışlayıcı değil topar-



layıcı olması fikri öne çıktı ve yazım çalışmaları da bu prensiple sürdürüldü. Kaldı ki, bir çatışmayı ortadan kaldırmaya çalışırken yeni bir çatışmanın nedeni de olunmamalıydı.

İki bölümden oluşan kitabın yaklaşık yüzde onluk kısmını oluşturan bölümlerden ilki Kürt dili ile ilgili bilgileri içeriyor. İkinci bölüm ise Kürt edebiyatını konu alıyor. Bu bölüm de kendi içinde farklı alt bölümlere ayrılıyor. Yaklaşık yüzde yirmilik bir ağırlık ile sözlü Kürt edebiyatı, yine yüzde yirmilik ağırlık ile klasik Kürt edebiyatı, geriye kalan yüzde ellilik bölümde ise modern Kürt edebiyatı inceleniyor. Elbette kitap, bilgi sunan bir yaklaşımdan öte, Türkiye'deki eğitim sisteminde son birkaç yıldır uygulanan yapılandırmacı

eğitim anlayışı ile öğrenci merkezli olarak hazırlandı. Kitapta her bölümde hazırlık çalışmaları, etkinlikler, anlama-yorumlama çalışmaları, değerlendirme bölümleri var.

Kitabı yazmak için incelenen kaynakların önemli bir bölümü Kürtçeydi. Yazarları Kürtçeye yeterince hâkim oldukları için bu açıdan bir sıkıntı çekmediler. Ancak bir kaynak azlığından bahsetmek gerekir. Söz konusu olan yasaklı bir dil, yasaklı bir kültür, hele eğitim ile arasına duvar çekilmiş bir halk ise yeterince kaynak bulunamayacağı baştan biliniyordu. Mevcut kaynaklarla en iyisi yapılmaya çalışıldı. Bunun için de neredeyse konuyla ilgili kaleme alınmış her kaynağa ulaşıldı, demek mümkün.

Kitapta farklı halkların edebiyatları arasında karşılaştırmalar da yapıldı. Başta da belirtildiği gibi hedef, farklı halkların dil, kültür ve edebiyatlarının ortak ve farklı özelliklerini vurgulamaktı. Bu bağlamda örneğin ünlü Türk mutasavvıfı Ahmet Yesevi ile yakın dönemlerde yaşamış Baba Tahirê Hemedanî karşılaştırılıyor. Öğrencilerin bu karşılaştırmalardan sonuçlar çıkarmaları isteniyor.

Ve son bir hatırlatma; bir tavsiyeler raporu ile birlikte Millî Eğitim Bakanlığı'na da sunulacak olan kitabın Bakanlık tarafından liselerde ders kitabı olarak okutulması talep edilecek. ✽



QELŞO!

EDİB POLAT

Yekî navsere, pêncî-şêst salî û qamnavgîn bû. Riya wî ya fireh û gîj ji ber dahfên sipî yên firk gewr bûbû. Gava diaxivî bi çavên beloqî li hawirdora xwe raçavî dikir, wekî ku ji gotinên xwe ne bawer be li pey hev sond dixwar. Bi kiras û derpiyê qedek bû. Destên wî mezin û goştîni, milên wî dirêj bûn. Qermûçekên li eniya wî û xetên li her du hinarkên rûyê wî, tiştêkî di dîmena serçavê wî de vedişart, ev çî bû mirov nizanîbû. Navê wî nedihat gotin, tenê gava qala wî dibû her kesî bi ecbihartî digot "Hecî". Carna di jiyane de mirov leqay kesên ne xwedî pişe û vatîni tê, lê gel navên erkdarên cur bi cur li wan dikin; dibêjin goşkar, terzî, berber, mamoste, hecî an şêx...

Bi eslê xwe ji Kerxa Kikan bû, lê hatibû Cadê.

Ew roj wekî her gav li odayê li ser doşekê bi kirasê xwe yê qulqulkî rûniştibû, pala xwe dabû balgîfê û ji vir de wir de xeber dida. Ji nişke ve Melayekî ku siwarê hespê şinboz bû, got: Selamuneleykum.

Xwediyê malê derketin ber derî, xwişka melê rahişt hefsarê hespê û ew bir axur. Lê di veşerê de ji kekê xwe pirsî:

- Birê min, me koşkê hêj nû ava kiriye, axurên me bêderî ne. Diz li gund hene, em ditirsin. Ez piyê şinbozê te li qeydê bixim?

Beriya mele tiştêkî bêje, "Hecî"yê paldayî ji xwe bawer axif:

- Netirsin netirsin! Serbest berdin, ne hewceyî tewilandinê ye! Kesek nikare hespê te bidize!

Mele şaş û şeqizî li "Hecî" zivirî, bala xwe da kirasê qulqulkî ku wateyek mîstîk û serxwezayî dida der, piştî awirek da xwişka xwe, wekî ku bêje ev kî ye, çî kes e, xwedîkeramet e an sêrbaz e...

Bêdengiyê devê her kesî dirût, misqalê ber rojê li ber ronahiyê reqişîn. "Hecî" çavêkî li odayê gerand, li sekna wan ya acêbmayî nihêrî, qutiya titûnê ji berîka xwe derxist, çixareyek pêça. Piştî got:

- Çendekî berê hewl dabûn ku hespê min yê di axurê de qeydkirî bidizin. Dizên Cadê meşhûr in, nizamim çawa qeydan vedikin? Gava bi serê hespê digrin û dibin ber derî, bi tewfîqa Xwedê çavên wan kor dibin, nikarin ji axurê derkevin, mecbûr dibin ku hespê berdin. Kêliya dev jê ber didin, dîsa ronahî dikeve çavên wan. Cara diduyan radikin damûskên wî -du diz bûne- ber çavên her duyan jî ji nişke ve dîsa dibe zilûmat! Ditirsin, xof dikeve dilê wan, dibêjin ev sêr e, mucîze ye, çî ye! Revî revî ji axurê derdikevin. Piştî rojekê dikeve qalê, diz dibêjin ew hespê kî bû, gundî dibêjin, we tiliya xwe kiriye qula mozan, ji bilî yê xalê Hecî we hesp nedît? Hêj maye ku xenîmî we bibel!

Bi tevgerek sivik wekî sêrbazekî ku destmala destê xwe winda bike, çotikê xwe kişand ser kirasê qulqulkî û kufînî ji çixareyê anî.

Mele heyrî mitalê fitilî, geh li kirasê wî yê qulqulkî û geh li çixareya destê wî nihêrî, got:

- Yeah? Hela!

Wî fam kir ku tesîr li melê kir, gotinê wiha herikand:

- Ez eniya bavê wan bi bihuştî dipîvim dizên ku tînen hespê te! Min gava vê koşkê lê kir, min çima axuran bê derî hişt? Ka ji xwişka xwe bipirse melayê min, kesê ku vê koşka du tebeq lê bike, nikare derî li ber axuran bixe? Û ka bipirse min her koşeyek dîwêr 25 qiruşê hesinî bincih nekiriye? Çima?

Xwişka Melê serê xwe bi erênî hejand. Wî dubare kir:

- Çima? Wateya vê yekê çî ye? Bila xwişka te bêje! Ew her çar 25 qiruş nahêlin ku tiştêkî bi qîmet ji vê malê derkeve. Her wiha ev her çar 25 qiruş dê nehêlin xwediyê vê malê ji vî gundî bar jî bike!

Mele carek din li xwişka xwe nihêrî, lê wê devê xwe venekir. Dengê "Yeah? Hela hela!" bi gumanbarî dîsa li odayê belav bû.

- Hespê te şinboz e, hêja ye. Yê min jî eynî dişibiya

yê te, ev hesp mirovan hîç rûreş nakin, li rê nahêlin. Rojekê ez lê siwar bûm û min da pey qaçaxekî. Herê, Xwedê tu ew Xwedayî lê gavê tu ne ew gav î, wekî ya niha tê bîra min...

Mele pirsî:

- Qaçax kî bû?

- Hûn Koçero nas dikin, qet nebe we nav û dengê wî bihîstiyê, lawikê Silivî, mehkûmê devera Xerzan. Erê Xwedê heq û şahid e, rojek wekî îro bi tav bû! Koçero li pêş e, Koçero jî hema Koçero ye ha, wekî ba û birûskê dajo, ez li pey im, hema bêje pozê hespê min digihîje dûva yê wî. Ew direviya û ez li dû bûm, fire fira hespan bû, damûska wan li ber bayê wekî baskên teyran vebûbûn, ji ber min reviya heta hat ket gund. Tiving di dest min de bû, tivinga Elemenî ku benderuhek ji ber nîşana wê nikare bifilite. Koçero carna li ba diket, li min dinihêrî, ez çavsor im, del û dîn im, derba min li erdê nakeve, wî hema qamçî li ser qamçiyê li hespê xwe dida, hespê wî difiriya mîratê. Min nedixwest bikujim, dixwest ew bi dest bigrim. Ji min re gotibûn wezîfeya te ew e, tu divê wî nekujî, bigrî! Lê çi bikim ew di nav gund de winda bû. Firiya? Erd qelişî ew ket bin? Min ji neçarî hemî gundî li meydanê civand, min got: Zûka ji min re Koçero bînin. Hûn niha tînin bînin, an na paşê di mala kî de derê, ez dê wê malê bişewitînim!

Mele got:

- Yeah? Na lo? Hela hela!

“Hecî” li sohbetê sor bibû:

- Gundiyar got, tu çi ji wî dixwazî, rebeno guneh e, çi cotê te û wî li hev asê bûye? Min got hûn dizanin ez kî me, erka min çi ye, ji ku derê têm? Kesekî deng nekir melayê min, belkî jî tirsîyan! Min got guh bidêrin, ez dê ji we re çi bixwînim? Û min kaxizek ji berîka xwe deranî û xwend: Adi-soyadi: Hecî M. E. Hoço! Doğum yerî: Kerxa Kikan, Gorevi: Rrrrresmen casûs!(*)

Mele vê carê hêdika bi şeqizîn got:

- Yeah! Hela! Karekî te yê wiha heye?

- Lo herê! Ez tenê li qaçaxan digirim! Gava min kaxiz xwend, gundiyekek bi milê min girt, got ka ez jî li wî kaxizê destê te binêrim. Min got, lawo haşa min hizûr ev ne ewa qehpê ye, ez bi vê hecîtiya xwe derewan dikim? Derew ne karê mêran e! Wî got Hecî bêhna xwe fireh bike, ew ne Koçero, haşa Hezretî Elî be, ji tîrsa te dikare di gund de bisekine? Ji gund derketiyê çûye. Vê carê wî efû bike! Gundî rast digot, piştî vê peyva wî hêrsa min çû, bêhn hat ber min. An na, min gund dişewitand.

Mele careke din lê hûr bû, belkî sed qul li ser kirêş hebûn, lê devê wan mîna şewata çixareyê reş bû û bi ta hatibûn dirûtin. Li cixareya nav tiliyên wî fikirî... Ew mabû ku bêje çi bûye ji kirasê te, lê xwe girt. “Hecî” nehişt ew bêtir miraq bike, hema dest pê kir:

- Seyda tu xwediyê dozdeh ilman î, hin tişt ji te

nayên veşartin; tu cihê devên berikan dibînî? Ka bêje çima? Ez dê ji xeybê xebardim ji Melayê xwe yê ezîz re. Ka sekn û tebat bi kesên mîna me dikeve? Em bi roj li cem we ne, zahîrî wisa xuyaye, bi şev li kîjan erda Xwedê cenga gawiran hebe, em li wir in! Ez dê qala Şerê Qoreyê bikim, me şeva din çî telefata çêkir, çî anî serê gawiran, tenê Rebbê jorîn dizane! Wan bêbavan tavana berikan bi ser me de direşandin, top û tekerlikên wan gelek bûn, lê tenê kesên bêbawerî û îtîqata wan kêmbûn qey gule di canê weliyan re derbas dibin! Çotik qul dikirin û derbas dibûn, kiras jî dişewitandin, lê li ser canê me sar dibûn û diketin. Pêxemberê me ronîya çavan (S.A.W.) li pêş bû, Seyyîd Evdîlqadirê Geylanî li pey bû, Weysil Qaranî yê sêyem bû, çend seyyîd û alimên din jî hebûn navê wan nayê bîra min, ez jî li pey wan şêx û meşayixan li hespê şînbaz siwar bûbûm û difiriyam. Mirov nikare pir ji kerametên şêx û meşayixan xeber bide, devê mirov xwar dibe! Ha tu dinêrî li vir in, ha tu dinêrî li welatek din in! Ango hem li cem te dixuyin, hem li cihekî din! Bi tewfîqa Xwedayê Alemê şûrên destên me dirêj bûbûn, her yek bûbû 40 mîtro, me li çep û rast dadiweşand, bi her carekê re bi sedan qawir diketin ser axê, xwîn laşa hiltanî, dê weledê xwe davêt! Wan em gulebaran dikirin, me bi şûr serên wan difirand, lê berikên wan yên ku para min ketine wa ye li mal in! Ha ha! Piştî me ew der safî kir, em dîsa firîyan û her yek veşerîyan welatê xwe.

Mele got:

- Na lo! Hela hela!

Piştî peyva wî qediya, tarî ket erdê. Rabû, di odayê de piyase kir, serê xwe kir pacê, li aliyê mala xwe nihêrî, cardin veşerîyan ser doşekê. Kêlikê bi şûn de jina wî li derî da, got:

- Hecî li wir e?

Ew ber bi dengê jina xwe meşiya, got:

- Şaxê! Te û vira?

Jina wî got:

- Êvar e, te dîsa em bêdon hiştin!

Kesên li civatê li hev nihêrîn. “Hecî” wekî ku berê zanibe, got:

- Zûka kodika lembeyê bibe kaniyê, çengek av têxê, ya na em dê îşev jî di tariyê de bimînin!

Jina wî li xwişka melê zivirî got: “Hûn dibînîn Hecî çi dibêje? Bi vî awayî fitîl di lemban de nehişt, hemî şewitand. Dev ji tebîetê xwe bernade, em pê nikarin!”

Deng diçû Mela. Vê carê di ber xwe de bişirî û hêdika got:

- Zerara kesên wiha nagihîje kesekî din, ew xisarê tenê bi xwe dikin..

Xwişka wî got:

- Ha gotinên Qelşoyê Cadê, ha benîştê Lasê! ❀

(* Nav û Paşnav, cihê jidayikbûnê, erka wî: Ajanê fermî.

'SÎNORÊN WÊJEYA EWROPAYÎ'

HELÎM YÛSIV

Di van her du peyvyan de nako-kiyeke berbiçav heye, wêje û sînor. Di destpêkê de, ez dixwazim ji cihê ku ez lê disekinim behsa van her du peyvyan bikim. Ez li welatekî çêbûm ku bilêvkirina navê wî welatî sûc e, wisa jî li bajarokekî li ser sînorên du dewletên (Sûriyê – Tirkiyeyê) ecêb.

Sînor ji bo min, di dema zarotiyê de dihat wateya mirinê. Ji ber ku seranserê vî sînorê ku ez behs dikim bombe, mayîn, têlên rêsayî û leşkerên ku her gav ji bo kuştina mirovê ku nêzîkî wî sînorî bibe, amade bûn. Li derûdora me, wê çaxê, kê dixwest xwe intîhar bike, berê xwe dida sînor û nema vedigeriya. Wisa jî ev zimanê nivîskariya min li her du aliyên sînor heta niha qedexe ye û bi milyonên zarokên ku dê û bavên wan tenê bi vî zimanî dizanin, di dibistanan de, ji fêrbûna wî zimanî bê parin.

Bi peyveke din, sînorên kujer û wêjekeke bi zimanê qedexe.

Ez, ew zarokê ku di nav sînorên kujer de û bi zimanekî qedexe wêje nivîsand, piştî sîh û sê salan, ji nişkê ve, min xwe li Ewropaya sînorvekirî û di nav wêjekeke pirreng û pîrziman de dît.

Çima min behsa van her du qonaxên cuda û jihevduar yên jiyanê xwe kir?

Sedem ew e ku, şîrovekirina vê mijarê "Sînorên Wêjeya Ewropayî" û nirxandina wê girêdayî wî cihî ye, yê ku mirov lê disekine. Heta ji min bê, ez ê vê dîtina xwe bi kurtayî zelal bikim.

Ji hêla min ve, hetanî ku ez di nav wan sînorên asê de bûm, mijar wisa bi gewde dibû ku, li seranserê cîhanê wêje heye û tişteki ku dişibe wêje, lê ne wêje ye, heye. Mirov nikare wêje bi

sînorê parzemînekê an dewletekê an welatekî bi sînor bike. Ji ber ku wêje bêsînor e û diyardeyeke mirovahiyê û gera wê ya li xweşikbûnê ye.

Dema wêje bû sedem ku ez ji nav wan sînorên asê derkevim û li Ewropayê wekî nivîskarê zimanekî "ne ewropayî" bijîm, wê nerîna mina ku min ji cihê qedexekirinê û tunebûna azadiyê û oksejîna jiyandî, bi xwe re anîbû, hêdî hêdî cihê xwe da nerîneke cuda û careke din sînor derketin pêşberî min, lê bi awayekî din.

Vê carê sînor ne ji mayîn û leşkeran, lê ji çend tiştên ku di nav hevdene pêk dihatin, ji wan ez ê tenê diduyan bihejmêrim:

Siyaset

Statuya siyasî ya millet û welatê ku nivîskar jê tê, rola xwe di nirxandin û balkişandina derdorên wêje yê jî de dilîze.

Nivîskarekî zimanekî ewropayî, yan jî amerîkî, ku welatê wî di siyasê û berjewendiyên aborî de girîng e, bi her awayî ji nivîskarekî kurd ku bê dewlet e û rola milletê wî di siyasê û pêkanîna berjewendiyên aborî de nîn e, balkêştir e.

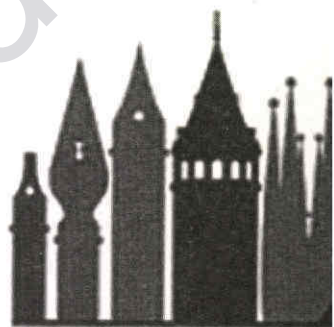
Ziman

Li her dewleteke ewropayî, bi her awayî, wêje ku bi zimanê wê dewletê tê nivîsandin, lê xwedî derdikevin. Ji destnîşankirina xelatan diyar e ku yan divê nivîskar bi xwe hemwelatîyê wî welatî be û bi wî zimanî binivîsîne, yan jî eger biyanî be, divê nivîskarê wî zimanî be. Bi vî awayî pîvanên xelatdayîne û nirxandinê jî, di qada wêje de, têne danîn.

Bi gotineke din, pîvanên

hunerî û wêje yê, bi wê wateya ku wêje diyardeyeke mirovîyê û gera li xweşikbûnê be, tê paşguhkirin.

Ez vegerim bajarokê xwe yê li ser sînor û salên ku min li wir bi xwendina wêje ewropayî re derbaskirin. Ewropaya van du sed salên dawiyê hem romana nû,



EUROPEAN
PARLIAMENT
AVRUPA
PARLAMENTI

hem jî çîroka nûjen gihande derveyî sînorên xwe yên cografîk. Lê pêdiviya Ewropayê bi dîrketina ji kompleksa "navendîbûnê" heye. Çawa jineke xweşik dil têkeve xwe û nema karibe ji kesekî din hez bike, rewşeke nêzîkî rewşa wê jinê îro li qada wêje yê li Ewropayê tê dîtîn. Wisa jî pêdiviya bi vegera li pîvanên wêje yê heye.

Ji lew re, sînorên wêje ewropayî, eger hebin, cîhan e.

'AVRUPA EDEBİYATININ SINIRLARI'

HELİM YÜSİV

(Kürtçeden Türkçeye çeviren: Cemil Oğuz)

Edebiyat ile sınır; bu her iki kelime arasında çelişki var. Önce içinde bulunduğum yerden her iki kelime üzerine konuşmak istiyorum.

Ben bir ülkede doğdum ki o ülkenin ismini telaffuz etmek bile suç. Aynı zamanda iki ülkenin (Suriye-Türkiye) sınırları üzerindeki bir şehirde doğdum.

anne babaları sadece bu dili biliyorlar-, okullarda bu dili öğrenmekten yoksunlar.

Bir diğer deyişle, öldürücü sınırlar ve yasak dilde bir edebiyat.

Öldürücü sınırlar içinde ve yasak dille edebiyatla uğraşan ben, 33 yıl sonra aniden kendimi sınırları açık Avrupa'da ve çok renkli, çok dilli bir edebiyat içinde buldum.

Ben neden hayatımın iki değişik sürecinden ve birbirinden uzak yerden bahsettim?

Şundandır ki, "Avrupa edebiyatının sınırları" ve onun değerlendirilmesi insanın içinde bulunduğu yere bağlıdır. Elimden geldiği kadarıyla bu görüşümü kısaca anlatmaya çalışacağım.

O sınırlar içinde kaldığım süreçte, benim açımdan edebiyat bu şekilde şekilleniyordu; yeryüzünde edebiyat var ve edebiyata benziyor ama edebiyat değil. İnsan, edebiyatı bir kıtanın, bir devletin ya da bir ülkenin sınırlarıyla sınırlandıramaz. Çünkü edebiyat sınırsızdır ve insanlığın güzelliği arayan bir serüvenidir. Edebiyat, o zor sınırları aşmamı sağladığı zaman ve Avrupa'da "Avrupalı" olmayan bir dilin yazarı olarak yaşamaya başladığımda; yasak yerden, özgürlüğün ve yaşam oksijeninin olmadığı yerden getirdiğim bakış açısı yavaş yavaş değişti, yerini başka bir bakış açısına bıraktı ve bu sefer başka sınırlar ama başka bir şekilde önüme çıktı.

Artık mayın ve askerlerden değil, iç içe geçmiş kültürlerden ortaya çıkıyordu sınır. Onlardan sadece ikisini dile getireceğim:

Siyaset

Yazarın içinden geldiği ülke-

nin ve milletin siyasi statüsü, edebiyat çevrelerinin değerlendirmesinde belirleyici oluyor.

Avrupa dilinden herhangi bir yazar ya da Amerikalı bir yazar (ki bunların ülkelerinin siyasi ve ekonomik çıkarları da çok daha önemlidir!), halkının rolü siyaset ve ekonomide pek de kayda değer olmayan "ülkesiz" bir Kürt yazardan daha ilginç olmaktadır!

Dil

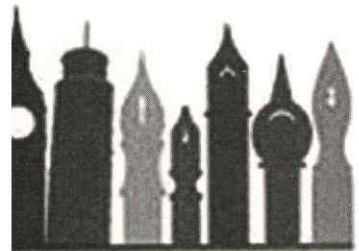
Her Avrupa ülkesinde, o ülkenin diliyle yazılan edebiyata her şekilde sahip çıkılır. Verilen ödüllerden de belli ki, yazar ya o ülkenin vatandaşı olacak ve o ülkenin diliyle yazacak. Eğer yabancıysa da o dilin yazarı olmalı. Yani o ülkenin dilinde yazmalı. Böylece ödüllendirmenin ölçüleri de, değerlendirmeler de edebiyat dünyasında böyle şekillenir.

Bir başka deyişle, edebi ve sanatsal ölçüler bu şekilde gözardı ediliyor ve edebiyat 'insanlığı ve güzelliği arama uğraşı' olmaktan çıkıyor.

Şimdi en başa, sınır üzerindeki şehrim ve oradan Avrupa edebiyatını okuma sürecime dönersem; Avrupa son iki yüz yılda hem romanını, hem de modern öykülerini coğrafi sınırlarının dışına taşıdı. Ama Avrupa'nın "merkez" olma kompleksinden uzaklaşmaya ihtiyacı var. Nasıl ki güzel bir kadın kendini çok severken artık hiç kimseyi sevmeyen duruma gelmişse, böylesi bir durum bugünkü Avrupa edebiyatında da görülüyor.

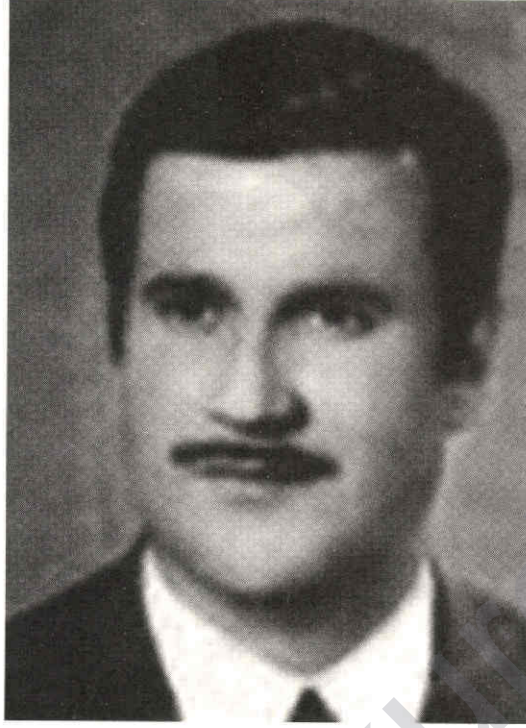
Ve aynı zamanda, 'Avrupa edebiyatı'nın edebiyat ölçülerine dönmeye de ihtiyaç var.

Çünkü, edebiyatın sınırları (ki eğer varsa), bütün dünyadır. ✨



WRITERS'
MENT
AZARLAR
ENTOSU

Çocukluk zamanlarında sınır bana ölüm anlamına geliyordu. Çünkü bu bahsettiğim sınır hatlarında, baştan sona bomba, mayın, örülmüş teller ve o tellere yaklaşacak herhangi bir kişiyi öldürmek için bekleyen askerler hazır bulunurdu. Etrafımızda kim intihar etmek istiyorduyorsa yönünü tellere çevirir ve artık geri dönmezdi. Ayrıca yazarlığımın dili sınırın her iki yakasında da yasak ve milyonlarca çocuk -ki



HARPUT BÜLBÜLÜ

ENVER DEMİRBAĞ

MEDAYİN DEMİRBAŞ

Bir kent düşünün... Sokaklarında seyyar satıcıların bile kendi "besteleriyle" seslenerek dolaştığı bir kent... Müziğin her alanına sirayet ettiği toplumsal yaşamın onsuz olmaz bir parçası olduğu bir kent... Şimdi, artık 'yeni' diye belenmiş o kadirbilmez çarpıklığın kuşattığı köhnemiş meydanlarında, eski zaman hikâyelerinin bir hayalet gibi dolaştığı, virane bir kent... Harput...

O eski zaman hikâyelerinin, hani uzansan doku-nacakmışçasına yakın hissettiren bir anlatıcısıydı Enver Demirbağ... Şiirin, müziğin tanıklığında bir tarih yazımıydı onunki; artık hiç 'aynısı gibi olmayacak' bir geçmişin en çarpıcı nağmelerle zihnimize, yüreğimize kazınan ozanca bir tarih yazımı, anlatımı...

Geçtiğimiz 9 Kasım'da uzun zamandır bedenini düğümlemiş hastalığıyla birlikte tek başına yaşadığı evinde çıkan yangında yaşamını yitirdi. Arkasında yeri hiç dolmayacak bir boşluk bırakarak göçüp gitti. Elektrik sobasıyla ısınmaya çalışırken kalp krizi geçirdi ve hemen sonra oturduğu koltukla beraber için için yandı...

Geleneksel Harput müziğini yine geleneksel makam ve formlarıyla icra etmesini bilen, saysanız,

artık bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azalmış sanatçılarından en önemlisiydi. Harput müziğinin simgesiydi Harputlu Enver...

1935 yılında Elazığ'ın Palu ilçesinde dünyaya gelir. Dört kardeşiyle birlikte, "beg (bey) çocuğudur" Enver. Müzikle yakından alakadar bir aileden olmak, şanstır elbette. Evlerinde gramofon vardır mesela; bu sayede çocuk yaşta müzikle, ustalarla tanışır. İstanbul'un ünlü sanatçılarından Müzeyyen Senar, Hamiyet Yüceses, Hafız Burhan, Münir Nurettin Selçuk, Diyarbakırlı Celal Güzelses, Urfa'dan Mıqım Tahir, Kel Hamza gibi sanatçılara aşinalığı bu gramofon sayesinde başlar. Zaten, geleneksel meşk meclislerinin düzenlendiği, Harput divan müziği ustalarının sıkça ziyaret ettiği bir konakta yaşamaktadırlar. İşte bu süreçte yeğenlerinin müziğe ilgisini fark eder Dayı Sekratlı Ali Bey ve onları müzik eğitimi almaya ikna eder.

Yazı değil, kelam; nota değil, ses

Harput'ta geleneksel müzik eğitimi günümüzde uygulanandan çok farklıymış elbette. Nota bilgisi değil, eseri "kanında hissedinceye kadar" tekrarlayıp ezberlemekmiş esas olan. Böylelikle eseri besteleyen

kişinin ölümünden yüzlerce yıl sonra bile, ilk icra, deforme olmadan aynı duygu, ses rengi ve gırtlak kullanımıyla söylenegelmiş. Bu yüzden de haklı olarak, icracılık, bestecilik kadar önem atfedilen bir sanat olarak kabul edilir. Yazı değil, kelam; nota değil, 'ses'tir esas olan. Bundan dolayıdır ki, Harput müziğinden notaya aktarılan besteler bahsettiğimiz geleneksel eğitimden geçmemiş müzisyenler tarafından icra edildiğinde, en hafif deyimle komik olabiliyor, işi bilenlerin nezdinde. Çırakların, müzik eğitiminin yanında din, tasavvuf ve felsefe eğitimi almaları da diğer esaslardandır. İşte üstat Demirbağ'ı anlatırken, onun geldiği köklü birikim ve geleneğin birkaç temsilcisinden bahsetmeden geçmek olmaz.

'Hafomun evi gayabaşında...'

Korukoğlu Şevki Harput'ta mal müdürüdür. Eğitimli bir müzik üstadıdır. Dönemin Harput'unda, evli olduğu halde "hayat kadını" olarak bilinen Hafo'ya (Hafize) gönül verir. Eşi bu duruma daha fazla dayanamayarak Hafo'yu öldürtür.

"Hafomun evi gayabaşında âla Leylam
Yollar ıslanmış yağmurdan yaştan, vay beni..
Şevkimin akli yoktur başında, âla Leylam.."

Dizelerinden de anlaşıldığı gibi Üstat Şevki kahrolur, evine kapanır, kimseyi görmek istemez. Hafo'nun acısından öyle bir hal alır ki, artık Harput'ta kalmaz ve arkadaşlarının da ısrarıyla yakın bir yere, o dönem Diyarbakır'a bağlı Palu'ya tayinini ister. Muhafazakâr bir kent olan Palu'da ise müzik

çok da hoş karşılanan bir şey değildir. Palu'nun önde gelen simalarından İbrahim beyin konağındaki meşklere katılır o da. Korukoğlu Şevki, Hafo'nun acısıyla Harput'ta biriktirip getirdiği müzik şerbetini işte burada, Enver Demirbağ'ın dedesine ait bu konakta yaşayanlara zerk eder.

'Kudretli bir ses, merak ve terbiye...'

Hafız Mustafa Süer, Sekratlı Ali'nin yakın dostudur. Yine Korukoğlu Şevki'nin yıldız öğrencilerinden biridir. Sekratlı Ali, yeğenleri Enver ve Paşa'yı eğitime ikna ettikten sonra Hafız'ı evlerine davet eder. Paşa Demirbağ, üstad Hafız Mustafa Süer'le ilk karşılaşmalarını şöyle anlatıyor:

"Kara kuru bir adamdı. Burun delikleri o kadar küçüktü ki bu adamın o burunla nasıl nefes aldığını merak ediyorduk. Bu adam bize nasıl ders verecekti!?" Bu ilk güvensizliğe karşın, çocukların gönlünü, saygısını kazanması çok uzun sürmez Hafız'ın. Akşam düzenlenen ilk meşk toplantısında çocukları hayran bıraktı:

"Sinemde bir tutuşmuş, yanmış ocağ olaydı
Zülfün karanlığında bezm i çerağ olaydı
N'olaydı yar n'olaydı, yar bade dolduraydı
Şu garip gönlüm için kanun icad olaydı..."

Hafız, okuduğu bu nağmeyle öğrencilerinin gönlünde taht kurar. Konağa taşınır, ayda iki gün iznlidir. Haftada üç gün boyunca çocukların eğitimiyle ilgilenir. Öğrencilerinden istediği, derslere "kudretli bir ses, merak ve terbiye" ile katılmalarıdır. Bura-



da usul, erkân öğrenecek, felsefe ve din eğitimi alacaklardır. Yıllar yıllar sonra "Harput divanını okumak işin felsefesini öğrenmek gerekir, mesela Fuzulî'yi bilmek gerekir," diyen Paşa Demirbağ, kardeşi Enver'le birlikte tam on beş yıl boyunca Harput divanının bütün kalıplarını birebir öğrenirler Hafız'dan...

Ve 'çırakların' devri...

Enver ve Paşa Demirbağ kardeşler Harput müziği ve kültürünün birbirine zıt iki kutbu gibidirler. Biri ne kadar muhafazakâr ve dindarsa, diğeri o kadar aykırı ve asi...

Paşa'nın anlatımına göre; Hafız'ın eğitiminden geçerken, derslere büyük bir hevesle katılmış Enver, ah bir de Kuran derslerinden kaytarmasaymış!

Hafızın yanından ayrıldıktan sonra, 1950'nin sonlarından 1970'lerdeki "çatışmalı" dönemlere kadar büyük şehirlerde, turnelerde geçmiş hayatları. Bir dönem askerden kaçmış Enver. Bir de sevmiş... Bir kadına gönül vermiş. Paşa Demirbağ, kardeşinin aşkı için, "Sıradan bir kadındı, ama Enver çok sevdi onu," diyor şimdi. Evet, Enver Demirbağ (adını öğrenemediğimiz) bu kadınla evlenir. Karısı hastalanıp ölünce "derde düşer". Öyle bir duygu insanı için yıkım demektir bu. Sonra inme iner, felç olur; öldüğü güne kadar da felçli yaşar.

Derler ki, Enver Demirbağ bir ağacın dibinde oturup gazel söyler. Bir bülbül de ağacın dalına konar ve gazel bitene kadar eşlik eder Demirbağ'a. *Harput Bülbülü* lakabı işte oradan gelmektedir. Bugün TRT arşivindeki Harput külliyesi, esas olarak Harput Bülbülü'nün ağzından derlenmiştir. Hayatı boyunca 70 kaset yapar, sayısız konser verir...

Seslendirdiği hiçbir eseri yüzde yüz bir duygu yoğunluğu olmadan söylemediği anlatılır. İlla ki onu "demlendirecek" bir keman, bir klarnet taksimi olacak önce... Onun bu kuralına uymadan, "hadi çabuk söyle" diyenlere basarmış kalayı Üstat... Çok vali, çok komutan fırçaladığı vakidir. Sıkboğaz edilmekten hoşlanmaz ve bir de muhafazakâr kalıplara sığmayanlardan, içmeden söylemezlerdendir! O bölgenin dini-muhafazakâr yoğunluğu göz önünde bulunduğunda, bunun ne demek olduğunu bilen bilir ancak.

İşte Demirbağ, bu kalıplara sığmaz yaşam biçimi yüzünden hayatı boyunca eleştirilir de. Bu aşk adamı, kuralsız yaşar, içer, söyler ve ölür... Ölümü de sıradışıdır sanki. Rifat Dede Efendi'ye ait şu dizele onun (yerine getirilmeyen) vasiyeti gibidir:

*Ben şehid-i badeyem, dostlar demim yad eyleyin
Türbemi, meyhane enkazından bünyad eyleyin
Gaslolunmaz ma ile gerçi şehidan-ı vega
Yıkayın meyle beni, yeni bir mezheb icad eyleyin...*

DILBÊRA DÊRSIMI

keçê keçê nîn e, afat e!

navîna me de av derbas nabe

av û agir henek le nîye

ax li min roj dageri

qurf berhev kirini

ez bêhêz ez bêhiş, ez ju tal e bêje

ew panzdeh sale dilketî evîndaran dajo

ba û baran, îsal daran

baş fêkî ne girtî bûn

wan li ser sewdayî piçûk nîn e,

berê darê bihar dixemilîne

li alî dayê we nûçeyên nû

keçê keçê nîn e, afat e!

ew rê diçe alî dêrsim

ax erê li min, ketim dab û çıyan

xezal(ê) min tu hatî ji xwe rê bîne

çend roj in ko, ez hêviya te bûm

êdî tu gulbezik a, siya wî girane

Müslim Çelik



Polîsê Sivîl

EVDILE KOÇER

Cîranê me bû.
Em bi hev re mezin bûn.
Bi salan ji ber polîsên sivîl reviya.
Bi tirsê wan re mezin bû.
Ne tenê di bin çav de, lê di xewnan de jî her tişt anîn serê wî.
Lê niha her kes jî ber wî direve.
Ez jî...
Ji ber ku ew êdî polîsekî sivîl e! ❁

BABAİLERDEN SİNAN CEMGİL'LERE BAŞKALDIRI, SİĞİNMA ve AĞIT MEKÂNI

Mehmet Bayrak



Batı literatüründe İçtoroslar, Anti-Toroslar (Karşı-Toroslar) veya Orta İçtoroslar olarak adlandırılan bölge; gerek coğrafik özellikleri, gerek tarihi, gerek etno-dinsel yapısı, gerekse sosyo-kültürel dokusu açısından son derece ilginç bir konuma sahiptir.

Beylikler döneminden 16. yüzyılın ortalarına kadar hüküm süren Dulkadiroğulları Beyliği'nin yayılım alanına denk düşen Maraş ili merkezli bu bölge; bir yandan Malatya'nın Darende, Akçadağ ve Doğanşehir ilçelerini; bir yandan Adıyaman'ın (Hisn-ı Mansur) Gölbaşı ve Besni ilçelerini; bir yandan Anteb'in İslahiye, Yavuzeli ve Araban ilçelerini; öte yandan Adana'nın Tufanbeyli (Mağara), Saimbeyli (Haçın), Kadirli (Sis), Kozan ve Bahçe ilçeleriyle Kayseri'nin Sarız ve kısmen Pınarbaşı (Zamantı) ve Develi (Everek) ilçelerini ve Sivas'ın Gürün ilçesini içine alan geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır.

Nur (Gavur) Dağları'ndan başlayarak; Berit, Engizek, Nurhak, Nemrut, Binboğa, Tahtalı, Delihöbek ve Ahır Dağları, bölgenin başlıca dağlarıdır ki, Alevi-Kürt yoğunluklu bu bölge; bir yandan Akdeniz'e, bir yandan Kürdistan coğrafyasına dayanmaktadır. Bölge, bir bakıma Anadolu ve Kürdistan coğrafyası arasında bir köprü görevi görmektedir.

Geçmişten beri birçok halkın, etnik topluluğun, dinin ve kültürün iç içe yaşadığı Alevi-Kürt yoğunluklu bu İçtoroslar bölgesi; daha 13. yüzyıl Selçuklu dönemindeki *Babaî İsyanı*'ndan başlayarak birçok Alevi önderlikli halk hareketine yataklık ettiği gibi, 16. yüzyılda Hacı Bektaş soyundan gelen *Şah Kalender İsyanı*'na sahne olmuş ve nihayet 1970'lerde *Sinan Cemgîl* ve arkadaşlarının, 1980'lerde ise kimi gerilla gruplarının sığınma mekânı olmuştur.

Gerek bu tarihsel gerçeklik gerekse geçmişten bugüne, "erdemli eşkıyalık" olarak adlandırılan bireysel veya grupsal birçok sosyal başkaldırı hareketine tanıklık eden bu bölge; doğal olarak çok sayıda *ağıtlama halk şiiri ve destan* ile *ağıtlama-türkü ve kıamlara* kaynaklık etmiştir.

Öte yandan, bölgenin çokrenkli yapısı ve kültürel dokusu; bir dinsel ve kültürel mayalanma sağlamış ve çok sayıda şairin, âşığın, dengbêjin, ozanın, halk sanatçısının ve ağıt yakıcının yetişmesine olanak sağlamıştır (*Salt Öyküleriyle Halk Anlatı Türküleri; Kürt Müziği, Dansları ve Şarkıları; İçtoroslar'da Alevi-Kürt Aşiretler* adlı eserlerimizde bu türden yüzlerce örneğe yer verilmiştir).

İçtoroslar'da Şîn Kıamları Yakma Geleneği

Bir bütün olarak anonim halk şiirinin, özelden ağıtlama-türkülerin (ki biz bunlara "şîn kıamları" diyoruz), Kürt halkının anlatım dünyasında özge ve özgün bir yeri vardır. Acısını-sevincini, kederini-kıvancını, tevekkülünü-ısyanını şiire, türküye dönüştürmeyi ve kendisini şiir diliyle ifade etmeyi bir gelenek haline getirmiş olan Kürt toplumunun çok zengin bir halk edebiyatı yarattığı bilinmektedir.

Gerek M.Ö. 4'üncü yüzyıla, gerekse M.S. 7'nci yüzyıla ait en eski Kürt şiirsel ürünlerinin ağıtlama-şiir türünde olması bir tesadüf olmasa gerek... Bazı araştırmacılar, Kürt şiirini Kassitler dönemine kadar götürse bile, bilinen ve elde bulunan en eski

Kürtçe şiir M.Ö. 4'üncü yüzyıla tarihlendirilmektedir. Borazboz adlı bu Kürt şairinin, mezar taşına işlenmiş ve "Xwazdî ez tu bi hevre bin/Bi hevre herin xorînê" sözleriyle başlayan Kurmanci lehçeli bu şiirin karısına veya sevgilisine yazdığı bir ağıt olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, Türkçe söyleyişle şu yakınıslara tanık olmaktadır:

*Birlikte geçen günleri özlüyorum
Hele sabah çıkıp gidişimizi*

*Seninle dağlara çıkar, dolaşırdık
Birlikte söyledik türkülerimizi
(...)*

*İkimiz tam da tek bir gönül olmuşken
Sonbahar gelip böyle, ayırdı bizi*

*Ancak birlikte olunca küflenmez aşk
Ya bağıt bir ses ver, ya da uyu hadi.*

(Bkz. S. Temo: Bilinen En Eski Kürt Şairi Borazboz, Esmir Dergisi, sayı: 8/2005)

Kürtlerin eski dinlerinden Zerdüştiliğe mensup olduğu anlaşılan bir şairce 7. yüzyılda, ceylan derisi üzerine Hewrami (Gorani) lehçesiyle yazılan dini temalı şu eski Kürtçe şiirde de; İslam Halife ordularının Kürtlerin de içinde bulunduğu Zerdüşti topluluklara yaptığı katliam "ağıtlama" üslubuyla anlatılmaktadır:

*Kutsal yerler yakıldı, kutsal ateşler söndü
Herkesten gizlerdi namlı büyükler*

*Zalim Araplar girdi ta Fırat'a dek
Köylerden tut da ta Şehrizur'a kadar*

*Esir aldımtı bütün kızlar ve kadınlar
Kendi kanında boğuldu özgür adamlar*

*Kimsezi kaldı Zerdüş'tün töresi, dini
Yüce Hürmüz affetmeyecek hiç birini.*

Ta ilk ürünlerden başlayarak, bir bakıma "Ağıt Toplumu" olarak nitelendirilebilecek Kürt toplumunun, çok zengin bir halk edebiyatı yarattığı, ancak bunun birçok nedenle sözel düzlemde kaldığı bugün hemen herkesçe kabul edilmektedir. Bir başka gerçeklik de şudur ki, bu halk yaratmaları "sözlü edebiyat" geleneğine dayalı olduğu için, büyük bölümüyle günümüze ulaşmadan yitip gitmiştir.

Bunun geçmişteki sorumlusu, modernleşip halk katında yazılı edebiyata geçemeyen gerikalmış toplumlar ve yönetimler ise; yakın dönemdeki sorumlusu da bu ürünlerin yazıya aktarılmasını engelleyen şovenist-yasakçı rejimlerdir.

Daha 19. yüzyıl ortalarında bölgeyi gezerek incelemelerde bulunan Batılı gezginler ve araştırmacılar; kısmen bu coğrafyada kalan Sivas ve Malatya illerindeki birçok "Kızılbaş" aşiretinin Kürt kökenli olduğunu, erken yerleşik hayata geçenlerin ana-dillerini unuttuklarını, ancak yaşam biçimi olarak

eski gelenek ve göreneklerini sürdürdüklerini ve dillerinin de "kırık" olduğunu bildiriyorlar. Gerek bu "doğal" asimilasyon, gerekse 20. yüzyıl başlarında İttihatçılarca uygulamaya konup, Cumhuriyet döneminde sürdürülen "zoraki" asimilasyon politikaları sonucu; Kürtçeden uzaklaşarak Türkçeye yönelen bir kültürel akış izlenmiştir. Duygu, düşünce ve makamlar, geleneksel Kürt edebiyatından ve müziğinden kaynaklansa da; bu kez Türk diline uyarlanan edebiyat ürünleri yaratılmış ve bunda da önemli bir başarı kazanılmıştır. Daha önce Kürtçe ve Osmanlıca üretenler, giderek yerini "Kürtçe düşünüp Türkçe yazanlara", daha sonra da "Türkçe düşünüp Türkçe yazanlara" bırakmıştır. (İçtoroslar'da Alevi-Kürt Aşiretler konulu inceleme-antoloji çalışmamızda yer verdiğimiz 150 dolayında şair, âşık ve halk ozanı, bu olgunun anlamlı tanıkları ve kanıtlarıdır.)

Yaşayageldiğimiz bu acılı süreci, 1970-80'li yıllarda *Eşkiyalık ve Eşkiya Türküleri* adlı inceleme-antoloji çalışmasını (Ank. 1985) hazırlarken bir kez daha duyumsamıştım. Eşkiya ağıtlama-türküleri denince; ilk akla gelen bölgelerden biri Kürt coğrafyası, ilk akla gelen topluluklardan biri de Kürt toplumdur.

Durum böyleyken; İçtoroslar bölgesinde sözlü edebiyat geleneği çerçevesinde üretilen eşkiya türkü ve ağıtları, anlatım dili Kürtçe ile yazılı edebiyata hemen hiç yansımamış, yansıyanlar ise Türkçeye çevrilerek verilmişti. Kayseri'nin Sarız ve Pınarbaşı ilçelerine bağlı köylerde yaptığım alan çalışmasında buna bizzat tanık olduğum gibi; kendim de gerek eşkiya yakınlarının, gerekse ağıt yakıcıların yaktığı kimi Kürtçe ağıtları Türkçeye çevirerek yayımlamak zorunda kalmıştım. Çünkü, kitap yayınından daha birkaç yıl önce Demokrat gazetesinde yayımladığım kimi Zazaki/Dımilki Dersim ağıtlarından dolayı hakımda dava açılmıştı. Bu nedenle de; gerek erdemli-sosyal "eşkiya" Koçgirili İsmail Yıldız'ın annesi, gerek yöremizin ünlü ağıt yakıcılarından Êmkê Simke ve Gülizar Doğan'dan derlediğim Kürtçe ya da Kürtçe-Türkçe karışık ağıtları Türkçeye çevirerek vermek durumunda kalışım, sanırım birçok şeyi anlatacak niteliktedir. Ağıtlama-türküleri doğaçlama yöntemiyle ana dillerinde terennüm eden ağıt yakıcılar bu geleneği yaşatırken; biz onları doğal yatağından saptırmak zorunda kalıyorduk...

Bilindiği gibi; geçmişte halk şiiri yazılmak için değil, söylenmek için üretilirdi. Yaratıcı veya aktarıcı tarafından yazıya geçirildiğinde yitip gitmekten kurtulur, yazıya geçirilmezse süreç içerisinde kaybolup giderdi. Anonim halk ürünlerinin yani folklor ürünlerinin bu acılı durumu dolayısıyla ki; bu ürünler sürekli olarak egemen/başat kültürlerce gaspedilmiş ve ipotek altına alınmıştır... Nitekim biz, salt yukarıda anılan çalışmamızda İçtoroslar bölgesinden Kürt ve Afşarlarca yakılmış bu türden yüzler-



İç Toroslar 70'lerde Sinan Cemgil ve arkadaşlarının da sığınma mekânı oldu.

ce ağıtlama-türküye yer vermiştik. Özellikle yazılı ve sözlü Kürt halk edebiyatı ürünlerine izin verilmeyen ve sözlü ürünlerin yazılı edebiyata dönüştürülemediği bir ortamda; önemli Kürt motifleri yansıtan Türkçe sözlü bu Avşar ağıt ve türküleri yine de büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü başta dağ, yayla, pınarlar, tarlalar, ormanlar, koyun ve at sürüleri gibi kimi ortak değerler olmak üzere; yöreye özgü çeşitli nesnelere ile toplumda cereyan eden çeşitli acı ve trajik olaylar bu halk yaratmalarının düşünsel dokusunu oluşturmaktadır.

Kürtlerin sözlü ve yazılı edebiyatı yasaklanmasaydı, kim bilir Kürtlerin de gerek kendileri gerekse komşuları üstüne yaktığı daha nice türküler ve ağıtlar bugünlere kalacaktı... Buna rağmen, bugün bile halk toprağı işlenerek yapılacak bir derleme, kim bilir daha nice ürünleri ortaya çıkaracaktır.

İşte, Besê Aslan'ın daha önce hazırladığı *Kırk Makamlık Efkâr* ve *Pirler Divanı* adlı iki derleme albümünde, mahalli kadın ve erkek dengbêjlerden ve yöre pirlereinden derlediği ezgiler, bu nedenle önem taşımaktadır. Buna, büyük bölümü daha önce notalı olarak anılan müzik çalışmamızda da yayımlanmış, yöre kıamlarından oluşan Ali Alkasî'nin *Xeberek Hat Ji Meraşe* (İst. 2003) adlı derlemesini de eklememiz gerekiyor.

Ağıtlama-Türkülerin Yakılışı ve İşlevi

Halkın anonim sözcüleri niteliğindeki folklor ürünleri ve özellikle *Ağıtlama-Türküler*, halkı kavramada ve toplumsal halk tarihinin yazımında son derece önemli kaynaklardır. Bu ürünlerde halk, tüm içtenliğiyle ruhunu ortaya sermektedir. Sosyal isyancılık

bağlamında konuyu değerlendiren ünlü İngiliz iktisat tarihi profesörü Eric J. Hobsbawm, "*Sosyal eşkıyalar, halkları için Napolyon ya da Bismark'tan daha önemliydiler ve haklarında özlem ve gurur dolu türküler yakıldı*" diyerek, bu ürünlerin önemine vurgu yapmaktadır.

Ağıtların bugüne kadar Batı'da ya da Doğu'da birçok tanımı yapıldı. Sözelimi Batılı bilimadamı Ramseyer; "*Ağıtlar, bir duygunun şekilsel, dilsel-müzikal ve sosyal bir ifade tarzıdır; dayanışmanın, akraba bağlılığının derinleşmiş, kanalize edilmiş toplum tarafından dikte edilmiş bir ifadesidir*" derken; özelden İçtoros ağıtları üzerinde yoğunlaşan Sabri Koz, bize göre de doğru olan şu özlü tanımı yapmaktadır: "*Ağıt, genel olarak ölenin, seyrek olarak da kişiyi ve toplumu derinden etkileyen olayların ardından, bu olaylarla ilgili kimselerin başlarına gelenlere, kişiliklerine vb. yanlarına değinen, belli geleneksel eylemlere uyularak, belirli bir ezgiyle söylenen, kendine özgü düzenleme ve uyaklanma usulü bulunan bir türkü çeşidi'dir.*" (M.S. Koz: *Elbistan ve Adana Yöresinde Ağıtlar*, BÜHY, İst. 1975, s. 59)

Genelde Ağıtlar, özelden İçtoros Ağıtları üstüne ilk çalışmaları ve derlemeleri yapan, bu yörede yetişmiş olan ünlü yazar Yaşar Kemal'dir. Daha ilk gençlik yıllarında, ölenler ve acılı olaylar üstüne ağıtlamaşiiir tarzında destanlar düzüp dağıtan ve 1940'lı yıllarda jandarmadan kurtardığı ağıt derlemelerini Adana Halkevi yayınları arasında yayımlayan Yaşar Kemal, İçtoroslar'da yetişmiş bir yazar olarak bölge Kızılbaş Kürtlerinin ağıt yakma geleneği üzerinde özellikle durur. "*Aşağı yukarı bütün topraklarda doğum törenleri, düğün törenleri olduğu gibi ölüm törenleri de olmuştur. Bu ölüm törenleri her toprakta kendine göredir. Her ülkede başlıklar gösteren bu törenlerde ortak yanlar da vardır, o da törenlerde ağıt yakma*" diyen yazar; sözü Kürtlerde ağıt yakma geleneğine getirerek, sözlerini şöyle sürdürüyor: "*İran'da, Orta Asya'da, bugünkü Yunanistan'da, Kürtlerde törenlerde ağıt yakmalar sürüyor. Kürtlerde ağıt yakmaların başka bir özelliği de var, oralarda, yani İran'daki, Irak'taki, Suriye'deki, Türkiye'deki Kürtlerde, ölümlerin üstüne erkekler de ağıt yakarlar. Erkekler, ölü mezara götürülürken, hep bir ağızdan ağıtlar yakarlar.*" (Y. Kemal: *Ağıtlar*, YKY, İst. 1993, s. 23).

Hemen belirtelim ki, üstüne ağıt yakılan kişi veya kişilerin toplumda sevimlerine ve benimsenmelerine paralel olarak, ağıtlama-türküler de çeşnilenir ve yaygınlaşır. Bu bir sosyal-eşkıya olabileceği gibi, karasevda yüzünden ölmüş veya öldürülmüş bir kişi ya da bir günümüz devrimcisi olabilir. Bir de, bütün bir toplumu ilgilendiren ölümler dillere düşer ve yaygınlaşır.

Bu durumda; olay kahramanının halk tarafından

benimsenmesine koşturarak, adı çevresinde yakılan ağıtlama-türkü sayısı artar. Başka bir söyleyişle halk, kahraman olarak tanıdığı kişiyi özlem ve gurur dolu türkülerle ünlendirir ve yaygınlaştırır. Bu yüzden, olay kahramanın ünü yayıldıkça adı çevresinde üretilen türküler de çoğalır ve değişime uğrar. Böylece, her biri ayrı özellikler taşıyan yeni türküler yani “varyant”lar doğar. (Sözgelimi biz, *Kürt Müziği, Dansları ve Şarkıları konulu üç ciltlik çalışmamızda, salt İçtoroslar bölgesinden bunun yüzlerce örneğine yer vermiştik.* Bkz. age, Özge yay., Ank., 2002)

Burada, ayrıntıya girmeden salt çarpıcı birkaç örnekle yetinmek istiyoruz. Bizim, söz konusu çalışmamızda birçok varyantını notalarıyla birlikte verdiğimiz bu ağıtlama-türkülerin (şîn kılamları) birkaç yeni örneğine, daha sonra yöre Kızıbaş-Kürt kültürüyle ilgili çalışma yapan genç araştırmacılar Mehmet Kömür ve Besê Aslan da yer verdiler.

Sözgelimi, daha Osmanlı döneminde Birinci Dünya Savaşı yıllarında Harput'ta asılan Kasımoğlu Memedali üstüne yakılan ağıtlar, İçtoroslar'da bütün tazeliğiyle yaşamaktadır:

*Kince lêwîk naşuştine
Havalan ja xa hîştina
Xawardaran xawar wânîn
Ku Mamadalî kuştuna*

*Mamko Mamko Mamadalî
Haval rîndo çı dalal î
Hurî ja dardon danalî
Genco tu bist î peync salî
La mun la mun la mun lawo*

Kürecik'in Kepez köyünden, güzelliği dillere destan bir kız olan Husna, isteği dışında Elbistan'ın Kistik köyüne gelin gider; fakat altı ay geçmeden hastalanarak ölür. Yörede büyük bir üzüntü yaratan bu ölüm, birçok ağıtlama-türküye konu olur. Bugün türkü formunda okunan bir varyantının ilk dördlüğü ile bağlantı dördlüğü şöyle:

*Wân fistânan la xa maka
Ba sar xa dâ mezi maka
Emrê mun î daw î peync salî
Da dû xa da tava maka*

*Wara lê lê Husna Cânê
Husra dâna Kistîkânê
Dâna Kistîkan ba şaş manê
Wara lê lê dard granê*

İçtoroslar'ın yaygın şîn kılamlarından biri de, bugün ünü ülke sınırları dışına taşmış ünlü *Meyrik* türküsüdür. Üstte anılan eserimizde sekiz varyantını yayımladığımız ve bugün türkü formunda okunan bu ağıttan da bir dördlük ve bağlantısını vermekle yetineceğiz:

*Xeberek hate ji Mereşê
Halê Meyrik pîr nexweşê
Lî Hekimê Loqman geryam
Pey min hat xebera reş e*

*Oy Meyrik Meyrik Meyrik
Ez heyrana te me Meyrik
Ez qurbana te me Meyrik*

İnsanlık tarihi kadar eski olan ağıt geleneği, kuşkusuz günümüzde de tüm yakıcılığıyla devam etmektedir. Siyasal ve toplumsal gelişmelerin seyri-ne göre, içeriği ve teması değişen bu ağıtların Kürtçe ve Türkçe söylenmiş onlarca örneğini, yapmayı planladığımız Alevi Katliamları'na ilişkin bir çalışma dolayısıyla derlemiş bulunuyorum. 20. yüzyılın en dramatik olaylarından biri olan Maraş katliamının, yöre ozanlarının ve dengbêjlerinin dizelerine yansımaması kuşkusuz düşünülemezdi. Biz, şimdilik bunlardan henüz yayımlanmamış iki örnekten birer dördlüğü yer vermekle yetiniyoruz.

Bu örneklerden biri, yöre otantik Kürt müziğine önemli katkıları bulunan Elbistan/Çiftlikli Şahsultan'a ait. “Şîna Maraşe” başlıklı ağıtlama şiirin girişi şöyle:

*Adaletê Dunê la Kurdê ma
Be hey Maraş Mraş bixûnê Maraş
Çavê xalkê Kurmanc gîştî la rema
Be hey Maraş Maraş şawtiyê Maraş*

Yine Avrupa'da yaşayan ve Maraş katliamı üstüne Kürtçe ağıtlama-şiir düzen bir başka ozan da, Maksudî mahlasıyla yazan Ali Matur'dur. “Fetwa Dan La Maraşe” başlıklı şiirin ilk dördlüğü şöyle:

*Dujmunê insanan çeteyên faşist
Xof u talan kîrîm wan la Maraşe
Nalînê mazluman tav Dûnyaye bist
Zulma giran kîrîm wan la Maraşe.*

Yukarıda da vurguladığımız gibi, insanların en içten, en acıklı, en dokunaklı serzenişi olan ağıtlardan, yakın dönem siyasi ölümlerinin de payını almaması mümkün mü? İşte, bunların bir örneği, yakın geçmişte (1993) Elbistan'da çatışmada yaşamını yitiren bir gerillayla ilgili. Halil Şahin (Xorto) üstüne annesi tarafından yakılan ağıdın bitimiyle, bu insanlık tarihi boyunca varolan anlamlı halk yaratmasına ilişkin sözlerimizi noktalamak istiyoruz:

*Âlbistan a Âlbistan a
Hêlak bax hêlak bostan a
Az ba diyârî Nuçrak katîm
Ku bûyê mazâlî havâlan a*

*Lo walâto lo walâto
Qa pâşiyê dâwiyê ta nâto. ❀*

(Bkz. Mehmet Kömür: Taw Dilo/Akçadağ-Elbistan Ağzıyla Kürt Folklorundan Seçmeler, İst., Kürt Ens. yay., 2003).

Ehmed Kurdî:

Em peyvikekê winda dikin wekî em tanqekê teslîmî dijmin bikin e

HEVPEYVÎN: ÇIYA MAZÎ

Kalekî rîsipî, çalak, li serxwe û şîrîn. Bi qasî şîrîniya xwe bi dîrokê dagirtî û kurd. Ku mirov destê xwe didê û dibêje merheba, mirov hîs dike ku kurdekî riha wî digihîje rojên 70 û 80 sal berê. Ji xwe wecê wî peyva wî û henekên wî mirov dibe dema rojnameya Hawarê. Bêhna Mîr Celadet Bedirxan, Cîgerxwîn, Osman Sebrî, Qedrî Can jê tê û rojên çûn û hatina serxet û binxetê tîne ber çavên mirov.

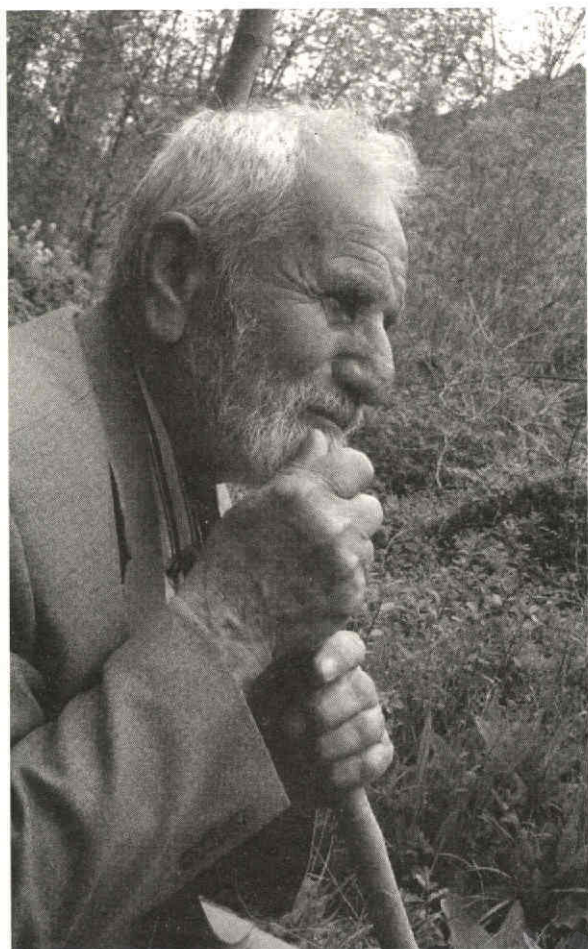
Ehmedê Kurdî an apê Ehmed. Niha li li Edenê û Mêrdînê dijî. Belê li du ciyan dijî, li welatê xwe û li xerîbiyê. Lê ez wî bi piranî li Mêrdînê dibînim. Jixwe bi piranî li Leylan Cafeya ku li bajarê kevin e. Carinan jî diçe gund, rez û darên tahman ku wî çandiyê diparêze. Em carinan tevî xwendiyê cafeyê û hinek xwendevanên zimanê kurdî bi wî re rûdînin û bi saetan lê guhdarî dikin. Carinan jî em dikevin nav nîqaşan. Îjar min got ku ezê dengê çinarê 85 salî tomar bikim ku gelek kes û kurd jî jê sûdê wergerin. Min nêzî 4 seetan deng girt.

Ew di sala 1925'an de li gundê Tinatê ya ku bi Nisêbîna Mêrdînê ve girêdayî ye, hatiye dinê. Ew dibêje, "bavê min ji destê axa û tirkan gelekî kişand. Carekê jî sirgûnê bazdabû. Ji ber vê yekê jî mala xwe gelek carî ji gund bar kir. Di sala 1934'an de bavê min wefat kir. Ez û diya xwe û birayekî xwe tenê man. Birayê min mezin bû û tehde li me dikir. Milkê me dixwar û dixwest ku bifiroşe. Gelekî pozbilind û mekruh bû. Îjar ez xistim mektebê. Ez wê çaxê 11-12 salî bûm. Ji ber ku mekteb nû bû, dixwestin em zû hînî tirkî bibin, em mezin jî diçûn mektebê."

Belê Apê Ehmed, Ehmed Kurdî dihere dibistanê û hê sala pêşî bi mamosteyê xwe re dikeve nakokiyê. Mamoste, genim, nîsk, ceh, hêk û tişt miştên din datîne ser maseyê û ji wan re navê wan ê tirkî dibêje. Lê Ehmedê şagirt xwe ranagre, dibêje: "Mamoste de ka navê wan ê kurmançî jî bibêje." Lê mamoste şaş û metal dimîne, dibêje: "Te got çî... te got çî?" Dubare dike Ehmedê şagirt: "Divê tu navê wan ê

kurmançî jî bibêji." Sal, sala 1940'î ye. Mamoste bi hêrs dizivire ser şagirtên din û ji wan re dibêje ma qey ev dîn e û pê re dixeyide û şîmaqekê jî lêdixê. Ew jî radibe û ji mektebê derdikeve. Û wisa dibêje Apê Ehmed: "Bi gumana min sala 1940'î bû. Ez pêlakê li dora gund mam, diya min dihat ba min û çû qereqolê. Qerekolê bangî me kir, ji meelim re got 'tu neheqî li lêwik'. Îjar rojekê ez û meelim li zikakê li hev rast hatin, meelim diranê xwe li min qirriçand, min jî diranê xwe lê qiriçand û ez û ew man dijminê hev. Ez rabûm min kevkanîkek peyde kir. Her ku ez lê rast hatim min kevir danîm. Ji ber min nekir der. Dîsa çû qereqolê got, "Ev dev ji min naqere." Cendirme hatin. Min ji ber cendirman bazda. Pêlakê ez di şikeftên dora gund de mam. Diya min di dû min de dihat. Di wê zivistanê de diya min wefat kir.

Ez mam bi tenê. Ez diçûm ser gora diya xwe. Carinan bi şev diçûm mala xalê xwe, wan jî ji min re digotin, belqitiyo tu li melim niheq î. Lê min digot ilehîm ezê vî meelimî bikujim. Ne ji meseleya siyasî, wekî min digot "yekî xerîb çawa tê û di gundê me de, li min dixê." Pêlekî ez wilo jî mam. Min mîzand wilo jî çênabe... ez çûm ketim mektebê, min firax miraxê wî hemû dan hev, min agir berdayê û min bazda. Min bazda Cibgravê, cem mala Osê Helîm. Ji wê derê ez daketim Bamidê gundê Bamid. Û ji wê jî ez daketim sûkê, ez çûm Amûdê. Biçûkatiya min wilo derbas bû. Lê ez çend caran ji Amûdê hatim gund. Carekê ku ez hatim gund, meelim ne li gund bû. Îjar tinatiya hê jî ji min re digotin, Tu li meelim niheq î, çima te wilo lê kir." Min jî digot, "Kuro ma çilo ez niheq im" yanî hinekî din jî ez ji tinatiya cihê difikirîm. Cil milê min jî xweşik bûn, cilê binxetê, cil li binxetê zahf bûn... Li tinatê keçxalek min hebû. Çavê min û wê li hev aliqîn. Lê ez li tinatê pêlake dirêj nemam. Min dixwest ez wê ji xwer bînim. Ez çûm Amûdê jî min mihaweke kir lê nebû.



Dihere dibistanê li Sûrî. Dema ku hinekî dimîne, dest bi belavkirina kovar Hawarê dike. Bajar bi bajar, welat bi welat "Hawar"ê digerin Apê Ehmed. Di sinorên bitêl û mayîn re derbas dibe. "Hawar"ê digihîne Mêrdîn, Amed, Wan, Enqere, Stenbol, Zaxo, Qamişlo, Bêrûdê. Carinan dikeve nav refên pêşmergeyan û şer dike. Tê girtin li Iraqê bi îdamê tê darizandin. Li Tirkîyê rêxistinên kurd li ser wî dikevin guftûgoyan, hinek jê wî tawanbar dikin. Li Sûrî gelek carî tê girtin û bi mehan di girtîgehan de dimîne. Lê qet dev ji têkoşîna xwe bernade Apê Ehmed. Jiyanek ew qas tije ku di rûpelên rojnameyan de hilnayê. Ji xwe ew jî dinivîsîne û bîranînên xwe dixwaze bigihîne nişên pêş. Lê min wekî xulase çend têbiniyên di der barê welat û hinek pirsgrêkên kurdan de ji wan bîranînên wî di vê nivîsê de hewl daye ku derxim holê. Em hinekî ji van pirs û bersivan guhê xwe bidin Apê Ehmed, Ehmedê Kurdî.)

Min meroq kir, kê navê Ehmed Kurdî li te kiriye?

Wextê min kovar Hawarê belav dikir di salên 40- 45'an, ku ez diçûm gundan, min helbestên Cegerxwîn dixwend, "em kurd in ser bilind in, ..." Min ev digotin û wextê ez carek din diçûm wî gundî xelkê digotin way Ehmed Kurdî hat, ewê ku dibêje, "Em kurd in. Ewê dînik, yê ku dibêje em kurd in loo." Wê demê ew jî dikeniyar û em jî dikeniyar. Ku me digot "Em kurd in", digotin vana dîn in, ma wê çawa dewletê ava bikin. Ji ber vê yekê digotin "ewê dibêje em kurd in". Bi wî awayî jî navê min bû Ehmed Kurdî.

Niha tu çû Amûdê, wê dema tu zarok bû, kê ber te xist ku tu çû Amûdê?

Belê... min zanibû ku mirovê îşan dikin diçin Sûrî. Xalekî min zilam kuştibû çûbû Sûrî. Fransa ew li wir bûn... Xelikê Hewlik esker kuştibû çû Sûrî. Yanî me, gundiyên me, me zanibû xelk diherin Binxetê û xelas dibin. Ez çûm Amûdê mala Sofî Arif ji gundê baban ê ez birim mala Mele Hesên. Niha kurê wî li Amûdê ye. Carinan Deham Ebdilfetteh digot, "Me bahs kiriye, me gotiye Sofî Arif tiştêkî baş kiriye, Ehmed Kurdî biriye mala Mele Hesên." Îjar piştî ku Sofî Arif got, "Ev wê ji te re qenc bin wê têxin mektebê jî." Min nizanibû. Rabû ez çûm Mala Mele Hesên. Jina wî got, "Tu ji ku yî kurê min?" Min got, "Ez ji Tinatê me." Got, "Tinatê nêzî gundê me ye" gundê me ew jî yê ser rê bû. Sê kurê Mele Hesên hebû û niha her sê jî li Amûdê ne.

Qey ji Mîr re gotibûn û rojekê min dît ku cîbek hat ber malê, yekî gir û bi cilên paqij, jê daket, ez jî çûm pêşiyê. Mîr Celadet bû. Got: "Yê ku mekteb şewitandiyê tu yî?" Min got: "Na, min alavên meelim şewitandin." Got: "De îjar bi min re were."

(Mîr Celadet wî bi xwe re dibe. Cilan jê re dikire.)

Bi navê Ehmed Kurdî tiştêk, berhemek hat weşandin gelo?

Bi gumana min hinek tiştên min di kovara "Çiya" de bi navê "Şevêk Tarî" de û di Azadiya Welat de hatine weşandin. Azadiya Welat du roportaj bi min re kirine, aniha bi min re ye lê hejmara wê ez nizanîm. Wekî min çawa Mîr Celadet nas kir, min çawa Hawar belav dikir, pirsên wisa hebûn.

Gelo tiştên ku te nivîsandine û hatine weşandin? Wekî helbest, wekî çîrok, wekî serpêhatî? Çi hene?

Min gelek tişt nivîsandin lê nehatine weşandin. Gelek tiştên ku ez dibêjim xweş bûn hebûn. Gelek carî ez talan bûm ji alî nivîsê de. Hinekan birin telef bûn. Û tirs hebû.

Yanî ew tirs, tiştêkî ecêb bû ne wisa?

Çawa ne ecêb bû, ji bo ku navê keçika min Dêrsim bû ez sê caran çûm mehkemê, daw û doz vekirin digotin "neden Dêrsim (Çima Dêrsim). Min jî digot Dêrsim, navê çiya ye, ma çiya dev li kesî nake. Min qezenc kir navê wê ma Dêrsim. Niha jî Dêrsim e. Wî çaxî li tirkî navê wisa tunebû, qedexa bûn.

Belê emrê wan dirêj be, sê qîzê te hebûn?

Çar in. Dêrsim, Sêvê, Rûken û Rojîn (rojîna hunermend), navê lawik jî Cudî ye. Niha li mal e, hat girtin û... li mal e, her kesî şehîdek da di ber welat de, kurê min jî şehîdê min e, sax e belê ez wekî şehîd dihesibînim, wî jî şehîd hesab bike.

Salên berî 80'yî Apê Ehmed, bi taybetî 5 salên dawiyê, wan salan û fraksiyonên kurd...

Fraksiyonên kurd, wê demê destê biyanî di nava wan de hebû, lê ev destê biyanî nexuya bû, Wekî reşîkê şevê bû. Diyar bû lê nedihat girtin, kesî nizanibû wê kînga bi mirov ve de. Pir bîranîn hene di vî warî de, ez rojekê li ba Girnewaz, piştî Nisêbînê bûm. Ez rastî xortekî hatim, min meyzand meytikî li erdê bû. Hinek li ser bûn xwediyê wî bûn, hatibû kuştin. Li ser çengê wî nivîsandibû "yan Kurdistan yan neman" xelkê wî kuştibû, kurdan ew kuştibû, û ew jî kurd bû". Min dît pirtûkek Sol Yayinlarî (weşanên çep) di bêrika wî de bû... "Lenîn ve orgutlenme (Lenîn û rêxistinî)". Destekî xerîb di nava rêxistinan de bû, ew dibû sebeba kuştina xortên xwende, ji dijminê wan re dikir fêde. Mesele du fraksiyonên kurd yê ewil ku demançe teqandin li Ceylanpinarê (Serêkaniyê) bû. Ew xortên hatin kuştin yek bûn, kurd bûn. Lê ew dehir, ew suret jî me derbas kir, ew pêvejoyek bû, çû.

Apê Ehmed ez dixwazim derbasî mijara ziman bibim, zûde ye tu dibihîzî û di dîrokê de jî tu têgihîştîyî û dişopînî, gelo zimanê kurdî gihaştîye radeyeke baş yan na? Zimanê nivîskî...

Mamoste, wextê ku em behsa ziman dikin divê em vê bibêjin. Niha ku çawa milletê dinyayê li hev dixin, şer dikin, şerê zimanan jî heye. Şerê zimanan ne bi tang û topan e, alav di destê kîjan zimanî de be ew ziman xurt e. Zimanê kurdî heya niha pazara wî tune ye. Eger niha xortine kurdî rabûne tiştinan dinivîsînin ew jî destpêkek e lê ziman e ku dibistana wî tune be, nabe, nabişkive. Şerê zimanan; her ku em peyvîkekê wîndî dikin, her ku em yekê ji bîr dikin em tanqekê teslîmî dijmin dikin. Mîr Celadet digot, "Ziman, wekî tu çewalek ka li ser behrê vala bikî ye." Îjar ji bo em karibin vî zimanî bînin û ji nû de keleha wî ava bikin û bineqîşînin û em bi xeml û xêza xwe û jî dinyayê re bibêjin "em ev in" û li ser navê xwe xîtab bidin. Mîr Celadet dibêje, "Divê hesin û gîsnê te ji pola bin, ku tu karibî vê erda beyar bajo û bikî şûv" Mesela ziman ez dikarim vê bibêjim.

Tu ji helbestê hez dikî bawer im?

Belê helbestên Kemal Burkay hene, Bedirxan Sindî hene, helbestên Ehmed Huseynî hene.

Mesela wekî Ehmed Huseynî? An yên klasîk?

Ehmed Huseynî em dikarin bibêjin golek e ku aniha naçike ye. Lê ez bi xwe ji helbestên klasîkî hez dikim bi rastî. Lê nayê mana ku ez helbestê serbest red bikim. Ji ber ku divê helbest jî bi pêş keve, bê guherandin. Ji ber ku (kafiye) rêzband nema têra helbestê dike. Divê helbest xwe biguherîne, wekî çawa mar her sal kirasê xwe ji xwe dike xwe diguherîne, êdî nema helbest di wî qafikê xwe de hiltê, divê xwe biguherîne.

Romanên ku derdikevin tu çawa dibînî, kêfa te tê? Yên kurdî vê dawiyê gelek derketin.

Çi romanên ku derkevin, divê kêfa me bê û em wana bixwînin û xortan jî teşwîq bikin. Bila xeletî jî di wan de hebin lê bila bê nivîsandin. Ji ber ku ew dîrokê dişeqilînin, yanî dîrokê mohr dikin. Ji hêwer re.

Yanî wekî vê pirtûkxaneyê em tê de ne, te xeyal dikir gelo? Ji vana jî kîjana hez dikî?

Belê min xeyal dikir. Rast e. Min xeyal dikir. Romanên ku ez gelekî ji wan hez dikim, yek jê Bilican e, ya Perwîz Cîhanî. Romanek gelek bi dilê min e bi rastî û çend romanên din hene. Romanên din jî wê bîn. Niha derî li xortên kurd vebû ye, mišta dilê wan hatiye şikenandin, destê dijmin ji ser gelê wan rabûye. Ne ku kurdan ji xwendinê hez nedikir; bûbû xela, dijmin li me kiribû xela. Ewliya Çelebî dibêje, "Wexta Ehmed Paşa girtiye ser Bitlîsê heftê hezar kitêb hatine şewitandin", (ji kitêpxaneyê Mîr Şerefexan re dibêje, kalikê wî Şerefexanê Bedlîsî xwediyê Şerefnameyê kîtapxana wî hatiye şewitandin. Ç.M.) Ewliya Çelebî dîsa dibêje "ji wan kitêban min jî çendik ji xwe re anîne." Dibêje, "ew kitêb hinek jê yên matematikê, hinek jê yê endezê, ê ekonomîyê, yên emeliyatê bûn" ew bi xwe dibêje ê pîvanê bûn, ê edebiyatê bûn. Aniha jî hûn dikarin van peyvên E. Çelebî bixwînin.

Îjar bi vê re, pêşketina ziman bi dengbêjiyê re. Gelo hûn dengbêjiyê çawa dibînin?

Aniha di şerê zimanan de, milletê kurd ji bo ku zimanê xwe û dîroka xwe bide pêş, bi dengbêjan, ne bi nivîsê, derdê xwe, dîroka xwe bi dengê xwe gotine. Di nav stranên dengbêjan de gelek tiştên hêja hene, tiştên dîrokî, tiştên edebî. Mesela dema ku nehiştine êzîdî zimanê xwe biparêzin... ji alî olî de, wan bi rêya stranên xwe yên devkî bi dengbêjan zimanê xwe parastine û teslîmî hêwer kirine û heta niha anîne. Dengbêj jî wilo ye, nehiştine ku kurd zimanê xwe bikar bînin, wan jî bi wî awayî derdê xwe, dîroka xwe anîne zimên. ☀

oYun a t 1

Cuma Boynukara

cboynukara@myinet.com

(Bir kış gecesi, dağlık bir arazi. Uzman, rütbesizler ve kılavuz yürümektedir. Ellerinde silahlar vardır.)

UZMAN: (Kılavuza) İnşallah yanılmıyorsun?

KILAVUZ: Yok, kumandan bey, köyden haber almışım. Akşam köye gitmiş, Sılo'nun karısı doğum hastasıdır. Gitmiş, doğum yaptırmış. Bu yoldan gitmiş, şimdi gene bu yoldan geçip arkadaşlarının yanına gidecek.

UZMAN: (Sert) Madem akşam köydeydi, niçin akşam haber etmedin bize?

KILAVUZ: (Akıllıca) Burada pusuya yatarsak hepsinin yerini öğreniriz diye düşündüm...

UZMAN: (Daha sert) O ufacak aklınla bizi mi yönlendiriyorsun?

KILAVUZ: (Savunmada) Hâşâ kumandan bey!

7. RÜTBESİZ: (Yanımdakilere) Bu Allahın dağında in cin top oynuyor. Bir kör kurşuna kurban gideceğiz... Adamın işi gücü yok da köydeki kadının doğumuna koşacak. Aklım almıyor.

6. RÜTBESİZ: Allahın belaları, bir yandan öldürüyorlar, bir yandan da doğumuna gidiyorlar.

KILAVUZ: (UZMANA) Dikkat et, kumandan bey düşeceksin.

UZMAN: Allah kahretsin, bunların hepsini yakacaksın da öyle kurtulacaksın.

7. RÜTBESİZ: Yetmiş günüm var, buralarda kör bir kurşuna kurban gitmesek bari!

6. RÜTBESİZ: Bu kadar telaşlı olma, plakalara düştün mü, askerlik bitti demektir.

7. RÜTBESİZ: Alakası yok. Daha da zorlaşıyor. Tezkereci adamız. Allah kahretsin!

6. RÜTBESİZ: Şimdi nerede olmak isterdim biliyor musun?

7. RÜTBESİZ: Mermi sağanağı altındayız, sen hâlâ hayal

peşindesin. Hepiniz kafayı yemişsiniz.

6. RÜTBESİZ: Afrika'nın sıcağında. (7. RÜTBESİZ hariç diğer rütbesizler gülüşürler.)

7. RÜTBESİZ: Hepiniz hastasınız, hasta.

6. RÜTBESİZ: Ancak buzlarım çözülür.

5. RÜTBESİZ: Buranın soğuğu da başka oluyor. Bıçak gibi kesiyor insanı.

7. RÜTBESİZ: (Sigara yakmak isterken) Ateş...

UZMAN: Manyak mısınız ulan? Söndürün sigaraları, adamlar sizi keklük gibi avlarlar.

KILAVUZ: (RÜTBESİZE) Avucunun içinde iç, kumandan görmez.

7. RÜTBESİZ: Yok canım, içmem, olur biter.

5. RÜTBESİZ: Daha çok yürüyecek miyiz?

KILAVUZ: Bu tepenin arkası, hep bu yolu kullanırlarmış.

UZMAN: Hep bir arada yürümeyin, avcı zinciri şeklinde yürüyün.

5. RÜTBESİZ: Komutanım, adam gerçekten doğum için mi köye inmiştir?

UZMAN: Ne bileyim ben, öyle diyorlar.

8. RÜTBESİZ: Burada soğuktan donup gideceğiz.

5. RÜTBESİZ: Ama komutanım, olmayacak şey, bir yandan öldürüyorlar, bir yandan yardıma koşuyorlar. Aklım almıyor.

UZMAN: Bunlar ne hinoğlu hindirler. Prestij kazanmak için böyle bir şey yapmış olabilirler.

5. RÜTBESİZ: Peki ama bu doktor mu?

8. RÜTBESİZ: Köydekiler ne anlar doktordan. Herhangi birini doktor olarak yollamışlardır. Doktorun işi gücü yok da gelip buralarda mı sürtecek?



Karikatür: Halil İncesu

KILAVUZ: Oradan değil kumandan bey, bu taraftan.
UZMAN: Veriyorlar para, veriyorlar silah, gidin huzursuzluk yaratın. Şöyle böyle yapın. Bin yıllık tecrübesi olan biz, üç beş çapulcuya pabuç mu bırakacağız! O kadar kolay mı?
7. RÜTBESİZ: Komutanım biraz mola versek.
UZMAN: Ne molası? Yürüyün, bekleyelim de onlar bizi bulsun öyle mi?
KILAVUZ: (*Kılavuz'un dili iki uçlu*) Bu ihbar tutarsa bana mükâfat verirler değil mi?
7. RÜTBESİZ: Verirler de. Ya tutmazsa, sana ne yaparlar biliyor musun? Yıldızları saydırırlar.
KILAVUZ: (*Tedirgin*) Yapma yahu...
UZMAN: (*Kılavuz'u doldurmak için*) Bunlar hâlâ anlamıyorlar kandırıldıklarını... Bunları kandıranlar şimdi şöminenin karşısında yanında yirmilik piliç; konuşup viskilerini yudumluyorlar. Bunlar da burada, bu soğukta, karda kışta, neymiş efendim?
8. RÜTBESİZ: (*Duyulur duyulmaz bir sesle*) Bize görev verenler kim bilir ne yapıyorlar?
UZMAN: (*Birden*) Bu da ne demek oluyor? Tabii ki kulaklarını dikmişler, bizden haber bekliyorlar.
8. RÜTBESİZ: Ben de öyle düşünmüştüm komutanım... (*Yumuşak bir sesle*) Ama başkent çok uzak.
7. RÜTBESİZ: Aslında paran olacak vereceksin, gelmeyeceksin buralara.
UZMAN: Allah kahretsin...
5. RÜTBESİZ: Benim bu dağlarda bir abim, bir de amcamın oğlu şehit düştü. Bunların kanı parayla silinmez.
7. RÜTBESİZ: Onun için uzman olarak kalıyorsun... İş değil... İntikam... Benim günlerim bitti mi, bir dakika bile tutamazlar.
5. RÜTBESİZ: Ya görev, ya vatan?
7. RÜTBESİZ: Yerim vatanımı be bana mı kalmış...
5. RÜTBESİZ: Ne yani, bu kadar ölenler ahmak da, bir sen mi akıllısın?
6. RÜTBESİZ: (*İkisine birden*) Bırakın tartışmayı...
UZMAN: Ne oluyor orda?
6. RÜTBESİZ: Yok bir şey komutanım...
UZMAN: Hepiniz ustasınız, acemi olsanız, hadi neyse... Daha dikkatli olun.
8. RÜTBESİZ: Burada iki şehit vermiştik.
6. RÜTBESİZ: Çok kalabalık bir gruptu.
5. RÜTBESİZ: Allah kahretsin etraftı tanımıyoruz da ondan... Eksikliğimiz bu...
6. RÜTBESİZ: Şimdiye kadar iş edinip gelmedik buralara...
7. RÜTBESİZ: Ama gerçekten de gelinecek yerler değil, hep dağ. Ne zevki var buraların.
KILAVUZ: Tam burada...
5. RÜTBESİZ: (*Siperde*) Hani?
KILAVUZ: Yok canım, ben öylesine sözün gelişi dedim. Biz buraya bu vakitler keklik avına çıkardık. Bunun keyfi anlatılamaz... Şimdi eskisi gibi çıkamıyoruz ava... Terörist var ya...
7. RÜTBESİZ: Bak şimdi nasıl yapacaksın biliyor musun?
6. RÜTBESİZ: Düşün, sahildesin. Tabii yaz... Yanında dalgan, anlarsın ya, o biçim işte. Ondan sonra, takılıp hayatını yaşıyorsun. Allah aşkına tertip burada var mı böyle bir şey?
7. RÜTBESİZ: Ne arar?
UZMAN: (*Kızgın*) Daha yürüyecek miyiz?
KILAVUZ: Burasıdır kumandan bey.

UZMAN: Mevzilenin.
KILAVUZ: (*Fırsatını yakalamıştır*) Kumandan bey bizim maaşlara zam yok mudur?
UZMAN: Daha yeni yaptılar ya...
KILAVUZ: Vallahi yetmiyor... Nüfusum kalabalık...
UZMAN: Biraz az çocuk yapın...
KILAVUZ: Allah vergisi, elimizde mi ki kumandan?
UZMAN: Zam yapmak da bizim elimizde mi? Onu devlet bilir... (*Rütbesizlere*) Öldürmeyin yakalamaya çalışın, bize bilgi gerek...
KILAVUZ: Kumandan Bey, şey diyecektim... Demem o ki... Bundan önceki ihbardan da bana para vermediler.
UZMAN: Yazısını yazdık ya, ödenecek. Sizi aç bırakmayız. Yeter ki devletinize destek olun...
KILAVUZ: Elimizden geleni yapıyoruz kumandan bey... Öyle ki yatakta bile vazife düşünüyorum.
UZMAN: Öyle olmanız lazım...
7. RÜTBESİZ: Eskiden erken terhis vardı, şimdi o da yok. Üstelik öldürmeyin diyor.
6. RÜTBESİZ: Mükâfat izni, bir önceki sefer de öldüreceksiniz diyordu.
5. RÜTBESİZ: Durun, bir ses duydum...
8. RÜTBESİZ: Mevzi değiştireceğim koruyun beni.
5. RÜTBESİZ: Yok... Yakınlığımızda, yerinden oynama...
8. RÜTBESİZ: Evet geliyor...
UZMAN: Dur. Teslim ol... (*Adam sahneye girmiştir.*)
5. RÜTBESİZ: Kurt gibi, nasıl bir göz öyle...
UZMAN: Tekrar ediyorum, dur... Teslim ol... Yoksa ateş edeceğiz. (*Adam kendini pusunun ortasında bulur, silahına sarılmanın muhasebesi içindedir.*)
ADAM: Ateş etmeyin. Tamam...
UZMAN: (*Etrafını sararlar.*) Ellerini başının üzerine koy. Dur. Bize doğru ağır ağır yürü. Kaç kişisiniz?
ADAM: Yalnızım, ateş etmeyin...
UZMAN: Sus konuşma, dikkat edin pusu olabilir.
7. RÜTBESİZ: (*5. Rütbesize*) Allah kahretsin. Ateş etmeye davranma lan manyak mısın? Adam silahsız, teslim olmuş görmüyor musun? Silahsız adama ateş etmek delikanlılığa sığar mı?
UZMAN: Bağlayın. (*Adam'ın elleri arkadan bağlanır, bir ip de boynuna takılır.*) Burada ne arıyorsun?
ADAM: (*Kılavuz'u imleyerek*) Yanındaki sana söylemedi mi ne aradığımı. Ona sorun?
UZMAN: Bırak ukalalığı. (*Rütbesizlerden biri dipçikle Adam'ı yere yıkar.*)
ADAM: Bakıyorum da kabalığınızdan hiçbir şey yitirmemişsiniz.
UZMAN: Zamanımız çok, nasıl olsa konuşacaksınız...
ADAM: Söyledim ya, ona sorun, o bilir.
UZMAN: Birazdan anlayacağız.
KILAVUZ: Ben vatanım için canımı bile veririm... Kumandan bey öl deyin, öleyim...
UZMAN: Haydi yürüyün...
5. RÜTBESİZ: Bu iş de tamam...
ADAM: Çantamın içinde sağlık malzemeleri var, öyle dağıtmayın...
UZMAN: Sana konuşma dedim lan...
7. RÜTBESİZ: (*Uzman'ı kastederek*) Bu adam bizi burada dondurarak öldürme niyetinde galiba...
6. RÜTBESİZ: (*Gülüşmeler*) Bana da öyle geliyor...

KÜRDÜN

İSTANBUL HATIRASI

DOSYA

İstanbul, '2010 Avrupa Kültür Başkenti' ilan edilmişti.

Yıl boyunca gündemde tutulan bu 'unvan'ın hakkını verme iddia ve kaygısıyla oldukça geniş kapsamlı bir faaliyet ve etkinlik sağanağına tutulduk.

Yıl bitti; gururla açıklandı büyük 'bilanço':

14 sanat disiplini, yaklaşık 600 proje, 9 bin 500 etkinlik, 10 milyonu aşkın izleyici ve katılımcı ile buluşmuştu. 35 yarışma, 52 festival, 84 restorasyon-konservasyon çalışması, 32 ülkede 183 tanıtım etkinliği, 316 kitap-dergi-katalog, 523 film-belgesel-videoart gösterimi, 595 eğitim, 727 atölye çalışması, 760 sergi, 1130 sahne performansı, 1584 konser-dinleti, 1189 konferans-sempozyum-panel-çalıştay...

Kanıtlanmıştı işte, 'Avrupa Kültür Başkenti' olmak böyle bir şeydi!

Böyle miydi gerçekten?

O geleneksel 'ayıklayıcı-dışlayıcı' defodan yakasını kurtarabilmiş miydi bu 'misyon'?

Dökümü yapılan o bir yıllık sağanaktan, Kürdün başına düşen tek bir damla bile yoktu mesela!

Bir kez bile bahse değer bulunmamıştı Kürdün adı...

Kültürlerin buluştuğu bir 'başkent'ti ama Kürtler sanki hiç yaşamamıştı, yaşamıyordu İstanbul'da...

Görüldü ki, söz konusu 'proje' Kürtleri kapsama alanına almadı, dışladı, onlarla ilgilenmedi ama Kürtlerin 'kültür başkenti İstanbul' ile ilgileri olsa gerekti.

Zira, lafın gelişi değil sadece, Kürtler, İstanbul da dahil, bu toprakların, bu uygarlık bileşkesinin tarihsel ve güncel unsurudurlar...

Realitedir...

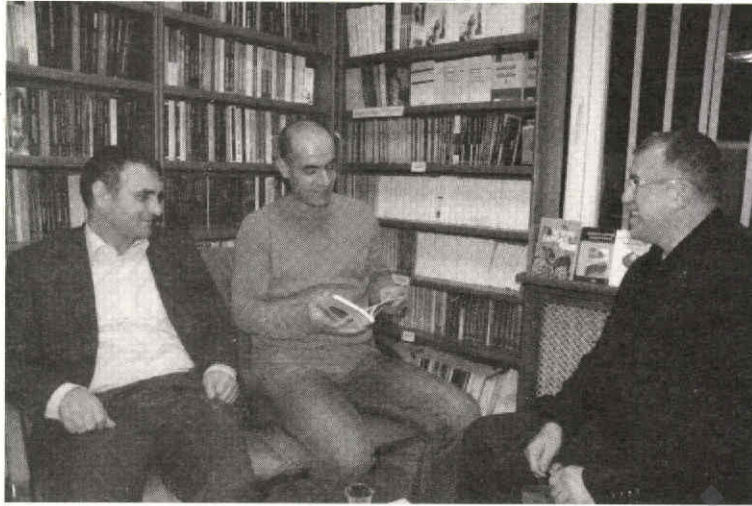
Ve bu topraklarda Kürtsüz kurgulanacak her türden entelektüel-kültürel-tarihsel bağlam, daha baştan eksiktir.

2010 bitti, İstanbul 'kültür başkenti' unvanını devretti.

2011'in bu ilk dosyasında İstanbul'u Kürtlerle yüzleştirmeye çalışacağız.

Son yüz yıllık tarihsel kesitten bugüne, Kürtlerin İstanbul'la serüvenini hatırlayıp hatırlatacağız...

Amed'de bir araya gelerek söyleşen Şeyhmus Diken, Lal Laleş ve Şener Özmen; biri Kürtçe, iki yazısıyla Rohat Alakom; ve sorularımızı yanıtlayan Faik Bulut... her zaman olduğu gibi, bizimle birlikte olup, değerli emek ve fikirlerini esirgemediler Tiroj'dan.



Kürtler '2010 Avrupa Kültür Başkenti'nde Neden Yoktu?

ŞEYHMUS DİKEN, LAL LALEŞ, ŞENER ÖZMEN

Şeyhmus Diken: *İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti* projesi içinde hiç konuşulmayan Kürtleri konuşacağız. Kürt aydınları olarak, entelektüel hayatın içindeyiz ve ama artık sonuna geldiğimiz bu "kültür başkenti" projeli yılın (epeyce popülist bir veçhede yürüdüğü için) âdeta dışarıdan gözlemcileri olarak müdahil oluyoruz. Oysa, bu "kültür başkenti" meselesi biz Kürtleri de ilgilendiriyor. Çünkü, birçok siyasetçinin ya da kültür politikaları ile ilgilenen entelektüelin de işaret ettiği gibi, toprakları dışında yaşayan Kürtlerin en büyük şehridir İstanbul. 2010'daki nüfusuna baktığımızda, İstanbul'da yaşayan neredeyse her dört insandan birinin Kürt olduğu, Kürt nüfusun 3,5 milyona dayandığı telaffuz ediliyor. Böylesine bir 'Kürt realitesi', Türkiye'yi bu kadar yakından ilgilendiren bir kültürel hikâyenin neresinde acaba? Açıkçası, uluslararası bağlamları da olan böylesine bir "Avrupalı" kültürel faaliyet çerçevesinin dışında. Hiçbir yerinde Kürtleri göremiyoruz.

Sonuçta, biz entelektüel Kürtler olarak tarih bilincini yoklamak zorundayız. Sıkça bugüne ve bugünden geleceğe bakarken, geçmişe de gönderme yapmak durumundayız. Örneğin 100 yıl öncesine, 1900'lü yılların başındaki İstanbul'a dönüp baktığımızda, zamanın İstanbul'u Kürt nüfusu açısından bugünkü İstanbul'un yüzde biri kadar; 30 binler civarında. 30 binlik Kürt nüfusun yaşadığı İstanbul, "Kürt milliyetçiliği" açısından çok daha siyasal ve kültürel bir merkez konumunda ama. Epeyce Kürt siyasal, kültürel örgütlenme ve yayınları var. Bunları isim isim değerlendireceğiz.

Osmanlı'nın o dönemi, yani Abdulhamid dönemi Kürtlerin bu niteliksel ağırlığının farkında. Âdeta paslaşarak bu süreci götürüyorlar. Kürtler faaliyetlerinden dolayı zaman zaman sürgünler yaşıyorlar. Ama ağırlıklarını hissettiriyorlar bu döngü içerisinde. Bir karşılaştırma yaparak yüz yıllık zaman dilimine baktığımızda, bugünün İstanbul'unun kültürel hayatında Kürtler âdeta yok gibi. Kürt yoksulları İstanbul'un sadece nüfusunda var. Ancak İstanbul'un siyasasında, İstanbul'un kültürel ve sanatsal aktivitesinde neredeyse yoklar. Sadece popülist Türki bir perspektif var İstanbul'un ruhunda...

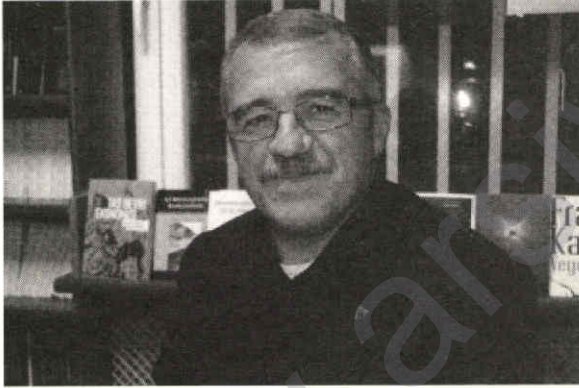
İstanbul sadece bir 'Türk kenti' değildir

Lal Laleş: İstanbul bir Kürt kenti mi değil mi? Tartışılabilir bir şey. Yani meseleye Kürt nüfusu açısından bakılırsa, evet, belki de Kürtlerin en büyük şehri. Ama şöyle bakmak lazım; nüfusunun yanı sıra Kürtlerin kültürel olarak orada biriktirdikleri, orada yaptıkları işler de önemli. Aslında İstanbul'un Kürtlerle, Kürt entelektüel dünyasıyla ilişkisini ortaya koymak daha doğru olur. Çünkü İstanbul Kürtlerinin iki farklı damar üzerinden ilişki kurmaya başladığını görüyoruz. Bunlardan biri, kendi kimliğini yitirerek birçok önemli yerde ve merkezde, belediye başkanlığına kadar, birçok görev yaptığını görüyoruz. Bir de kendi kimliği ve kültürüyle, mesela Bedirxanilerin, 1900'lerin başında İstanbul'da çok etkin bir rol oynadıklarını, hatta yalılarda çok aristokrat bir hayat sürdürdüklerini biliyoruz. Dolayısıyla biz İstanbul'u

Kürt kültürünün dışında bir yer sayamayız. Tabii bunun tarihsel olarak örneklerini çoğaltmak mümkün. Çünkü Kürtler orada ilk gazeteleri yayınlamışlar, cemiyetler kurmuşlar. Mesela Eli Evdirrehman'ın yazdığı ilk tiyatro oyunu *Memê Alan*'ı 1918'li yıllarda orada oynamışlar. Bugün anadilde eğitimi, iki dilli eğitimi tartışıyoruz ya, o dönemlerde mesela Kürtçe eğitim ile ilgili olarak hazırlanmış kitap var; *Hinkerê Zimanê Kurdî*. Yani ilk pratik Kürtçe öğrenme kitabı. Hêwî Talebe Cemiyeti'nin kitabı olarak 1912'de çıkıyor.

Şimdi tuhaf olan şey şu; bir ülke kendi kültürel zenginliğini nasıl böyle yok edebilir? Nasıl yüz yılın gerisine düşebilir. Yani bizim bütün o güzelliklerimizi budayarak, tek tipçi anlayışla bir sürü şeyi yok ederek yolumuza devam etmemizi anlamak mümkün değil.

Evet, İstanbul sadece bir Türk kenti değildir. İstanbul aynı zamanda bir Bizans kentidir, İslam kentidir, Kürt kentidir, Rum kentidir, Ermeni kentidir, Yahudi kentidir... Bütün bunları yok sayarak İstanbul'u nereye taşıyabiliriz? Dolayısıyla biz neden bu kadar yoksullaştık, Türkiye kültürünü bu kadar yoksullaştırdık sorusuna cevap aramamız lazım...



Şeyhmus Diken: Bir iki vurgu daha yapmak istiyorum: 1891 yılında Sultan Abdulhamid Kürtlerle olan muhabbetini siyasal anlamda da pekiştirmek için Hamidiye Alayları'nı kuruyor. Hamidiye Alayları tarihsel süreç içerisinde etkili bir rol üstleniyor. Ondan sonra yine Kürt aşiretleri ile bağlantılı olarak âdeta bir "Kürt rehin politikası" gibi, 1892'de Aşiret Mektepleri'ni kuruyor. Bunlar üzerinden çeşitli işler yapıyor. Ve biliyoruz ki Aşiret Mektepleri'ne büyük Kürt aşiretlerinin, feodal erkin 12-16 yaş arasındaki çocuklarını alıyor. 5 yıl boyunca o okullarda eğitiyorlar. 5 yıllık eğitimden sonra da Mülkiye ve Harbiye'de Kürt çocukları için özel sınıflar oluşturuyor, sonra da bunları devlet için eğitiyorlar.

Dönemin İstanbulu'nda, Şeyh Ubeydullah'ın oğlu Seyit Abdulkadir, Şura-i Devlet Reisi. Yani İstanbul'da çok etkili bir devlet organının başında. Aynı

dönemde İstanbul'da Abdurrezak Bedirxan gibi, Hali-de Edip'in üvey babası Ali Şamil Paşa gibi, o dönemin Kürtleri arasında çok etkili insanlar var. Mesela Saidi Nursi ya da Saidi Kurdi'nin adını anmak gerekir. Abdulhamid'in kapısına dayanıp bir Kürt medresesi, Medresetül Zehra'yı açmak istediğini, üç dilli bir yayınlı bu eğitimi yürütmek istediğini, ki bugün bile resmî ideolojinin o düzeyde olmadığını, Saidi Kurdi'nin önerisinin bugüne göre bile çok ileri bir öneri olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Yine, Emin Ali Bedirxan; Caledet, Kamuran ve Süreyya beylerin babaları. Ki Kürt dili üzerinde çok emeği olan insanlar. Hacı Kadiri Koyi'yi, Xelil Xeyali'yi, Müküslü Hamza'yı, Liceli Kürdîzade Ahmed Ramiz Bey'i, Vanlı Memduh Selim Bey'i (ki Mehmed Uzun'un *Yitik Bir Aşkın Gölgesinde* (Şîya Evinê) kitabında önemli bir karakterdir) anmak gerek. Abdullah Cevdet unutulmaması gereken bir Kürt şahsiyettir. Mehmed Şükrü Sekban yine öyle. Pîremêrd, Mevlanzade Rıfat, Refik Hilmi öyledir. Nuri Dersimî, genç bir öğrenci olmasına rağmen aktivitelerin içerisinde yer almış bir Kürttür. Cemilpaşazadelerden Ömer Bey, Kadri Bey, Ekrem Bey önemli kimliklerdir, ki Ömer Bey, Hêvî Kürt Talebe Cemiyeti'nin ilk başkanıdır. Mehmed Emin Zeki Bey *Kürdistan tarihi*'nin yazarıdır. Aslında uzatılabilir ama son bir örnek vermek gerekirse, Apê Musa'nın (Musa Anter) kayın-pederi Abdurrahim Zapsu önemli bir şahsiyettir.

İşte bütün bu Kürt şahsiyetler silsilesi, dönemlerinin İstanbul'unun kültürel ve siyasal dinamiğine, kurdukları dergiler ve yaptıkları yayınlar da dahil, katkı sunuyorlar.

Lal Laleş: Eli Evdirrehman Zapsu sadece bir Kürt yazar değil, aynı zamanda çok önemli bir İslam âlimidir de. Abdullah Cevdet, o dönem Osmanlısı'nda çıkardığı mecmualarla Osmanlı ülkesine ciddi katkılar sunmuştur. Hem Pîremêrd hem de Hacı Kadire Koyi, birkaç dilde yazı ve şiir yazarak İstanbul'un entelektüel dünyasını, edebiyat dünyasını renklendiren isimlerdir. Kadirê Koyi çok iyi bir Kürt şairi ve Karacaahmet'te yatıyor. İstanbul'da Kürtler ve Türkler onun yani edebiyatın dili üzerinden belki bir bağ kurabilirler.

Şeyhmus Diken: Tam da bu noktada Şener'e dönelim. Bahsettiğimiz bu perspektiften baktığımızda, bugün neredeyiz?

Şener Özmen: Ben meseleyi biraz sanat üzerinden değerlendirebilirim. Diyarbakır'da yaşayan sanatçıların İstanbul'da yaşayan sanatçılarla olan bağları, oradaki kültür politikalarının Diyarbakır'a etkileri, Diyarbakır'daki kültür politikalarının oraya etkileri üzerinden konuşabilirim.

Bence Jöntürk hareketinden sonra olay İstanbul'da farklılaşıyor. Sorun biraz oradan itibaren başlıyor. Kırılma noktası orasıdır. Zaten Mehmed Uzun da romanlarından birinde buna değiniyor. Çünkü milliyetçi ideolojiler açısından İstanbul çok önemli bir yer. Osmanlı içinde de önemli bir merkez, Avrupa'yla da bir köprü. Bizans ruhu da var. Milliyetçi ideolojilerin ortaya çıktığı dönemlerde, Osmanlı'dan Türklüğe geçiş evresinde, o zenginlikler de sanırım kendine kaçacak yer aramaya başlamışlar. Kimse'nin kendi isteğiyle orayı terk ettiğini sanmıyorum. Çünkü İstanbul terk edilecek bir şehir değildi, 20. yüzyılın başında. Tam da Kürt dili üzerindeki çalışmaların, sanatla ilgili çalışmaların, entelektüel pratiklerin yapılacağı bir kentti. Zaten başka da kent yoktu o dönemlerde. Bence özellikle Jöntürk hareketinden sonra yaşanan kırılma, pek çok entelektüel, Kürt olsun, Ermeni olsun, Yahudi olsun, Rum olsun oradan bir kere sürmüş. Geriye kalanların da zaten hayatları hapiste geçmiş.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da İstanbul büyük sorunlarla cebelleşmiş. Modern hayatla birlikte çok büyük göçler almış ve biz şu an o göç üzerinden konuşuyoruz. Nüfusu da zaten bu göç üzerinden değerlendiriyoruz. Bu kadar çok engelin bir arada olduğu ve Avrupa'ya bu kadar yakın bir başka yer yok. Bu yüzden İstanbul'u kendi şehrim gibi de görüyorum, Kürtlerin şehri olarak da görüyorum. Çünkü o tarihsel bağlar içerisinde çok kopmadı. Ama sanat üzerinden konuştuğumuzda, çok büyük gerilimlerin olduğu zamanlar da oldu. *Avrupa Kültür Başkenti içinde neden Kürtler yok* diye sorduğumuzda; çünkü Ermeniler de yok, çünkü Rumlar da yok, çünkü Çingeneler-Romanlar da yok... Bütün bu modernleştirme, iyileştirme dedikleri kentsel dönüşüm projeleri içinde hepsinin kendi mahallelerinden nasıl söküldüğüne tanık olduk aslında. Bütün bunlar o kenti vitrin olarak tazeleme projeleriydi. Sonuç olarak bir sürü insanı mutsuzluğuna yol açıyorsa, yersiz-yurtsuzlaşmasına sebebiyet veriyorsa o zaman nasıl bir kültür başkentinden söz edilebilir ki? Benim idealimdeki 'Kültür başkenti' en azından tüm bu sorunları aşmış bir kültür başkentidir. Ama ben ne kültürel, ne sanatsal ne de siyasal alanda bu tür bir açılımı göremiyorum. Üstelik tam tersine daha fazla sıkıştırılıyor oradaki yapılar, daha fazla kendilerine dönme tehlikesiyle karşı karşıya. Bunun neticesinde daha fazla milliyetçilik doğar, başka bir şey doğmaz.

Yüzyılın başı İstanbul'unda Kürdi örgütlenme

Şeyhmus Diken: Belki bu noktadan Murathan Mungan'a gönderme yapmak mümkün. İşte, Doğu Roma ve Bizans'ın ünlü bir başkenti olan İstanbul'da hâlâ bir Roma-Bizans müzesinin olmamasının garipliği! Bunu sıkça referans gösterir. Sanırım çok haklı

ve yerindedir. Tabii diğer halklar için bu tip gösterge ve temsilîyetlerin olmaması da öyle. O sürgün mantığı üzerinden bakar ve devam edersek, Osmanlı'da da, İstanbul'da da Kürtlerin ya da diğer halkların temsilîyetlerindeki sıkıntıların o Jöntürk geleneğinin hayata geçmesiyle yaşandığı da bir gerçek.

1906'da İstanbul'un belediye başkanı Rıdvan Paşa öldürülüyor. Ki öldürenlerin arasında Kürt hamalların ismi geçiyor. İşin ilginç tarafı, eylemi yapan üç ya da dört kişi olmasına rağmen, bu olay gerekçe gösterilerek kimi rakamlara göre 2 bin, kimi rakamlara göre de 3 bin Kürt İstanbul'dan çeşitli yerlere, Osmanlı'nın uzak diyarlarına, Kandiye'ye, Girit'e, başka yerlere sürgüne gönderiliyor. Yani bu çok tarihi ve ironik bir vakadır. 13 yıl Abdulhamid'in Dâhiliye Nazırlığını yapmış olan Memduh Paşa bu sürgünün üzerine şöyle bir mısra döktürüyor: "*Gitti Kürtler sürgüne, tutarak birbirinin kuyruğunu...*"! Burada bir aşağılama da var aslında. Jöntürk geleneğinin ve ittihatçı mantığın günümüze kadar getirdiği o tek tipleştirici mantığın ipuçlarını da veriyor.

Ama buna rağmen, Kürtler İstanbul'da büyük örgütlenmeler gerçekleştiriyorlar. Bu örgütlenmeleri saymak istiyorum: Kürdistan Azmî Kavî Cemiyeti, 1900'de kurulmuş. Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti 1908'de kurulmuş. Kürt Neşri Maarif Cemiyeti 1910 yılında kurulmuş ve bu cemiyet çok da güzel bir iş yapmış; Çemberlitaş'ta 30 Kürt öğrencili Meşrutiyet Mektebi'ni kurmuşlar ve tedrisat da yapmışlar 1910'un İstanbulu'nda. Düşünebiliyor musunuz; biz bugün hâlâ iki dili, resmî dili siyaseten konuşuyoruz ama bundan tam yüz yıl önce bir Kürt ilkokulu kurulmuş. Tarih söylüyor bunu biz söylemiyoruz, açsınlar okusunlar. Kürdistan Muhibban Cemiyeti, yani Kürdistan'ı sevenler cemiyetini kurmuşlar 1912 yılında. Aralarında Türkler de var. Dikkatinizi çekerim, neredeyse İstanbul'un bütün entelektüel Kürtleri bu cemiyetin üyesiymiş o tarihte. Hêvî Kürt Talebe Cemiyeti, 1912'de kurulmuş. 200 üyesi varmış. Rojî Kurd ve Hetawî Kurd diye peş peşe iki tane de çok güzel yayın çıkarmışlar. Cemilpaşazadelerden Dîyarbekirli Ömer Bey de bu cemiyetin ilk başkanıymış. Kürdistan Teşrii Mesai Cemiyeti, yani Kürdistan üzerine kafa yoranlar, emek sarf edenlerin cemiyeti kurulmuş 1912'de. 1918 İstanbulu'nda ise dönemin en büyük Kürt cemiyeti kuruluyor, Kürdistan Teali Cemiyeti. 30 bin Kürt nüfuslu İstanbul'da kimi rakamlara göre 10 bin, kimi rakamlara göre 15 bin üyesi var ve gerek Anadolu'da gerek Mezopotamya ve Kürdistan'da kurulan birçok Kürd Teali Cemiyetleri'nin de merkezi konumunda. Aynı tarihlerde 1918'de Paris'te Şerif Paşa'yı da temsilci olarak tayin eden yine İstanbul'da kurulu olan Kürdistan Teali Cemiyeti'nin yöneticileri. Yine Kürt Teşkilat-ı İctimaiye Cemiyeti ve bir de Kürt Millet Fırkası var. Bu

kadar zengin bir örgütlenme yani. Bugün bile, bu kadar zengin ve yaygın Kürdî örgütlenmelere “yasal temsiliyet” çok da sıcak bakmıyor açıklıcası.



Lal Laleş: Kürdistan Teali Cemiyeti'nden bahsettiniz, çok önemli bir cemiyet. Aslında 1900'lü yılların başında Osmanlı'nın yıkılmaya gittiği bir dönemde her millet her toplum kendi örgütlenmesini bir şekilde gerçekleştirmeye çalışıyor. Başta saydığımız o Kürt örgütlenmeleri içerisinde önemli ve siyasal olarak da en başta geleni ve güçlü olanlarından biri de Kürdistan Teali Cemiyeti'dir. Ne yazık ki Türkiye insanının bu kurumlarla ilişkisine baktığımızda, bunlardan sadece bir tanesi, o da “zararlı bir Cemiyet” olarak müfredatımıza, tedrisatımıza yansıyor. Oysa Kürdistan Teali Cemiyeti'nin Cumhuriyete vereceği zarar neydi, bunu çok iyi tartışmak, konuşmak lazım. O halde işe müfredatı daha bir hakkaniyet çerçevesinde oluşturarak, doğru tarihsel bilgiyi paylaşarak, Türkiyeli insanın birtakım kurumlara ilişkin doğru bilgiyi almasını sağlayarak işe başlayabiliriz. Bu müfredatın eğitiminden geçen herkes Kürdistan Teali Cemiyeti'ni düşman, zararlı ve işe yaramaz görür. Bu büyük bir yanıltır. İttihat ve Terakki'nin Kürtler üzerinde Kürt kültürü üzerinde yarattığı tahribatı Kürtler de yeterince değerlendiremedi. Kürtler de bunun iyi bir muhasebesini yapamadı. Sizin de dikkat çektiğiniz Jöntürkler'le başlayan ve İttihat Terakki'yle en uç noktaya çıkan ve hâlâ devam eden bu sürecin tahlilini maalesef kendi kültürel politikalarını oluştururken Kürtler de yapamamışlardır.

Bir şeye daha dikkat çekmek istiyorum. Biliyorsunuz, mesela Kürt kadınları da İstanbul'da kendi içlerinde örgütlenmişlerdir. Kürt hamalları yine, kendi içlerinde örgütlenmişlerdir. Çok da öyle bilinçsiz bir Kürt topluluk değildirler. Bütün bunları yaparken aslında o dönemin manifestolarına, ortaya çıkış sebeplerine baktığımızda herhangi bir şekilde Türkleri veya Türkiye'deki herhangi bir grubu tehdit eden, zarar veren, onları yok sayan olumsuz bir bakış geliştiren bir durum görmüyoruz. Buna rağmen neden bu kadar inkâr ediliyor veya yok sayılıyor? Kaldı ki

İstanbul Kürtlerin de yaşadığı, Kürtlerin kendilerini sosyal olarak ifade ettiği, eğitim yaptıkları bir yer. *Memê Alan* oyununu –ki Memê Alan'ı biliyoruz, *Mem û Zîn*'e kaynaklık etmiş Kürt destanlarından biri– Eli Evdirrehman yazdıktan sonra sergilemişler. Yani çok da böyle kentin kültürel dokusundan, sanatsal dünyasından uzak bir yaşamları yoktu. Kente kendi meşreplerince nüfuz edebilen bir kitleden bahsediyoruz. Bu önemli. Sosyal yönden İstanbul'la ilişkilerinin çok organik olduğunu düşünüyorum.

Çiçek Pasajı, Çiçek Pasajı olmadan...

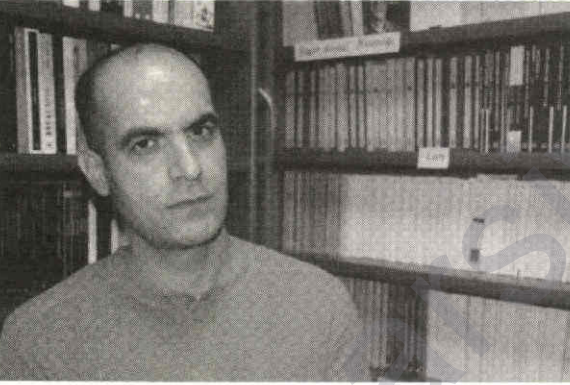
Şeymus Diken: Bir aidiyet de vardı zaten. Şimdi bu yayıncılık konusuna bir girizgâh yapmak istiyorum. Yine ben notlarımı ve arşivimi karıştırdığımda şu karşıma çıktı. İstanbul'daki Divanyolunda Erganili Abdullah Çavuş'un kahvesi varmış. Ve ağırlıklı olarak Diyarbakırlı Kürtler, ama genel olarak da Kürdistan'dan İstanbul'a giden Kürtler Abdullah Çavuş'un kahvesini bir buluşma noktası olarak kullanıyorlarmış. Sadece Abdullah Çavuş'un Kahvesi değil, başka birtakım mekânlar da var. Bugün Sirkeci'deki eski postanenin karşısında bulunan Erzurum Hanı olarak da bilinen Han ya da şimdiki Galatasaray Lisesi'nin karşısındaki Çiçek Pasajı (ki önünde Rum kızları çiçek satarmış, o nedenle adını Çiçek Pasajı koymuşlar) Çiçek pasajı olmadan önce bir Rum'a ait Hristaki Hanı'yıymış. Hristaki Hanı'nda Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin de örgütü varmış. Ve ne yapmışlar biliyor musunuz? Dr. Mehmet Şükrü Sekban ve diğer Kürt hekimler ve Kürt hukukçular çeşitli Kürt yayım organlarında İstanbul'daki Kürt tebaaya yazılı olarak duyuru yapmışlar. Demişler ki; “*kimin sağlıkla ilgili bir problemi olursa, kimin adaletle ilgili bir problemi olursa lütfen Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'ne başvursun, biz bunları gidermeye adayız.*” Yani bir noktada böyle bir resmi örgütlenmenin de sebebi hikmeti olmuş, İstanbul'daki Kürtlerin örgütlenmeleri.

Buradan yola çıkarak, o dönemdeki yayınlardan da birkaç örnek vermek istiyorum. Mesela Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi o dönemde yayınlanmış. Biraz önce Laleş ilk tiyatroyu sahnelemişler dedi ya, belki ona da bir gönderme olur; ünlü tiyatrocusu Diyarbakırlı Orhan Asena'nın babası Ahmet Cemil Bey, Kürt Teavün ve Terakki gazetesinin başyazarıymış. İsmail Hakkı Babanzade meşhur Babanlardan, Saidi Kurdi ve Süleyman Nazif de bu gazetenin yazarlarından. Yine Şark ve Kürdistan gazetesi, Rojî Kurd gazetesi, Hetawî Kurd gazetesi, Jîn dergisi (sonra Jîn gazetesi), Kürdistan gazetesi (ama bu, Bedirxanilerin 1898'de Kahire'de yayınına başladıkları bildiğimiz o gazete değil, 1918'de İstanbul'da da adı Kürdistan olan bir gazete çıkmış). Yine 1912-13'de İstanbul'da çıkarılan Hînger; Hîngerê Zimanî Kurdî.

Lal Laleş: Biliyorsunuz *Mem û Zîn* de İstanbul'da basılmış...

Şeymus Diken: Evet tabii ki. 1984'te Yusuf Ziya(eddin) Paşa Kürtçe ve Arapça bir sözlük çıkarıyor. Ama bakın sadece bir sözlük olarak kalmıyor; El Hediye El Hamidiye El Fillugatul Kurdiye adını koyuyor ve kitaba ne ekliyor biliyor musun, Ehmedê Xani'nin '*Nubara Buçukan*' kitabını. Yine Ahmede Xani'nin *Mem û Zîn*'i Müküslü Hamza tarafından, İstanbul basımı notu düşülerek yayınlanıyor. Ve bu Kürtler arasında büyük bir heyecana sebep oluyor. Müküslü Hamza bunun üzerine sonu ölümle biten bir sürgünlük yaşıyor.

1919 Samsun, dikkatinizi çekerim Anadolu'ya genç Türkiye Cumhuriyetinin kurucuları çıkış yapıyorlar, tarih o. Ve Kürt Teavün ve Teali gazetesi 6. sayısında şöyle bir duyuru yapıyor ve diyor ki: "*Saygıdeğer edebiyatçı Ziya Efendinin* (o zaman tabii soyadı kanunu olmadığı için kastedilen Ziya Gökalp'tir), *10 yıllık araştırmalarının ürünü olup müsveddesini hazırladığı Kürtçe atasözleriyle, dil bilgisini ve bir Kürtçe sözlüğü yakında yayımlayacağız.*"



Şener Özmen: Evet o dönemler için doğru. Ama şimdi için bir çölleşme olduğunu söyleyebilirim. Genelde bir çölleşme var yayınlar konusunda. Tabii Kürtlerin ilk yayıncıları için de İstanbul bir merkez konumundaydı. Hani bu kuşkusuz birçok dokümana İstanbul üzerinden ulaşabilme imkânını da sağlıyordu. Ve bana göre 90'lı yıllarla birlikte bir kırılma yaşıyor. Sanki bizim bir dönem sanatçılar olarak, Diyarbakır'da yaşayıp çağdaş sanat üreten sanatçılar olarak merkezi konumunu yitirdi yavaş yavaş. Çünkü hep soruldu bize, siz çok iyi anımsarsınız, 5. Uluslararası İstanbul Bienali'ne *İstanbul Guide* diye bir çalışma yaptım, siz üzerine yazdınız da. Bu kitabın çıkış sebebi şuydu: "*Bienalin kavramsal çerçevesi zaten İstanbul'du ve İstanbul'a bu kadar sık gidip gelen bir sanatçı İstanbul'a dair nasıl bir yapıt bırakabilir!*" diye.

Şeymus Diken: Seni açmak için bir cümle. Burada şöyle bir kırılma noktası mı var acaba: Osmanlı'nın son döneminde çok kültürlü bir yapı vardı. Sonra bu ağabeylik felsefesi ortadan kalktı, Kürtler kendi rüştünü ispat ettiler. O nedenle mi şimdi Kürtleri görmemek...

Bu ideolojiktir bir daral(t)madır

Şener Özmen: Evet böyle de yaklaşılabilir. Fakat beni asıl endişelendiren, liberal görünen, çok liberal olması gereken yapıların bile, "kültür başkenti" sorununda olduğu gibi, hafiften milliyetçi jargona kaçmaları. Yani biz temel olarak şunu söylemedik mi? Kürtler neden böyle bir proje içinde yer almazlar? Sadece Kürtler de değil elbette. Yani Avrupa kültür başkentini niye dert ettik kendimize? Çünkü yeterince kapsayıcı olduğunu, temsiliyet problemini aşabildiğini ve katılımcı olduğunu düşünmüyoruz. Keşke bütün yapıları kucaklayabilen kültür politikaları üzerinden yapılabileseydi. Kültür başkenti deniliyor ama tam tersi bir şey görüyoruz burada. Daha yıkıcı, daha elimine edici. Uluslararası İstanbul Bienali'nden bahsediyorduk. Dediğim gibi, ben İstanbul Guide (İstanbul Kent Rehberi) adlı bir eserle katılmıştım Bienale. Ve "*Tüm konvansiyonel tahribatlarıyla İstanbul*" diye bir alt başlık koymuştum kitaba. Sanırım 8 aylık bir çalışma sonucunda çıkmıştı kitap ve İstanbul'a dair birçok bilgiye ulaştım, birçok yer gezdim. Kitabın alt başlıklarından birine 'tahribat' dememin sebebi, şu an tam bir tahribat olduğuna göndermede bulunmaktı. 2005'ten 2010'a pek bir şey değişmedi, oradaki azınlıklar açısından diyeyim.

Yayıncılık açısından Kürtler her zaman merkezi bir yer olarak gördüler İstanbul'u. Bu hâlâ devam etmekte. Birçok Kürt entelektüeli oradan Kürtlere ve dünyaya ulaşmayı sever hale geldi. Ve epeydir bunu yapıyorlar zaten. Merkez-periferi ayrımı üzerinden konuşursak, şöyle bir şey çıkıyordu: Hani Türkiye'de ve dünyada bu kadar merkezi konumda olan bir yerden konuştuğunuz zaman sözünüz daha geçer akçe gibi oluyordu. Kuşkusuz dert sadece bu değil. Bu sanatçılarda, kültür adamlarında da oluşmaya başladı. Hatta 90'lardan sonra 2000'lerin başında Diyarbakır'a İstanbul'dan akan herkeste oluşmaya başlayan bir dil haline gelmeye başladı. Önemli bir kenti kültür başkenti yapacaksınız, ama bunun içine o kenti başkent yapan renklerin hiçbirini almayacaksınız. İşte endişem de buydu zaten. Bu yüzden bir daralma var ve bu daralma bir tahribat yaratıyor. Üstelik bütün kesimlerde yaratıyor bunu. İstanbul Kültür Başkenti projesinde yer alan ekibin açıkçası bu işi ideolojiler dışında yaptığına inanmıyorum. Halen bu işe ideolojik bir çerçeveden yaklaştıklarına inanıyorum. Üstelik daha liberal, daha demokratik olması gereken bir ekip yapıyor bunu...

Merkez-Çevre handikapı

Şeyhmus Diken: Bu yayıncılık meselesi ağırlıklı olarak kültürel ve tabii ki siyasal açıdan önemli bir mesele. İstanbul sadece Diyarbakır'a ve Kürt coğrafyasına değil, genel olarak Türkiye'deki diğer şehirlere de karşıdan hep bir hegemonik, yukarıdan bakan, Bizans artığı şehir görüntüsünde. "*Ben ağa-beyim, ben bilirim, ben yaparım, benden çıkmazsa o iş çok sonuca gitmez*" gibi. Mesela siz Diyarbakır'da istediğiniz kadar güzel kitaplar basın, iyi işler yapın, hep "*taşra işi*" kalmak zorunda! Halbuki Diyarbakır hiçbir zaman taşra olmamış, kendi taşrasını yaratmış bir merkezdir. Alternatif, muhalif bir metropoldür...

Şener Özmen: Bir şey daha ekleyeceğim. Özellikle bu bahsettiğimiz çerçevede problem biraz da bizden kaynaklanıyor sanki. Yani biz kendimizi 'çevre'ye, periferiye göre konumlandığımız için... Yüzyılın başında Diyarbakır nasıl bir yerdi? Hep şey yaptık buradan, ki sanırım bir konuşmamın başlığı idi, '*merkeze akan sanatlar*' diyordum, yani periferide yaşadığını düşünen her yazar, her sanatçı sanki kendini İstanbul'a göre ayarlıyor, ona göre üretiyor. İstanbul'a iş üretiyor aslında. Yani oradan onay almadıkça, demin bahsettiğimiz şey bu aslında, sanki o yapıt, yapıt olmayacak. O iş, iş olmayacak. Üretim, üretim olmayacak. O şiir iyi bir şiir olmayacak. Hep böyle bir haleti ruhiye dolaştı Kürtlerin arasında...

Şeyhmus Diken: Şimdi sevgili Şener sen bunu iyi ki de söyledin. Mesela o dönemin Diyarbakır'ine, 1908 ile 1920'li yıllar arasındaki Diyarbakır'e baktığımızda, tıpkı Osmanlı'nın İstanbul'undaki bir zenginliği görebiliyoruz burada. Mesela 1908'de Ziya Bey (sonradan Gökalp soyadını alan zatı muhterem) Peyman diye bir gazete çıkarıyor. Peyman iki dilli yani Peyman'da Kürtçe sayfalar da var. Yine o dönemde bir Diyarbakırlı Süryaninin matbaasında Ekrem Cemil Paşa Gazî diye Kürtçe bir dergi çıkarıyor. Türkçesi Çağrı. Yine bir Süryani, Naum Faik Palak iki gazete ve dergi çıkarıyor. Biri Kewkeb D'i Medinho (iki nehir arası), öbürü de Şifuro (Borazan). Aynı tarihte Ermeniler Angah Dikris (Dicle Kaynağı) diye bir gazete çıkarıyorlar. Yani böyle bir zenginlik var. Bir son cümle daha. Mesela Ziya Bey'in o dönemde Diyarbakır'de çıkardığı "Küçük Mecmua" İstanbul açısından çok kayda değer bir yayın. İstanbul'dakiler ne düşünüyor musunuz? Derginin her sayısı gelmeden önce "*Acaba Diyarbakır ekolü ne düşünüyor?*" diye merak ediyorlarmış. Bu derginin içeriğinin, mesela sonradan Ziya Bey'in işte Türkçü kimliğe evrilmesi, çok farklı bir noktaya gelmesi, "Kürt aşiretler üzerine sosyolojik araştırmalar" kitabını yapmış biri olması biraz önce örneğini verdim. Hatta tarihe bakarsak, Hani'li Salih Bey'in Şark İstik-

lal Mahkemeleri Muddeiumumisi Ahmet Süreyya Örgüevren tarafından yargılanırken Ziya Bey'i referans vermesi, Ziya Bey'in Kürt mefkûresi uğruna çok önemli şeyler dile getirdiğini söylemesine rağmen Diyarbakır'ın bir referans ve ekol olarak gözükmesi de o dönemlere tarihi bir dipnot düşmek açısından önemli diye düşünüyorum.

Lal Laleş: Tabii kuşkusuz Kürtlerin İstanbul'da yayıncılık yapması, Kürtlerin çok isteğiyle gerçekleşmiş bir şey değil. Bir kısmı zorunluluktan, bir kısmı da orada yer alan entelektüel dünyadan kaynaklanıyordu. Kuşkusuz Diyarbakır'da da insanlar kendilerini ifade edebilecek alanlar buldukları zaman, mesela Ziya Bey ve diğerleri, üretimlerini yapmışlardır. Cumhuriyet'in kuruluşundan 1990'ların sonlarına kadar büyük oranda Kürtçe, Kürt dili dünyası, Kürdistan'da tam olarak kendini ifade edemedi, yayıncılık yapılamadı, baskı altında tutuldu, çeşitli baskılarla karşılaştı. Sonraki kısmi düzelmelerle birlikte, insanlar Kürtçe yayıncılık da olmak üzere Kürt kültürünü kendi coğrafyasında biraz daha geliştirmeye başladı. Ama hâlâ İstanbul'un veya birtakım dünya kentlerinin eskisi kadar olmasa da Kürt kültüründe, Kürt yayıncılığında önemli yer aldığını; örneğin uzun bir dönem, mesela 90'lı yıllara kadar, Mehmed Uzun, Mahmud Baksı, Rohat Alakom, Malmısani, Fırat Cevheri, Mustafa Aydoğan ve birçok değerli Kürt yazarının çalışmalarını Stockholm'de yürüttüğünü biliyoruz. Ama dikkat ederseniz coğrafyanın kendi sesini bulması, aslında biraz da bu coğrafyadaki insanların mücadelesiyle eşdeğer oranda yükselmiş ve kendini bulmuştur. Kuşkusuz, bütün bunlara rağmen hâlâ Kürt yayıncılığı kendi sorunlarını çözmüş bir sektör değildir ve hâlâ hem Kürtlerin gözünde hem de bu camianın gözünde İstanbul bir merkez olarak görülmekte ve kısmi olarak önemini sürdürmektedir.

Aslında ben burada Şener'in dikkat çektiği bir şeye gelmek istiyorum. Mesela İstanbul Kültür Başkenti projesinin felsefesinde birtakım ideolojik ve milliyetçi kaygılar olabilir. Ama ben bir bilgi eksikliğinin de olduğunu düşünüyorum. Yani maalesef Türkiye'deki aydının, Kürt kültürüne, Kürt tarihine, Kürtlerin maddi kültürel mirasına ilişkin bilgilerinin çok az ve eksik olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla, öyle bir komisyonun, öyle bir düzenleme kurulunun içinde zaten Kürt kültürünü, Kürt dünyasını bilenlerin de olması gerekirdi ki, Kürt kültürünü Avrupa kültürü içinde acaba nereye yerleştirebiliriz ve bunu dünyayla nasıl paylaşıyoruz kaygısını taşıyınlar.

'Bende yok sabru karar, sende vefadan zerre...'

Şeyhmus Diken: Peki hemen bir soru. Acaba

böyle bir yapı böylesine bir temsiliyete müsait midir sizce. Bence müsait değil. Yani bir defa resmî yapı içerisine bakmak lazım. Benim kanaatime göre, şu anki siyasal yapı, Kürt temsiliyetini kültürel boyutta böylesi bir *İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti* projesi içerisinde kaldırabilecek ağırlıkta değil.

Mesela kafalarda şöyle bir soru var; *"Ya Kürtler gelir de, burası üzerinden bir kabul gerçekleştirirlerse, bir temsiliyet gerçekleştirirlerse, misyon iddiasında bulunurlarsa ne olur!"* Hep siyasal bir perspektif... Kürtlerin 1980'li yıllardan bu yana dile getirdikleri siyasal mücadele ve temsiliyet işi öyle bir noktaya getirdi ki, siz, diyelim ki Türkiye açısından çok makul, çok naif, kabul edilebilir bir talebi bile dile getirip savunduğunuzda bile, *"acaba Kürtler siyasal olarak buradan nereye varırlar?"* kaygısı gelip dayanmakta. Benim kanaatime göre İstanbul Kültür Başkenti meselesinde de Kürtlerin geri plana itilmesinin kökeninde yatan etken, Şener'e katılıyorum, ideolojik olgu...

Lal Laleş: Bu psikolojik eşiği Türkiye'deki aydınların aşması, zaman isteyen, bilinçlenme isteyen bir şeydir. Ben şunda yine ısrarcıyım. Biz yine de meramımızı anlatalım.

Şener Özmen: Ama daha ne kadar zaman gerekiyor? Hâlâ zaman geçmesi gerekiyor diyoruz ya.

Şeyhmus Diken: *"Bende yok sabru karar, sende vefadan zerre / İki yoktan ne çıkar, fikredelim bir kere"* kabilinden...

Şener Özmen: Ben bunu söylerken kastettiğim şey şu. Artık, kimseye "kötü çocuklar" olmadığımızı kanıtlamak zorunda değiliz. Mesela son zamanlarda, bu da bir anekdot, *"Diyarbakır'da yaşayan sanatçıların kendilerini Avrupa'da kanıtladıktan sonra..."* diye başlayan cümleler kuruluyor. Yani bu türden bir "başarı" grafiği konuyor, orada, İstanbul'a göre. Bugün artık Türkiye'de 'çağdaş sanat', 'güzel sanat' dendiğinde iki şehrin ismi geliyor akla, İstanbul ve Diyarbakır. Geçmişte böyle değildi ama. Bu savaşla oraya gitti. Savaş derken kastım şu; bizim İstanbul çöreklenmiş, işte o 80 sonrasında ortaya çıkmış Pentürücü bir geleneğe karşı onlar pek çok konuda hâlâ çok Jöntürkler mesela. Bu yüzden de hani bu sorunun bir bölümü de biziz derken söylemek istediğim şey şuydu; biz de yaptığımız işlerde biraz kendimize güvenelim. Yani her şeyi mutlaka İstanbul'dan sormayalım. Burada da iyi şeyler oluyor, yeter ki kendimizi, bu sorunları bir 'merkez-periferi' dolayımından çıkaralım.

Şeyhmus Diken: Sorun *İstanbul 2010 Avrupa*

Kültür Başkenti meselesi de değil. Yani orada temsil edilemiyorsan, yer almıyorsan ya da yer aldırılmıyorsan çok da kendine dert etmeyip alternatifler geliştirilebilir. Biraz önce Şener'in dediği gibi, yani senin kabulünü Avrupa üzerinden, İstanbul üzerinden bir okuma yapıyorsa, sen de *"hayır ben kendi ayaklarım üzerinde de Avrupa'ya da İstanbul'a da ihtiyaç duymadan, işte Diyarbakır, Amed kimliğiyle bir sürü şeyi yapabilirim"* diyebilirsin.

Lal Laleş: İki açıdan yaklaşmamız lazım sanırım. Bu *İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti* faaliyetler programında Kürtlerin olmaması ayıplanacak bir şey. Fakat burada galiba Kürt entelektüel dünyasının duyarlılığında da bir sıkıntı olduğunu düşünüyorum. Mesele başladığı dönemde aslında Diyarbakır'dan, çeşitli yerlerden, aydın, yazar ve bilim insanlarından birtakım seslerin çıkması gerekirdi. İtiraz etmemiz gerekirdi. Şimdi bizimki gecikmiş bir itirazdır şu anda. Tabii biz bireysel olarak, Şeyhmus Diken, Şener Özmen veya başka arkadaşlarımız birtakım itirazlarda bulduk. Ama aslında burada yine de sesimizi yükseltmemiz gerekirdi diye düşünüyorum. Bunun değişebileceğine inanıyorum. Çünkü sonuçta, orada, edebiyatla sanatla uğraşan insanları da yakalayabileceğimiz bir dil olmalıdır. Olabilir diye düşünüyorum.

Şeyhmus Diken: Sonuç olarak şunu söylemek gerekiyor. Özveri, fedakârlık, kardeşlik adına hep Kürtler üzerinden bir beklenti söz konusu ya. Sadece devlet nezdinde değil, Türk entelijansiyası da, Türk siyaseti de böyle bir kardeşlik tezahürüne ihtiyaç duyuyor. Ben de bunun tersten okunması gerektiğine inanıyorum. Kanaatime göre şöyle olmalı: Eğer ki Kürtler Türkiye kültür atmosferi için kıymetliyse, vazgeçilmezse o zaman İstanbul merkezli, entelektüeller böyle bir okuma planına ihtiyaç duymalı. Hani mesela Kürtler *2010 Avrupa Kültür Başkenti İstanbul* projesinde bir yıl boyunca hiç yer bulmuyorsa, Türk entelektüelleri, örgütleri bunu yüksek sesle sormalydılar. *"Acaba biz bu sorgulamayı neden Kürtlerden önce kendi içimizde yapmadık"* diye. Elbette biz Kürtler de *"niye yeterince müdahale etmedik"* sorusunu kendi kendimize sormalydık.

Ama bizden önce, bu kardeşlik tezahürüne ihtiyaç duyuyorlarsa, böyle bir Kürt aidiyetinin varlığını kendileri açısından içselleştiriyorlarsa o zaman bunu yüksek sesle Türk aydınları da kendilerine sormalı:

"Kürtler İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti'nde niye yoktular?"

İstanbul'a sürülen... İstanbul'dan sürülen...

BEDİRHANİLER

Rohat Alakom

Son yıllarda genel olarak araştırmacıların Bedirhaniler konusuna büyük bir ilgi duydukları görülüyor. Bedirhaniler akademik bazı çalışmaların konusu haline geldi.¹ Türkiye'deki bir üniversitede bu konuda bir doktora çalışması da yapıldı.² Bu büyük ailenin asırlar boyunca özellikle Kürt milliyetçiliği alanında oynadıkları tarihi rol haklı olarak Kürt yurtseverleri ve milliyetçilerinin sempatisini de kazanmıştır. Zamanla yeni yeni belge ve kaynakların gün ışığına çıktığını görüyoruz.³ 1847 yılında, Bedirhan Paşa İsyanı'nı bastırmak amacıyla İstanbul'dan yola çıkan Türk ordusuna katılmak için yaya olarak, ta İsveç'ten o yıllarda "Dünya Başkenti" sayılan İstanbul'a varan bir İsveçli doktorun öyküsü Kürtçe kaleme alınan bir yazının konusu oldu.⁴ Bedirhaniler özellikle dünyanın farklı başkentleri ve kültür merkezlerinde değişik çalışmalar yürütmüşlerdir. İstanbul, bu kentlerden birisidir. Osmanlı bürokrasisinin ve zaptiyesinin bir gözü hep bu ailenin "tehlikeli" üyeleri üzerinde olmuştur. Bedirhaniler, tarihte ya İstanbul'a ya da İstanbul'dan ülkenin uzak ve kenar yörelerine sürülmüşlerdir.

1847 yılında İstanbul'a sürülen, yaklaşık olarak yarım asır sonra da, İstanbul Belediye Başkanı Rıdvan Paşa'nın öldürülmesi nedeniyle suçlu bulunan ve 1906 yılında İstanbul'dan sürülen bu kocaman ordu halindeki Kürt ailesinin uzun bir İstanbul serüveni (1857-1906) bulunuyor.

Aradan yaklaşık olarak bir asır geçtikten sonra, Bedirhaniler, bu yazıda da görüldüğü gibi, *Avrupa Kültür Başkenti* olarak ilan edilen günümüz İstanbulunun bazı mekânlarında hâlâ yaşamaya devam ediyorlar. Galatasaray Lisesi'nin önünden her geçtiğimde, 1906 yılında Bedirhanilerin toplu sürgünü sırasında bu okuldan apar topar alınan ve Bedirhanilerin sürgün kafilesine katılan küçük yaştaki Celadet ve Kamuran Bedirhan kardeşlerin okulun büyük

kapısından nasıl dışarıya fırladıklarını hatırlarım veya görür gibi olurum! Daha sonraki yıllarda Kürt dili ve edebiyatına, Kürt filolojisine büyük katkıları dokunan bu iki büyük sima, 2010 yılında Avrupa'nın Kültür Başkenti olarak ilan edilen İstanbul'da, zamanında çok korkulu günler yaşamışlardı. 1906 yılında Galatasaray Lisesi'nde bu olup bitenleri Kamuran Bedirhan'dan dinleyelim:

"... Öğle yemeğinden sonra okulun bahçesinde oynuyordum. Çok fazla terlemiştim ve susuzluğumu gidermek için musluklara doğru koşuyordum. Başka bir avluda bulunan benden iki yaş büyük ağabeyim Celadet yanımıza gelip beni çağırdı. Onu görmeye alışık değildim, çünkü benden iki sınıf ilerdeydi. Onunla sadece akşam yatakhane de görüşürdüm. Geldiğini görünce çok şaşırdım. Bana:

- Gel yatakhaneye çıkıyoruz! dedi.

- Peki ama neden?

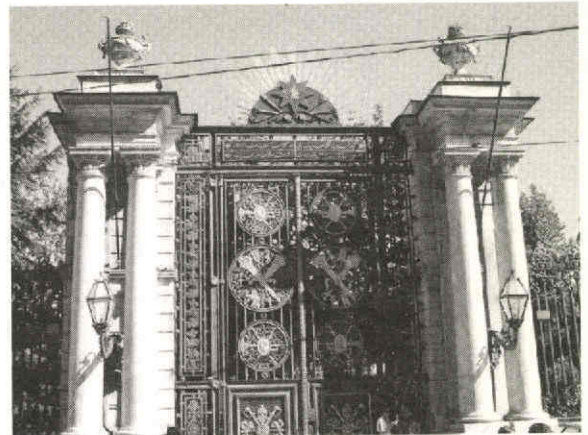
- Eve gitmemiz gerekiyor."

...

Daha sonra kardeşi Celadet ile birlikte karakola götürülen Kamuran Bedirhan, başlarından geçenleri uzun uzun anlattıktan sonra, evlerindeki hazin manzarayı da şöyle anlatır:

"En sonunda gece yarısından sonra eve götürüldük. İlk kez orada gözyaşı ve yas gördüm. Tümüyüle siyahlara bürünmüş olan annemin ve Rum mürebbiyemiz Ellas'ın gözleri kızarmıştı."⁵

Bu anımsamalar, çağrışımlar, geriye dönük bakışlar, 100 yıl önce vuku buluyor. Kürt kültürüne yönelik tehditler bugün de Türkiye'de sürüyor,



Celadet ve Kamuran kardeşlerin gittiği Galatasaray Lisesi

5 Malmisanij, Abdurrahman Bedirhan, Vate Yayınları, 2007, s. 50.

1 Hasan Babacan, Bedirhan İsyanı Üzerine Bir Destan, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 1996, sayı: 2, Isparta 1996, s. 159-172. Mehmet Alagöz, Old habits die hard, a reaction to the application of Tanzimat: Bedirhan Bey's revolt. (Thesis [M.A.]-Bogazici University. Institute for Graduate Studies in Social Sciences, 2003.

2 Cebir Doğan, Cizre ve Bohtan Emiri Bedirhan Bey (1802-1869), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

3 Lütfi, Emir Bedirhan, Bgst Yayınları, 2007, Malmisanij, Abdurrahman Bedirhan, Vate Yayınevi, 2009.

4 Rohat Alakom, Bi çavên doxtorekî swêdî Serhildana Bedirhan Paşa, Netkurd [2009].

hem de Avrupa Kültür Başkenti olarak ilan edilen İstanbul'un göbeğinde, yani: İstiklal Caddesi'nde, eskilerin diliyle *Grand Rue de Pera!*'da vuku buluyor.



Noşican! (Kürtçede şerefe!)

Kamuran Bedirhan daha sonraki yıllarda, başka bir kültür başkenti, Paris'te, 1978 yılları (Foto: Rohat Alakom arşivinden)

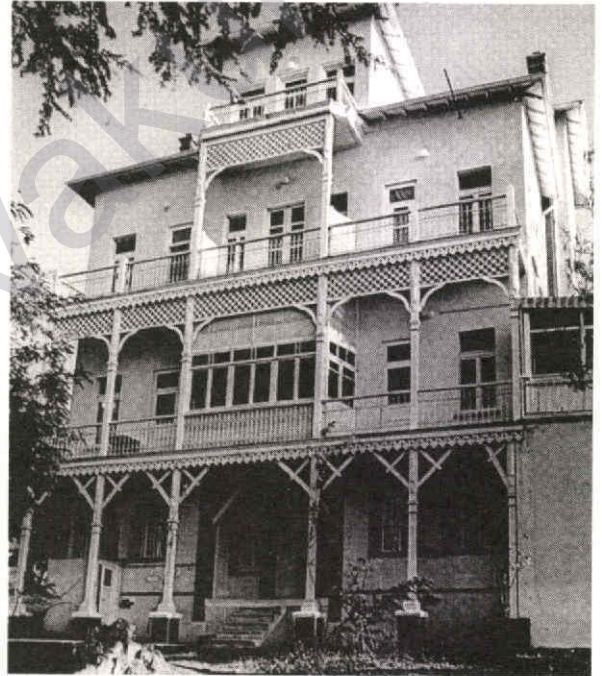
Bedirhaniler bundan 160 yıl önce Büyük Bedirhan Paşa'nın Cizre ve çevresindeki 1846 yılındaki ayaklanmasıyla sesini duyurdu. Bu aile daha sonra Kürt milliyetçiliğinde, Kürt kültür yaşamında, Kürt basın tarihinde, özellikle de Kürtçenin bir dil olarak Latin harfleri temelinde standartlaştırılması çabalarında önemli rol oynadılar. Bedirhaniler ailesi kabarık olan nüfusuyla da yaklaşık olarak 150 yıl boyunca fiili olarak sürekli kendilerinden söz ettirdi, Kürtlerin hep gündeminde kaldılar. Bu durum yaklaşık olarak üç-dört kuşak halinde süregeldi.

Bedirhan Paşa'nın çifte sürgünü: İstanbul-Girit

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bedirhaniler aramızdan tek tek ayrılarak tarihe karıştılar. Bu son Bedirhani kafilesinin en önemli temsilcilerinden birisi 1978 yılında vefat eden dilbilimci Kamuran Bedirhan, 1986 yılında vefat eden balerin Leyla Bedirhan ve 1992 yılında vefat eden Kürt kadın aktivistlerinden Rewşen Bedirhan'ın (Celadet Bedirhan'ın eşi) adlarını verebiliriz. Tek tek aramızdan ayrıлып göçtüler. Böylece yeni milleniuma girdiğimiz sıralarda artık Bedirhanilerin 150 yıllık maratonunun da sonuna gelinmiş oldu. Bedirhanilerin yaşam öykülerini ve maceralarını artık bugün tarihi kaynakları karıştırarak izleyebiliriz.

En ciddi ilk Kürt ayaklanmalarından birisinin lideri olan Bedirhan Paşa (1802-1869) teslim alındıktan sonra, 1847 yılında kalabalık ailesi ve bazı kardeşleriyle birlikte İstanbul'a götürülür. İstanbul'dan Girit'e sürgün edilen Bedirhan Paşa orada 10 yıl kaldıktan sonra Padişah Abdülaziz tarafından affedilir ve özel bir vapurla tekrar İstanbul'a gelir. Daha sonra ikinci kez Girit'e gider. Bu kez Girit'te 8 yıl kalır, yani Bedirhan Paşa Girit'te yaklaşık olarak 18 yıl yaşamıştır:

"Bedirhan, Girit'te önce on sene kalmış, Abdülmecid'in son zamanlarında affedilerek İstanbul'a gelmesine müsaade edilmiş, Girit'te devlet lehine başardığı işlerden dolayı kendisine ihsanlar ve Mirmiranlık rütbesiyle Paşalık unvanı verilmiştir. Sonra tekrar Girit'e dönerek sekiz sene daha kalmış ve Abdülaziz zamanında İstanbul'a gelip şimdiki Darüşşafaka olan konak kendisine verilmiş ve yedi yıl oturmuştur. Ölümünden iki sene evvel Şam'a gidip orada ölmüş ve Salihye'de gömülmüştür".⁶



Bedirhan Paşa'nın Büyükkada'daki köşkü

Bedirhan Paşa'nın İstanbul'da yerleştiği konak, araştırmacı İbrahim Alaettin Gövsa'ya göre Darüşşafaka Lisesi'nin yıllar boyunca İstanbul'da okul olarak kullandığı binadır. Yapılan araştırmalar sonucunda Bedirhan Paşa'nın ayrıca bir köşkünün Büyükkada'da olduğu ortaya çıkmıştır. Bu tarihi köşkün yapımı 19. yüzyılda Mimar Vedat Tek'e verilmiştir. Araştırmacı Pars Tuğlacı bu köşkün öyküsü ve daha sonraki sahipleri konusunda ayrıntılı bazı açıklamalarda bulunur:

⁶ İbrahim Alaettin Gövsa, Türk Meşhurları Ansiklopedisi, s. 67.

"Büyük Tur Yolunda (Nizam) 10468,75 metre karelik bir alanda yer alan 3,3/1 numaralı geniş bahçeli ahşap köşk, ilk sahibi Bedirhan Paşa'nın ölümünden sonra kızı Zarife ile diğer varisleri Mehmed Arif Bey oğlu Ahmed Şemsettin Bey, Mehmed Arif Bey oğlu Yahya Bey, Halil Şerif Paşa kızı Şerife Leyla Hanım, Mehmed Arif Bey oğulları Mehmed Muhittin ve Ömer Fevzi Beyler ile kızı Şerife Hanım'a (Mart 1903), onlardan satış yoluyla Hurşit Bey oğlu Dr. Musa Kazım Bey'e (Eylül 1928), onun ölümünden sonra kızı Ulviye Aldemir'e (29 Ocak 1936) geçtikten sonra ifraz görüp (9377 metre kare) Adataş Büyükkada Tesisleri ve İşletmesi A.Ş. ve Soytaş Tatil Köyleri Organizasyon Yatırım ve Ticaret A.Ş. tarafından satın alınarak (31 Aralık 1982) bahçeli kârgir üç bloklu ve eklentili tatil sitesine katılmıştır".⁷



Bedirhan isyanını bastırmakla görevli subaylara verilen altından yapılmış Kürdistan madalyasının ön ve arka yüzü.

Bedirhan Paşa İsyanı'nın bastırılmasında hizmetleri görülen kişilere 1846 yılında dört çeşit madalya verilmiştir. Bu madyaların üçü altından biri de gümüşten yapılmıştır. Madyaların tuğra ve yazılarını Sabit Efendi, resim ve nakışları da İngiliz sanatçı James Robertson yapmıştır. Araştırmacı Metin Erüreten'e göre altın madalyanın etrafına mücevherli çember geçirilerek yukarıda görüldüğü gibi nişan haline getirilmiştir.⁸

Bedirhanilerin İstanbul'dan Toplu Sürgünü (1906)

Bedirhanilerin tarihindeki en önemli olaylardan birisi hiç kuşkusuz 1906 yılında İstanbul Belediye Başkanı Rıdvan Paşa'nın öldürülmesi olayına adları karıştırıldığı için İstanbul'dan toplu olarak sürgün edilmeleridir. Üzerinden tam 100 yıl geçen bu olay sırasında tutuklanan ve kendinden çok söz edilen şahsiyet hiç kuskusuz Büyük Bedirhan Paşa'nın oğlu olan Ali Şamil Paşa'dır.

7 Pars Tuğlacı, Tarih Boyunca İstanbul Adaları, Say Yayınları, s. 217.

8 Metin Erüreten, Osmanlı Madalya ve Nişanları, 2001, s. 182.

İstanbul Belediye Başkanı Rıdvan Paşa'nın öldürülmesini bahane eden Saray çevreleri, İstanbul'da yaşayan Kürtleri, özellikle sayıları hayli kabarık olan Bedirhanileri toplu olarak sürgüne gönderir. Yıllardır başkentte değişik görevlerde bulunan bu Kürtler, eşleri ve çocuklarıyla birlikte cezalandırılır, İmparatorluğun uzak yörelerinde yaşamaya zorlanırlar. Sadece memur olarak çalışan ve sürgüne gönderilen Kürtlerin sayısı 107'ye ulaşır.⁹ Abdürrezak Bey, anılarında yakınları dışında 3000 civarında Kürdün cezalandırıldığını belirtir.¹⁰ Bu olaya adı karışan Kürtler 3-4 kişi olmasına rağmen, sürgüne gönderilen Kürtlerin sayısı binleri bulmaktadır. Abdülhamid döneminde on üç yıl Dahiliye Nazırı olan ve şairliğiyle tanınan Memduh Paşa, sürgün edilen bu Kürtler ile alay edercesine şu mısraları kaleme alır:

*Bî nukaat eyle hisab şâh-i cihân buyruğunu
"Gitti Kürtler tutarak birbirinin kuyruğunu"*¹¹

Kürtlerin böyle kolektif bir biçimde cezalandırılması, büyük haksızlıkları da beraberinde getirir. Türk kadın yazarlarından Halide Edib Adivar'ın *Mor Salkımlı Ev* adlı anılarında zaman zaman bu haksızlıklara değinilir. Ünlü yazarın üvey babası Ali Şamil Paşa, Bedirhani ailesine mensuptu ve sonunda o da sürgüne gönderilir.¹² Yabancı bir araştırmacı Kürtlerin uğradığı bu haksızlığı şöyle dile getirir:

*"Sultan, yasaların gerektirdiğini yapmak yerine, hükümetinin dehşet dolu bakışları arasında Bedirhan ailesini sürgüne göndermekle yetindi."*¹³

Ali Şamil Paşa; Asya Yakasının Kralı

Yüzyılımızın başında İstanbul'un Asya yakasının tek ve tartışmasız sahibi hiç kuşkusuz Ali Şamil Paşa (1855-1908) idi. Bu Kürt paşası 1877 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı sırasında İstanbul'da yaklaşık olarak 3000 gönüllü Kürdü toparlayarak, savaşa katılır ve yirmi beş yerinden yaralanır. Tıpkı babasının yaptığı gibi belki de hayalinde bir Kürdistan'ı canlandırıyor, böyle bir projenin minyatürünü İstanbul'un Asya yakasında kurmaya çalışır. Ali Şamil Paşa 20. yüzyılın başında gerçekten Üsküdar ve Kadıköy yöresinde bir kral gibi hareket ediyordu. Bu yönüyle babası Bedirhan Paşa'ya benziyordu. Ama bu saltanatı uzun sürmedi, o da babasının alınyazısını

9 Osman Nuri Ergin, İstanbul Şehreminteri, İstanbul, 1996, s. 181.

10 Celilî Celil, Jiyana Rewşenbirî û Siyasî ya Kurdan, Stockholm, s. 121.

11 Ahmet Kemal Üçök, Görüp İştittiklerim, Okuyan Adam Yay. s. 262.

12 Halide Edib Adivar, Mor Salkımlı Ev, İstanbul, 1992, s. 112.

13 Philip Mansel, Dünyanın Arzuladığı Şehir: İstanbul, çev. Şerif Erol, İstanbul, 1996, s. 316.

yaşadı, en sonunda sürgüne gönderildi. İstanbul'un o yakasını bir daha göremedi, sürgünde vefat etti. Bir söylentiye göre de öldürüldü. Ünlü Türk yazarı Halide Edib Adıvar, üvey babası olan Ali Şamil Paşa hakkında *Mor Salkımlı Ev* adlı kitabında bazı ayrıntılı açıklamalarda bulunur:

"Akşamları çok neşeliydi. Oğullarını Kürt kıyafetine sokar, Mahmure Abla bir Kürt havası çalar, Paşa başta, bir Kürt oyunu oynarlarken bir yandan ıslıkla havayı tekrarlar, aynı zamanda da benim elimden yakalayarak oynayanların arasına alırdı. Hepimiz bir ağızdan el ele sallanarak 'Hey Zeyno, hey Zeyno'yu söyleyerek, tavandaki avizeleri zıngırdatarak, tepinerek döne döne sıçrar dururduk. Habeş hanım yerde bir minderde oturur, sarışın hanım odadan çıkar çıkmaz Paşa hemen onun yanına koşar, yanaklarını okşar: 'Halide bu benim has boya karım, elini yanaklarına sür bak hiç boyası çıkıyor mu?' derdi".¹⁴

Ali Şamil Paşa İstanbul'un Anadolu yakasında bulunan Kadıköy yöresinde adaletiyle ün yapmıştı, özellikle yöre esnafı yolsuzluk konusunda Ali Şamil Paşa'dan çok çekinmişlerdir:

"... Talihsiz fakat zeki, cesur, müstebit, Sultan'a sadık, fakat kötü tanınan vükelaya ve sivrilmiş adamlara mütecaviz, fakir halka karşı da mert ve cömert olarak tanınmıştır."¹⁵

Osman Nuri Ergin'in *İstanbul Şehreminleri* adlı kitabında bu kez Ali Şamil Paşa, Fehim Paşa ile karşılaştırılır:

"O devirde Galata, Beyoğlu ve Şişli taraflarında Fehim Paşa ne idiyse, Üsküdar ve Kadıköy taraflarının askeri, mülki ve beledi tek hâkimi de Ali Şamil Paşa idi..."¹⁶

Araştırmacı Müfid Ekbal *Kadıköy Konakları* adlı çalışmasında Ali Şamil Paşa ve aynı adla anılan meşhur köşkü konusunda ayrıntılı açıklamalarda bulunur:

"Söğütlüçeşme'de, kendisi yıkıldıktan sonra sadece kubbesi bir hatıra olarak bırakılan Söğütlüçeşme Hamamı'nın karşısında hâlâ Belediye Kütüphanesi ve Kızılay Dispanseri olarak kullanılan binaların bulunduğu yerde 1930'lu yıllarda boyası dökülmüş, iki buçuk katlı oldukça büyük ahşap eve Ali Şamil Paşa Köşkü denir ve o yıllarda Paşa'nın akrabaları bu binada otururdu.

Bahçesinde personel odası, ahırları, kullanılmayacak kadar harap bir bekçi kulübesi vardı. Bir zamanlar Kadıköy'de tartışma kabul etmez despotluğuyla nam salmış Ali Şamil Paşa, eşi Nazire Hanım ve kalabalık bir aile kadrosuyla bu evde yaşarlardı.

Ali Şamil Paşa (1855-1908) Cizre hâkimi Bedirhan Bey'in oğlu olarak Cizre'de dünyaya gelmiş, babasıyla beraber Şam'da ve Girit'te bulunmuş, iştirak ettiği Rus Savaşı'nda yararlıklar göstermiş, burada bacağı kırılmıştı. Yanlış kaynayan bacağın-daki çarpıklığı görünce, sandalyenin arasına sıkıştırdığı bacağını kırarak yeniden sardırılmıştı.

Rus Savaşı'nda gösterdiği gözüpçelik II. Abdülhamid'in takdirine mazhar olarak kendisine paşalık unvanı verilmiş, Selimiye Kumandanlığı, Üsküdar muhafızlığı görevlerine atanmıştı. Ali Şamil Paşa bu görevlerdeyken polisi ve şehremaneti personelinin işlerine sebebiyle sebepsiz müdahale eder, çapaçul olaylar yaratır, astığı astık kestiği kestik bir hava içinde adeta terör estirirdi.

O yıllarda Kadıköy'ün mesire yerlerinden birisi olan Fenerbahçe'ye kendisi gibi ata binmiş yaveriyle beraber akşamüstü gelir, etrafı şöyle bir dolaşır, güneşin batmasına yakın gür bir sesle 'Evli evine, köylü köyüne' diye bağırırdı. Bu ikazı duyanlar hemen toplanıp aceleyle yola koyulurlardı. Doğrusu herkesi korkutmuş, bütün Üsküdar ve Kadıköy halkını sindirmişti. Onun bu otoriteyi çok aşan cerbezeliğine kimse ses çıkaramaz, sessizce Fenerbahçe'yi terk ederdi. Sadece Serasker Rıza Paşa'nın Sürreya, Şükrü ve Ziya isimli oğulları ona hiç aldırmadan gezintilerini sürdürürlerdi.

Ali Şamil Paşa Yıldız Sarayı'na çağrıldı. Ne gibi sualler sorulduğu bilinmemekle beraber üstü kapalı bir mahkemeden geçtikten sonra evine gönderildi. Söğütlüçeşme'deki köşküne gelince aklandığını sanarak ahırdaki çok besili bir ineği kurban edip fakirlere dağıttı.

Fakat sevinci kısa sürdü. Birkaç gün geçtikten sonra Saray'dan emirle Trablusgarb'a sürüldü. Eşi Nazire Hanım bu sürgüne gitmedi veya gönderilmedi. Paşa orada Melek isimli bir kızla evlendi ve bir daha İstanbul'a gelmeden iki yıl sonra sürgünde öldü.

Ali Şamil Paşa cesur, otoriter, atak bir yapıya sahip olmasına rağmen bulunduğu mevkileri iyi kullanmamış ve bir de cinayet işletmişti. Ölümünden sonra Söğütlüçeşme'deki köşkünde uzun süre akrabaları oturdu. Sonra yıkılıp yerine apartmanlar yapıldı. Kadıköy'de bir zamanlar isim yapmış olan dış tabibi Übeyt Şamil Bey, Ali Şamil Paşa'nın oğluydu."¹⁷

İstanbul konusundaki literatürde Ali Şamil Paşa'nın kahramanlığı ve dürüstlüğü konusunda bir dizi öykü anlatılır. Bu öykülerden yola çıkarak İstanbul'da yaşamış Bedirhanilerin başında Ali Şamil Paşa'nın geldiğini söyleyebiliriz. Ali Şamil Paşa'nın bu güçlü konumu İstanbul'un Üsküdar ve Kadıköy

14 Halide Edib Adıvar, *Mor Salkımlı Ev*, 1992, s. 98.

15 Osman Nuri Ergin, *İstanbul Şehreminleri*, s. 182.

16 Osman Nuri Ergin, *İstanbul Şehreminleri*, s. 181.

17 Müfid Ekbal, *Kadıköy Konakları*, YKY, 2004, s. 378-379.



Ali Şamil Paşa

semtlerinde belli bir Kürt kitlesinin yığılmasını da etkilemiş olmalıdır. Bedirhanilerin önde gelen şahsiyetlerinden Ali Emin Bedirhan da çocuklarıyla birlikte İstanbul'un Asya yakasında bulunan Kadıköy'de kalıyordu. İstanbul'da yaşayan Bedirhanilerden Abdürrezak Bey Şişli'deki bir konakta oturuyordu. Bu konağın yapım ve tamiri konusunda çıkan tartışmalar bilindiği gibi Bedirhanilerin İstanbul'dan toplu olarak sürülmesine neden olmuştur.

İstanbul'da Gömülü Bedirhaniler

Değişik kaynaklarda yer alan bilgilere göre, 19. ve 20. yüzyıl başlarında sayıları İstanbul'da hayli kabarık olan Bedirhanilerin aile mezarlığı Karacaahmed Mezarlığı'nda bulunuyor. Bu mezarlıkta Bedirhanî ailesinden hangi şahsiyetlerin gömülü olduğu ve bu aile mezarlığının, Karacaahmed Mezarlığı gibi milyonlarca insanın gömülü olduğu büyük bir mezarlığın tam olarak neresinde bulunduğu henüz saptanmış değildir. Bu ve başka Kürt mezarlıkları konusunda daha fazla inceleme ve araştırma yapılması gereği ortadadır.

Du afrendeyên li paytexta padîşah

Fatê û Emîneya parsek

ROHAT ALAKOM

Îsal çawa tê zanîn bajarê Stenbolê wek "Paytexta çandî ya Ewrûpayê" (2010) hatiye hîlbijartin. Lê belê ev kurdên ku hejmara wan îro digêhêje mîlyonan, ev nêzikî sedsal e jî çanda xwe bêpar mane û gelek îronîk e ku ev zordestiya her wisa jî îro di navenda "Paytexta çandî yê Ewrûpayê" de tê meşandin û heta roja îroyîn jî dawî lê nehatiye. Ez vê nivîsa xwe pêşkêşî bi mîlyonan kurdên Stenbolê dikim ku ev "paytexta cihanê", ev hezar sal in ji xwe re kirine war, star û serbajar. Di vê nivîsê de serpehatiya du keçên kurd, Fatê û Emîneya parsek cih girtiye ku berî sedsalî li "paytexta padîşah" Stenbolê, li pey belengaziya xwe ketine.

Dîplomat û nivîskarê swêdî Birger Mörner (1867-1930) dema di destpêka sedsala 20an de li Stenbolê bûye, li wir wek dîplomat kar kiriye, ew her wisa jî li wir rastî kurdên Stenbolê hatiye û di hin berhemên xwe de qala wan dike. Yek ji wan nivîsên Birger Mör-

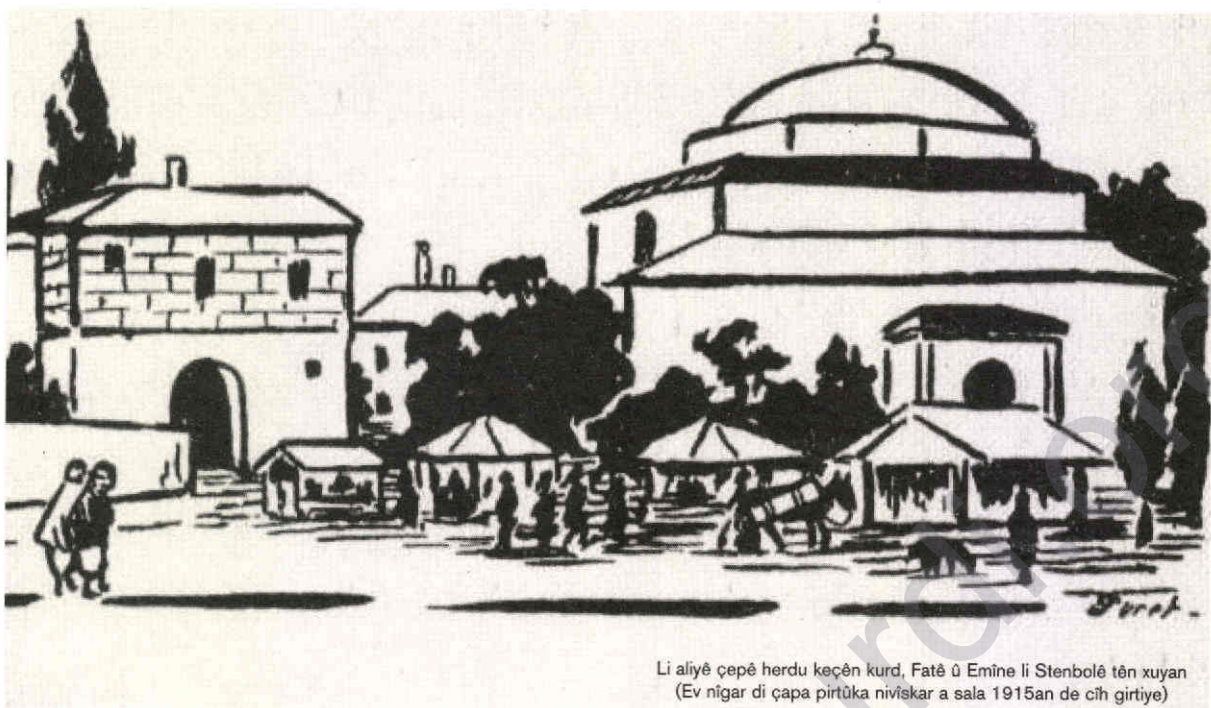


Nivîskar Birger Mörner

ner ku bala mirovan gelek dikşîne, serpehatiya wan herdu keçên kurd e ku me li jêr wergerandiye zimanê kurdî. Ew pirtûka Birger Mörner ku vê serpehatiyê tê de cih girtiye, di sala 1906an de bi navê "Di bin hîlalê de" (Under Halfmânen) hatiye weşandin.¹ Pirtûk zêdetir cih dide dîtin, bîranîn û serpehatiyên nivîskar ên Stenbolê. Ew di salên 1902-1903an li Stenbolê maye. Di pirtûkê de her her wisa jî em hin tîpên kurd dibînin ku rengê kirçandîya Stenbola kevn pêk dianîn. Ji der serpehatiya Fatê û Emîneyê, di vê pirtûkê de nivîseke din jî heye ku qala govend û dansa barbirên (hemal) kurd dike

ku wê demê li Stenbolê diman. Angorî Mörner dema dibû êvar, tarî dikete erdê, van barbirên kurd dest bi govenda xwe dikirin û wî ev govendan dişibande

1 Birger Mörner, Under Halfmânen, 1906, rûp.38-39.



Li aliye çepê herdu keçên kurd, Fatê û Emîne li Stenbolê tên xuyan
(Ev nîgar di çapa pirtûka nivîskar a sala 1915an de çih girtiye)

dansa katalonan a bi navê Zardanas. Birger Mörner dibêje ku barbirên kurd wisa xurt bûn, ev barên giran ku dikaribû piştta ga bişkêne, bi rehetî ji cîhekî dibirin cîhekî din.² Ev herdu serpêhatiyên ku di pirtûkê de çih girtine, ligel hin berhemên nivîskar ên din du caran wek pirtûk bi navine çihê careke din hatine weşandin.² Niha em mêze bikin, ka van herdu keçên kurd çima ji nivîskar “nefret” kirine:

“Du afrendeyên ku li paytexta Padîşah dimînin, min wek ceweranan dibînin û ev yek min xemgîn dike.

Navê yekê Fatê, navê ya din Emîne ye; du keçên parsek ên kurd, çavxezalên xweşik û bi dengên wek xuşexuşa çavkaniyên gur. Herroj berî nîvro dema ez diçim navrojê, ew hertim li ber deriyê min disekinîn, rastiye bêjî disekinîn. Mîn li xwe datanî ku qet min ew nedîtine, lê belê ew hertim li pey min dihatin. Bi gotinên xweş bi zîmanekî mirov tînedighîşt beşîş dixwastin. Heryekê her roj çend qurîşên hûr ji min distendin û di dawiyê de êdî min tucar cesaret nedikir derkevim kuçeyê bêyî ku pereyan hûr bikim. Bes niha ew tucar zêde ber derge nasekinîn.

Berî hefteyekî carekê dema ez nêzikî van deran li kuçeyê piçûk derbas dibûm, min dît ku xortekî yunanî, hişdeh yan jî bîst salî guhekî pisîkekê (pisîk) girtiye bi xwe re dikîşîne. Ez bi şîva xwe kuçê derbas bûm wekî di derbarê vê kirina wî ya ne di çih de şîretan lê bikim, bes dêvla ku pisîkê berde, wî pisîk girt avîte ser banê xaniyêkî nêzik û revîya. Pisîka

ku belkî jî berê birîndar bûbû, ji jor de bêkontrol kete erdê û piştta xwe şikand. Her dînalî bêyî ku xwe hevekî bilivîne. Ji bo ku ew ji vî ezîyetî xelas bibe, mîn kevîrekî mezin li kuçê hilda û bi vî kevîrî serê wê (pisîk) perçe kir.

Hema wê demê min li paş xwe qîfîneke bi tîrs û xof a mezin bîhist. Ez zivîrîm û min Emîne dît. Wê dizîka ve ez pêkol (teqîb) kiribûm û niha ji tîrsa dicirîfe, bi çavên xwe yên reş bi nefreteke nedîtî, li min mêze dikir. Wê nedît û fam nekir ka min bo çî ew pisîk kuşt.

Rojtira din min ew keçên parsek ên kurd, çavxezal, bi harmaniyên xwe yên şîn êdî li ber deriyê xwe nedît. Ji vî bûyerê vir de te digot ew wînda bûne.

Bes carîna, dema ku ez diçim dikanekê, tişekî wisa şîn qerepere, nezalal li ber dêrî xuya dike. Ez dizivîrim, ez hew zanim pistepista dengêkî tê “ps! ps!” Ew Fatê û Emîne ne, li wêderê sekinîne û tu dibêjî qey ew gazî pisîkekê dikin”.

Serpêhatiya van herdu keçên kurd, bi taybetî evîna Emîneyê ya heywanan (ajel, lawir) çawa em li jor jî dibînin derseke baş û hînker dide me xwendevanan.

Birger Mörner him bi tekst û him jî bi wêne jîyana Emîneyê baş dokumente kiriye. Tiştekî balkêş jî piştî gelek salan dema em li arşîva Birger Mörner mêze dikin, vî carê em rastî sûretekî Emîneyê jî tîn ku Birger Mörner berî sedsalî li Stenbolê kişandiye û paşê bi xwe re aniye Swêdê. Emîneya kurd em dikarin bêjin ku bi temsîlî vî carê hatiye Swêdê û em wê li Swêdê dibînin! Wek hercar çawa wê li Stenbolê, Mörner teqîb kiriye, li Swêdê jî daye pey wî! Ev sûretê dîrokî di arşîvan de bi navê “Emîne -Parseka kurd:

2 Birger Mörner, Från Arafis irrfärder, 1915. Birger Mörner, Turkiska år och andra (ur mitt irrande liv), 1926.

(Kurdisk tiggarflicka: Eminé) hatiye qeyd kirin.

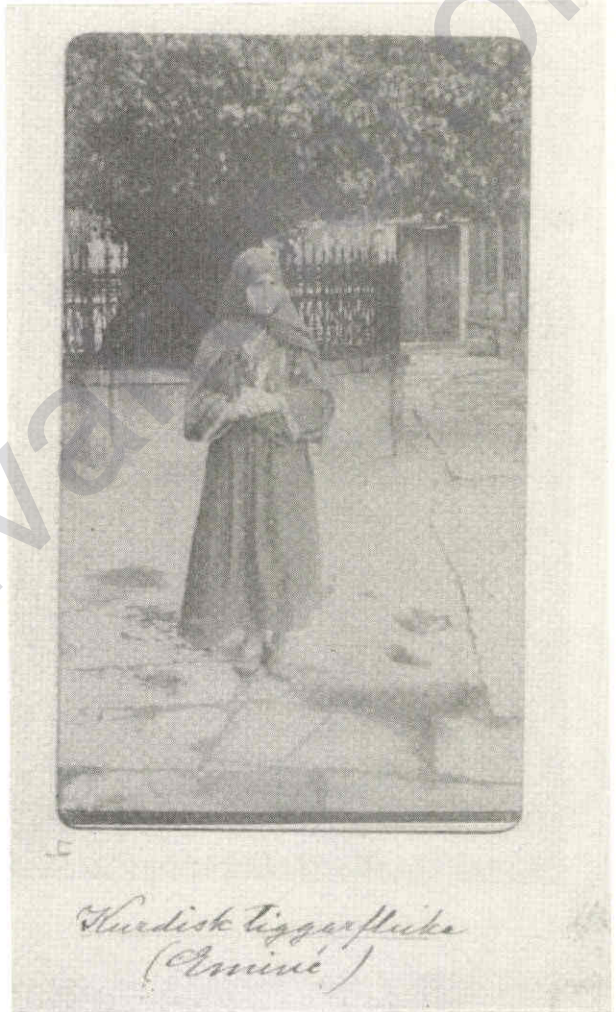
Nivîskar dema ev pirtûka xwe di sala 1906an de weşandiye, her wisa ji gelek kesên navdar re jî şandiye. Di nav wan kesan de dîplomatê kurd Şerîf Paşa û nivîskarê swêdî August Strindberg jî hebûne. Wê demê Şerîf Paşayê kurd jî li Stockholmê sefirê osmanî kar dikir. Em di arşîva Mörner de rastî nameyeke Şerîf Paşa ya bi tarîxa 20/5 1906 tên ku Şerîf Paşa tê de spasiya xwe ji bo vê pirtûkê pêşkêşî Mörner dike: *"Min nameya we ya 17ê vê mehê wergirt li gel berhema pir balkêş ku we ji min re şand. Ez pir spasî we dikim bo hîsên sempatiyê ku hûn bi şewekî giştî ji bo welatê min di vê berhemê de diyar dikin"*.³

Gelek nivîskarên swêdî yên navdar, hevalên Mörner bûne, nivîskarên wek Strindberg, Fröding û Heidenstam. Em ji nameyeke August Strindberg fêr dibin ku wî jî ev pirtûka Birger Mörner xwendiyê, spasiya xwe jê re şandiye: *"Spas ji bo pirtûka te; min ew bi kêfxweşîyeke mezin ve xwend, lê belê ew dikaribû hin dirêjtir bibûya!"*⁴ Bi rêya vê nameyê em fêr dibin ku August Strindberg jî bi saya vê pirtûkê, nasiya xwe daye serpêhatiya van herdu keçên kurd. Birger Mörner yek ji wan hevalên here nêzîk ên Strindbergî bûye û li ser wî pirtûkek jî nivîsiye.⁵

Birger Mörner jî bi xwe jî nivîskarekî navdar bûye, gelek pirtûk nivîsîne. Hin pirtûkên wî yên populer di van salan de pir hatine firotin. Birger Mörner her wisa jî wek hezkirî, dildar û berhevkarê pirtûkan hatiye nasîn. Ev bibliofiliya wî, jê re bingehê pirtûkxaneyê mezin amade kiriye. Pirtûkxane û arşîveke dewlemend a Birger Mörner hebûye. Di pirtûkxaneya wî de qasî 7 hezar pirtûkên kevn û dûrîdest cih girtine.⁶ Meziniya arşîva wî ji hezaran sûret, name û destnivîsan pêk tê. Birger Mörner bi xwe jî gelek dewlemend bûye, wek torin û aristokratakî hatiye nasîn, qesreke wî ya bi navê *Qesra Mauritzberg* (Mauritzbergs Slott) hebûye. Birger Mörner di destpêka sedsala me de çend salan di vê qesrê de maye. Mörner gelek kesên navdar di vê qesrê de ezimandine. Niha jî di qatê yekem ê vê qesrê de odeyek heye ku bi navê *Odeya Birger* (Mörner-rummet) tê nasîn. Wî, ew romana xwe ya bi navê *Bråvallahus* di vê odeyê de nivîsiye û hema dîroka vê qesrê jî kiriye mijara romanê. Xwediyê vê qesrê yê berî 400 salan yekî bi navê Mauritz Birgersson Grip (1565 - 1562) bûye. Ji ber vê yekê navê vê qesrê danîne *Qesra Mauritzberg*. Ev qesra dîrokî ku demekê wek qonaxeke

çandî hatiye nasîn, îro wek hotêleke konferansan tê bi kar anîn.

Ji alîkî ve çîroka Fatê û Emîneyê, ji alîkî ve serpêhatiya nivîskar Birger Mörner, dîroka qesra wî, têkiliyên wî ligel Şerîf Paşayê kurd, nivîskarê navdar August Strindberg û kesên mayîn, babetên cihêreng piştî sedsalî di vê nivîsê de tên nik hev. Her wisa jî herdu paytextên navdar, Stenbol û Stockholm piştî salan be jî wek li vir xuya dibe bi saya serpêhatiya van herdu keçên kurd dest ji hev re li ba dikin û silavan ji hev re dibarînin. Piştî sedsalî be jî hemwelatîyên Emîneyê li Stockholmê wek li vir jî xuya dibe wê bi bîr tînin. Mînaka vê keça kurd, mînaka Emîneyê di



Emîne - parseka kurd (Kurdisk tiggarflicka- Eminé)
Ev wêneyê Emîneyê îro li Swêdê di arşîva Birger Mörner de tê parastin

3 Orjînalê vê nameya Şerîf Paşa di arşîva Birger Mörner de tê parastin.

4 Strinbergs Brev XV, Bonniers, 1976, rûp.246.

5 Birger Mörner, Den Strindberg jag kânt, Albert Bonniers Förlag. Stockholm 1924. Wî, her wisa jî berê pêşengiya pirtûkeke din jî kiriye ku li ser nivîskariya Strindbergî ye: En bok om Strindberg, 1894.

6 Björn Meidal, Birger Mörner, Svenskt biografiskt lexikon, band 26, 1989, rûp.344-349.

dîroka jinên kurd de jî rûpelekî gelek bi şemal û bi biriqî pêk tîne. Emîne tu her bijî! Her wisa jî Fatê...

Ji van babet, cih û deman her yek bi awayê xwe, di aliyê xwe de tiştêkî îfade dike, vê carê em xwe dispêrin çend gotinên swêdî yên gelek aforîzmatîk: *"Her tişt xwediyê serpêhatîyê ye"* yan jî *"her tişt xwediyê dîrokekê ye"* (Allt har en historia).

Araştırmacı Yazar FAİK BULUT:

İstanbul'daki Kürt aydını 'tabansız' değil artık

- Sizinle İstanbul ve Kürtleri konuşmak istiyorum. Cumhuriyet öncesinden günümüze, Kürtlerin İstanbul'u bir 'barınak', bir yerleşim merkezi olarak seçmesinin nedenlerini değerlendirelim...

Birçok nedeni var. Bir kısmı doğal yani sosyo-ekonomik nedenler. Örneğin tarihsel olarak İstanbul'da çok sayıda hamal var. Bu biraz da ekonomik göçten kaynaklanan bir durum. Bugün İç Anadolu Kürtleri diye tarif ettiğimiz, yani Cihanbeyli yöresinden Çiçek Dağı'na, Haymana'ya kadar uzanan bölgeden Kürtler hayvan satışı için İstanbul'a gelirlerdi. Bunlar arasında İstanbul'u ticari hayata atılmak için seçen ve burda kalanlar da var. Tabii ki önemli kısmı geçici kalan Kürtler. Ayrıca gemilerle, özellikle Trabzon hattı üzerinden, çok nadiren de İskenderun ve İzmir hattıyla yolu İstanbul'dan geçenler var. Bu gemi hatlarından, özellikle İskenderun ve İzmir hattına bağlı İpek Yolu üzerinden ticaret yapanların bir kısmı da gelip İstanbul'a yerleşiyor. Tüm bunların dışında farklı bir kesim ise nispeten siyasi nedenlerle İstanbul'a geliyorlar. Siyasi sürgünlerin ötesinde Aşiret Mektepleri için İstanbul'a gelenler de var. Daha öncesinde, örneğin 1800'lerde Kürt aristokrasisi dediğimiz Mirler-Beyler arasından İstanbul'la bağ kurup yerleşenler var. Örneğin Kara Fatma adıyla bilinen Fata Reş de Osmanlı padişahını ziyaret etmek için İstanbul'a gelenler arasında. Yine, önemli bir kesim de isyanlar nedeniyle İstanbul'a geliyorlar. İsyana katılıp affedilenlerin İstanbul'a gelip yerleşmesi söz konusu olduğu gibi, yörede bulunması tehlikeli görülüp İstanbul'a, deyim yerindeyse merkeze alınmış Kürt aristokratları, beyleri de var. Özellikle Bedirxanilerin bir kısmının İstanbul'a yerleşmesinin bir nedeni budur. Siyasal nedenlerle İstanbul'a gelip yerleşen Kürt aydınları da var. Daha Şah İsmail'le Yavuz Sultan'ın çatışması sonrasında İstanbul'a gelmiş bir iki Bitlisli var. Baban ailesinden gelenler var. Baban-zadelerin, özellikle Baban Beyliğinin Süleymaniye'de yıkılmasından sonra gelip İstanbul'a yerleştikleri ve bunların önemli bir kısmının Türk-leş-

tikleri de bilinir. Tüm bunlardan hareketle, İstanbul'a çok yönlü bir Kürt akışının olduğunu görürüz.

- İstanbul'a ekonomik nedenlerle gelenler dışında, Kürt aydınının önemli bir kesimi siyasal ve kültürel çalışmalar içerisinde bulunuyor. Bunlar Cumhuriyetten kısa bir dönem önce başladıkları çalışmalarını 1923-24'lere kadar ciddi bir biçimde yürütüyorlar. Kuşkusuz İstanbul dışına da çıkışlar var. Örneğin Mısır'ı, Suriye'yi mesken seçen Kürtler var. Ama İstanbul önemli bir merkez. Kürtlerin İstanbul'a gelip kültürel ve siyasal çalışmalar yürütmelerini nasıl yorumlamak gerekir?

Anılan dönemde Osmanlı'nın giderek ümmetten koştüğünü, yani imparatorluktan yavaş yavaş Türkleşmeye, ulus devlete geçmeye başladığını görüyoruz. Bu dönemde Osmanlı içinde bulunan çeşitli halklar, Fransız Devrimi'nden de etkilenerek, bir şekilde milliyetçilik ya da ulusalcılık diye değerlendirebileceğimiz bir çizgi üzerinden İstanbul'da yoğunlaşıyorlar. Arnavutlar, Yunanlar, Rumlar, Araplar, hakeza Kürtler bu çizgi üzerinden İstanbul'u bir anlamda kendi siyasetlerinin merkezi olarak benimsiyorlar. Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da olması, bu yerleşimlerin İstanbul'da olmasının bir nedenidir. Hatta İttihat ve Terakki'nin ilk teorisyenlerinden, hatta kurucusu olan ilk beş kişiden ikisi, İshak Sukuhi ile Abdullah Cevdet İstanbul'da ciddi etkinlikleri olan Kürtler arasındadır.

Bir ara Ziya Gökalp de İstanbul'a gelerek yerleşiyor ve buradan tekrar Diyarbakır'a dönüyor. Kürtler bu dönemde İstanbul'da Kürt kimliği ve kültürü üzerine önemli işler yapıyorlar. Bunların yanı sıra bir kısım Kürt aydınının İstanbul'da kendilerine ait bir kimlik edinme girişimlerinden öte belki de devlet kurma ideali çabalarını da görüyoruz. Bunlar arasında Alişer ve Baytar Nuri'yi saymak lazım. Alişer Koçgiri, Baytar Nuri ise Dersim'den...

Bediuzzaman Saidi Nursi de İstanbul'da uzunca yıllar kalmış. Onun, Kürt İslam projesi diyebileceğimiz bir projesi var. Kürdistan'da Medresetül Zehra adıyla bir üniversite kur-



mak için girişimleri var. Bu arada İstanbul'da Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti içinde de çalışmalar yürütüyor. Dergilere yazıyor. Nakşi şeyhleri arasında İran'dan Şemdinan bölgesine gelip yerleşen ve sonrasında İstanbul'a gelen Seyid Abdülkadir'i de görüyoruz.

Aslında İstanbul'a gelip yerleşen ve siyasal, kültürel faaliyetler yürüten Kürtler arasında nispeten birbirlerinden farklı yaklaşımlar görüyoruz. Kendilerine göre siyasi ve kültürel dernekler kurmuşlar. Özellikle Meşrutiyet'ten 1. Dünya Savaşı'nın bitimine ve Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarına kadar, İstanbul'u merkez alarak ciddi faaliyetlerde bulunmuşlar. Bu dönemde önemli yayın organları da çıkarıyorlar. Hêvî dergisi yayınlanıyor, Rojî Kurd'u çıkarıyorlar. Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin dergi ve gazeteleri var. Bu yayın organları etrafında giderek kümelenen Kürtler var. Örneğin hamalları ciddi anlamda örgütlemişler.

Kürt aydınlar Osmanlı'nın parçalanmışlığı içinde Kürtler ne yapabilir, diye de tartışmışlar. Bu tartışma ise daha çok iki çizgide gitmiş. Biri Seyid Abdülkadir'in çizgisi; Osmanlı'yla birlikte acaba özerklik, kültürel haklar, idari haklar elde edebilir miyiz, düşüncesinde olanlar... Bu çizgi dışında bağımsızlıkçı bir kanat da var; Bedirxanilerin çizgisidir. Osmanlı devleti parçalanıyor, herkes bir devlet kuruyor, Kürtlerin de bir devlet kurmak hakkı vardır, düşüncesini savunuyorlar.

İttihat ve Terakki döneminde İslamcılık ve milliyetçilik üzerine tartışmalara da baktığımızda, Kürtlerin -İttihat Terakki'nin teorisyeni Abdullah Cevdet'i saymazsanız- 1915 ve benzeri toplumsal olaylara dönük çok ciddi çağrıları vardır. Örneğin İstanbul Kürtleri o dönem Hamidiye Alayları'nın bölgedeki uygulamalarına karşı çıkmışlardır. Padişahlığın oligarşik yapısının bozulmasından sonra nispeten her etnik topluluğa, özgürlüklerinin verilmesinden yana tutum geliştirmiyorlar. Bu yaklaşımlarda çizgiler çok farklı gibi görünüyor. Ama Kürtlerde ulusalçı çizgi giderek büyüyor. Örneğin Bedirxaniler giderek daha ulusalçı bir çizgi izliyorlar. Dini temaları da kullanmışlar ama Kürt millî temalarını daha fazla öne çıkarıyorlar. Babanzadeler, İslamcılık yani ümmetçilik üstünden politika belirlerken, Bediuzzaman ise Osmanlı'yı esas alan ancak daha çok Kürt-İslam sentezine yatkın tezler öne sürmüştü.

'38 sonrası, İstanbul'dan kopuş...

- Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Kürtlerle devlet arasında bir çatışmalar süreci başladı. Bu 1938'lere kadar devam etti. Kürtler 1938 sonrası ciddi bir durgunluk dönemine girdiler. Durgunluk döneminden sonra tekrar yeniden hareketlenmenin başladığı 1960'lı yıllara kadar Kürtlerle İstanbul arasında nasıl bir ilişki tezahür etti?

Şeyh Said isyanı ve hemen ardından Ağrı'yı yani '25 ve '30 arasında esas alırsak, bu dönemde Kürt aydınları giderek tasfiye ediliyor. Yeniden devlete biat eden, Kürt kimliğinden vazgeçerek bir şekilde devletle işbirliğine giren bazı aydınları saymazsanız, esas olarak Kürt aydınlarının bu dönemde Türkiye dışına çıktıklarını ve diplomasiye önem verdiklerini görüyoruz. Uluslararası alanda Kürtler adına ilk diplomatik faaliyetlerin belki de bu dönemde yürütüldüğünü görüyoruz. Bu dönemde herhangi bir tabanı olmayan Şerif Paşa'yı saymazsak, özellikle Bedirxanilerin bu tür diplomasiyi daha etkin yürüttüğünü görüyoruz. Tabii yalnız Bedirxaniler değil, diğerleri de etkin bir çalışma yürütmüş. Örneğin Baytar Nuri, Seyid Rıza'ya atfedilen o ünlü mektubu birçok yabancı misyona ulaştırmış, kamuoyu yaratmaya çalışmış. Bedirxanilerin gerek Birleşmiş Milletler'e, gerek Mustafa Kemal'e yazdıkları mektuplar, dilekçeler, şikâyetnameler de var. Neredeyse 1960'lara kadar İstanbul merkezli çalışma giderek azalıyor, Kürt diplomasisi aydınlar vasıtasıyla daha çok Suriye, Lübnan ve Fransa üzerinden yoğunlaşıyor.

1938'lerden sonra Kürtlerin İstanbul'da yürüttükleri ciddi ve etkin bir ilişkisi yok. Kürtlerin aydınları zaten gitmiş, diğer hareketler de bastırıldığı için bir sinmişlik de var. 1938'den sonra Kürtler yönlerini Türkiye Kürdistanı üzerinden değil de daha çok bölgedeki diğer parçalardan, örneğin Doğu ve Güney Kürdistan üzerinden belirliyorlar. O yıllar da Doğu'da Mahabbat Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden bir hazırlık var. Molla Mustafa Barzani'nin hareketine yardım amacıyla yürütülen lokal düzeydeki çeşitli güç birlikleri, işbirlikleri söz konusu. Dışarıya yönelen, Türkiye'den kopanlar zaten lanetlenmişler, sürgün olmuşlar; Türkiye'ye, İstanbul'a gelmeleri mümkün değil. Kalanların önemli bir kısmı ise zaten biat etmiş, mevcut rejimi savunur olmuş, bir de sindirilmiş... Ama hem İran, hem Irak KDP'si üzerinden yeni ulusalçı akımlar var. Burada iki akım yeniden ön plana çıkıyor. Biri Bedirxanilerin, özellikle Kamuran Bedirxan'ın Beyrut-Paris hattında yaptığı çalışmalarıdır. Bir de o zaman İngiliz-Sovyet rekabeti de olduğu için, Mahabbat'ın kuruluşunun hatırina, destek alırsak umuduyla yüzünü Sovyetler'e dönen Kürtler var. Bunlar arasında da Bedirxaniler var. Elbet Suriye ve Lübnan'da da yürütülen çalışmalar var. Ama hareket Türkiye'de bastırılmış, henüz bir ses seda yok.

Yeniden hatırla(t)ma...

- Şöyle denilebilir mi; Kürtlerin 1938'lerden 1960'ların neredeyse ortalarına kadar İstanbul'dan bir kopuşu var. Yani politik ya da kültürel yaşamda bir kopuş... En fazla, geçmişin tortularının yansımalarından bahsedebiliriz...

Evet, geçmişin ilişkilerinin yansımaları söz konusu

ama burada da alttan alta Barzanilerin ya da KDP'nin hâlâ sönmemiş bir ateşinin Kürt öğrenciler üzerinde etkisini görüyoruz. Bir de yavaş yavaş biraz daha hemşehricilik şeklinde görüle bile, doğrusu alabildiğine gizli, belki sadece hissini gönüllerde gösteren bir siyasi faaliyetin yansıması biçiminde, 'doğululuk' kimliğiyle sürdürülen kültürel faaliyetlerin başladığına tanık oluyoruz. Gerek Tarık Ziya Ekinci'nin, gerek Musa Anter'in anılarına baktığımızda, çoğu Kürtlerin Ankara'ya değil de İstanbul'a gelmeyi tercih ettiklerini görüyoruz. Bunlar, 1920'lerden kalan Kürt aristokratlarıyla akrabalık ilişkilerini de kullanarak, Diyarbakır Öğrenci Yurdu, Bitlis Öğrenci Yurdu gibi kurumlar oluşturup bunlar etrafında kümeleniyorlar. Bu kümelenmelerin o eski sönmüş, bastırılmış duyguları yeniden tazeleme gibi etkileri var. Özellikle Musa Anter'in Diyarbakır Öğrenci Yurdu'nda kalırken, Kürt çocukları tespit ettiğini, onları özellikle yurda aldığını, İstanbul'daki zenginlerden yardım alarak Kürt gençlerine destek olduğunu biliyoruz. Tarık Ziya Ekinci'nin bir söyleşisinde okudum, diyor ki, *"Geceler düzenliyorduk, bu gecelerde de sarı, kırmızı yeşili bir araya getirmiyorduk, ama halayın başında birisi sarı bir mendil tutuyordu, ortasındaki kırmızı, sonundaki ise yeşil tutuyordu. Böylece duygularımızı tatmin ediyor ama aynı zamanda çok ön plana çıkmıyorduk."* Bunu daha çok Kürt aydınları, serbest meslek sahipleri ve öğrenciler üzerinden yapıyorlar. Ama daha çok talebe merkezli bir hareketlilik. Tabii o dönemler böyle kıyıda köşede kalmış Kürt aristokratları var. Onlar da alttan alta *"Bunlar bizim çocuklarımızdır"* yaklaşımıyla destek veriyorlar. Zaman zaman da isyanlar nasıl bastırıldı, gibi tartışmalarla Kürt siyasal geçmişini değerlendiriyorlar. Bunları alabildiğine gizli yapıyorlar. Ama her halükarda *'Biz Kürdüz, birbirimizle dayanışma içerisinde olmalıyız,'* şiarıyla devam eden bir duygusal birikim var.

Tabii devlet yine rahat durmuyor. Örneğin Sivas kampına toplanan ağalar var. Kürtlerin yeniden hareketlenmesini, özellikle Güney'in Kürtlerin duygularını depreştirmesini istemeyen devletin baskıları başlatması giderek onları daha çok siyasetin içine itiyor. Deyim yerindeyse devletin zorlamasıyla duygular yeniden depreşiyor. Örneğin Mir Dengir Fırat bir tv programında şöyle dedi: *"27 Mayıs olmuş, Cemal Gürsel Ankara'da 'Kürdüm diyenin ya da Kürtçe konuşanın yüzüne tükürün' diye bir pankart astırmış. Orada Cemal Gürsel'e teşekkür ettik, çünkü bize Kürtlüğümüzü hatırlatmaya başlamıştı."* Kürtlüğün yeniden hatırlanmasının siyasi bir anlamı olduğunu görmek gerekir. Bu dönemde Kürtlerin İstanbul'un yanı sıra Ankara'ya da kaydığını görüyoruz...

- *'60'lı yıllardan sonra Kürt gençleri arasında sol siyasal eğilimler de kendini gösteriyor. TİP içinde*

örgütlenmeler, DDKO'nun kuruluşu... Bu süreçte İstanbul-Ankara yoğunlaşması açısından neler söylenebilir?

'60 ve '70'li yıllarda, özellikle DDKO ve TİP nedeniyle daha çok Ankara ağırlıklı oluşumlara rastlıyoruz. İstanbul'da da DDKO'nun şubesi var ama Ankara'da ve Kürtlerin yaşadığı bölgelerde daha etkin bir siyasi ağırlığa sahip. Siyasi merkezin İstanbul dışına kaydığını görüyoruz. Bu süreçte Kürt aydınları iki tavır alıyorlar. Ankara merkezli Yön dergisine baktığımızda, Kürtlerin bir kısmının neredeyse bugünkü tespitlere yakın tespitlerde bulduklarını görüyoruz. Bu meseleyi çözmezseniz bu ileride büyük problemler yaratır, diyorlar. İkincisini ise KDP geleceğinden gelen Kürtlerde görüyoruz. Önemli bir kısmı *"Bizim meselemiz Kürtlüktür"* söylemini öne çıkararak solla, diğer halklarla buluşacakları zeminde uzaklaşıyorlar...

Ankara bu anlamıyla 12 Mart'a kadar etkin bir işlev görüyor. Ankara, 12 Mart'a kadar Kürtlerin, Kürt aydınlarının hem yoğun olduğu ama İstanbul'u da ihmal etmeden, ön açan bir merkez oluyor. Fakat 12 Mart'tan sonra İstanbul yeniden önem kazanıyor.

Savaşın İstanbul'a vuran dalgaları

- *12 Eylül'den sonra Kürtlerin İstanbul'la ilişkisi, Kürtlerin silahlı mücadeleye de başlamasıyla, ciddi bir farklılık gösterdi gibi. Kürtlerle İstanbul ilişkisi açısından bu dönemi belki de siyasal öğelerin ağırlıklı olarak devreye girdiği bir dönem olarak da tanımlayabiliriz. 12 Eylül'den sonra giderek politize olan bir Kürt kitlesi İstanbul'da da oluşmaya başladı. Bu süreci nasıl irdelemek gerekir?*

Silahlı çatışmaların başladığı 1984'ten sonra yaşanan farklılıkları görmek lazım. Kürtlerin o zamana kadar metropollere gelişlerinin ağırlıklı güdüsü sosyo ekonomiktir. Fakirdir, ağadan kaçmıştır, feodaliteden kaçmıştır, İstanbul'da fabrika vardır, yani işçi olarak, emekçi olarak, gecekonducu olarak geliyor. Zengini zaten palazlanmıştır, Mahmutpaşa ya da herhangi bir yerde ticarethane açmak için gelmiştir. 1980 öncesinde her sınıf kendi kategorisine uygun bir geliş yöntemi benimsemiştir. Kürt ticaret burjuvazisi, sermayedarı gelip İstanbul'da Türk sermayedarıyla işbirliği yaparak, onun mahallesinde oturarak yaşıyor; Kürt yoksulu, işçisi, emekçisi de gelip işçi mahallesinde oturuyor, aynı fabrikada çalışıyor. Çorumlu, Bursalı, Konyalı ile aynı ortamda çalışıyorlar Kürtler. Fakat, özellikle '84'te çatışmanın başlamasıyla toplu göçler başlıyor. Köy yakmalar ya da boşaltmalardan kaynaklı toplu göçler... Burada sınıf yok, yani ağa da, zengini de, fakiri de hiçbir toprağı olmayanı da, hepsi topluca İstanbul'a zorunlu geliyor. Gelişlerinin nedeni siyasi... Gelirken de, deyim yerindeyse o ateşli siyaseti

İstanbul'a taşınmış oluyor. Hatta İstanbul'daki kendi çevresini de siyasileştiriyor. Giderek bu siyasileşme örgütlenmeye tahvil ediliyor. Davaya kademeli olarak sarılmalar var, uzaklaşmalar var, ama her şeye rağmen interaktif ilişkiler, bir ileriye çıkma, güçlenme ve giderek bilinçlenme var... Ve bir gettolaşma olduğunu da görüyoruz. Türkçülük, Türk milliyetçiliğinin saldırılarına, aşağılamalarına maruz kalma, Kürtleri gettolaştırıyor. Kürtler bu son gelişlerinde hemşehrilik ilişkisi üzerinden yaşansa bile daha çok siyasal saiklerle belli bölgelere yığılıyorlar. Altında bir savunma güdüsü de yatıyor. Savunma güdüsü, siyasallaşma, Kürtleri belli bölgelere, Gazi Mahallesi'ne, Sarıgazi'ye, Esenyurt'a, Ümraniye'ye toplanmaya zorluyor...

- '90'lardan sonra Kürt aydınlanması da yeni bir ivme kazanıyor, İstanbul'da... Kürt kimlikli dergiler, kültürel dernekler yeniden kuruluyor...

'90'lardan sonra aydınlanma bazında İstanbul'da bir hareketlenme görülüyor. Yıllarca durgun kalan, sessiz kalan Kürt aydınlanma hareketi, kültür-sanat kurumları oluşturma, gazeteler çıkarma gibi yoğun bir yaşantıyı İstanbul'da yeniden karşımıza çıkarıyor. Kürdistan'da, Diyarbakır'da her şeye rağmen bir yayın hareketi, bir aydın hareketi hep var oldu. Bu kent direndi; insanlar öldürüldü, katledildi, bombalandı... Bu baskılar nedeniyle zaman zaman bu faaliyetler durdu, ama Diyarbakır bir merkez olarak varlığını korudu. Buna rağmen başka hiçbir taşra kentinde yayın hayatının güvenlik açısından şartları yoktu. İzin verilmiyordu, demek bu durumu yalnız başına açıklamaz. Şartlar çok ağırdı. SS Kararnemeleri daha akıllardadır. Bırakın ciddi adımları, bir avukat çıkıp "İnsan hakları ihlal ediliyor," dediğinde bile sürgüne gönderiliyordu. Çok sayıda insan bu dönemde öldürüldü. Bedeli ağır bir ortam vardı.

İşte İstanbul bu dönemde nispi bir rahatlığa sahipti. Dolayısıyla Kürtlere kendi memleketlerinde bir yayın hayatı, örgütlenme fırsatı verilmediği içindir ki Kürtler hayat hakkını ancak İstanbul gibi insan deryası olan yerlerde buldu. Kürtlerin yoğun bir nüfusa sahip olmasının da bu faaliyetlerde etkileri vardır. Kuşkusuz İstanbul'da da çok baskı gördüler ama Kürt aydınları, Kürt gençleri daha çok İstanbul'a geldiler, burada örgütlendiler. Bir de üniversitelerin etkisi var tabii... '90'larda Kürdistan'da olan üniversite sayısı azdı, bunların fonksiyonu da asimilasyona hizmet etmekte. Dolayısıyla gençler oralarda durmak istemiyor, üniversite üzerinden İstanbul'a geliyor. Burada daha rahat, gösteri yapıyor, afiş asıyor, yayıncılık faaliyetleri sürdürüyor, gazete okuyor...

Bu durumu, Kürtlerin İstanbul'da siyasal bir güce dönüşmesini geçmişle de kıyaslayarak yorumlayabiliriz: Örneğin İttihat ve Terakki döneminde, Meşrutiyet döneminde, I. Dünya Savaşı ve Cumhu-

riyetin yeniden doğuşu sırasında bir Kürt aydını var, ama bunların tabanları yok. O dönem İstanbul'da bulunan ve daha çok kendi iş koşulları ile örgütlenen hamalları saymazsanız, dönemin Kürt aydınları tabansız bir durumda, yalnız başlarına... O dönemde Kürt aydınlarının Kürt halkıyla ciddi organik bağlarının olmaması, direnişleri de, isyanları da önemli oranda olumsuz şekilde etkiledi. Oysa 12 Eylül'den sonra öyle bir ortaya çıkış yaşandı ki, bu durum toplumun tortu dediğimiz kesimine bile sirayet etti. Kürt kimliği öne çıktı, sembollerle hareket etme, Kürtçe şarkı türkü söyleme, giderek siyasal mücadelenin süreklileştirilmesi gibi eğilimler etkinlik kazandı... Zaten İstanbul'a siyasal saiklerle gelen bu büyük kitle Kürt hareketinin doğal tabanına dönüştü. Kürtler geçmişten bir ders çıkardılar. "Eğer burada kitle varsa biz kitleden kopmayacağız. Kitlenin içine girip çalışma yapmak durumundayız," dediler ve başarılı da oldular.

Beden ile ruh örtüşmeli!

- Son olarak bir kıyaslama yapmanızı da isteyeceğiz. Diğer parçalarda; yani Irak'ta Kürtler devletle çatıştığında yüzünü Bağdat'a dönmedi; İran'da Kürtler devletle çatıştığında yüzünü Tahran'a dönmedi; (Suriye'de biraz farklı, Şam Kürtlerin bir barınma merkezi ama Suriye'de de Kürtlerle yönetim arasında ciddi bir çatışma yok zaten) Ama Türkiye'de devletle çatışan da, devletle uzlaşan da, yüzünü İstanbul'a dönüyor. Bu bir tezat değil mi?

Kürtlerin metropollere dönüşünün altında iki çıkmazı, handikapı var. Kürt aydın birikimi aslında kendi doğduğu, büyüdüğü topraklarda kalsaydı, metropol kentlerle bu kadar içli dışlı olmasaydı, çok daha faydalı ve üretken olabilirdi, diye düşünüyorum. Metropol kentlerde kaybolma riski her zaman vardır. Başta o davanın peşinde olan aydının kendisi giderek Kürtlerin hayat tarzını yaşamaktan uzaklaşabilir ki bu ciddi bir olumsuzluktur. İkincisi ise diğer parçalarda, Bağdat'a Tahran'a yönelmemelerinin nedeni, başından beri Kürtlerin tarih olarak bu kentlerle ilişkilerinin kopuk olmasından kaynaklanıyor. Oysa İstanbul, Kürtlerin tarihsel olarak da ilişkilerinin güçlü olduğu bir kenttir. Tabii 12 Eylül sonrasında Özal'ın geliştirdiği politik faktörü de göz ardı etmemek gerekir. Özal'ın zamanında köy boşaltmalarını önemsemesi ve Kürtleri büyük kentlere göçe zorlamasında "Gider orada kaybolurlar, asimile olurlar, kimliklerini unuttular" yaklaşımının payı büyüktür. Bugün için bence Kürtlerin bedenleri İstanbul'da olabilir ama artık yüzlerinin İstanbul'a dönük olduğu inancında değilim. Şu da bir gerçek; bedenen burada olup ruhen başka yerde olmak da çok mükemmel bir şey değil. En nihayetinde beden bir gün baskın gelir ve ruhun yaşadıklarını unutturabilir. Bunu akıldan çıkarmamak lazım.



Pelên payîzê di singa axa sor de vedimirî

Ar-da JANXWAR

Eyo, bi pale pale, bi ref, bi refê zinêr ber bi çiya ve bi rê ket, li der dora xwe mêze dikir her der di nav rengîniyeke qemirî de bû. Pelên darê li ber bayê hênik xwe ranedigirt, bêhn dikişand ji hilma bayên pelên betlandî. Bi dengê fîzîniyekê re veciniqî û li hêla xwe quluband li cihê deng jê dihat, lê tişteke nedixuya. Tase was ket dilê wî. Di cihê xwe cît ma, bi fîzîna deng ket li pêşiya wî hema gavek din biavêta, wê pê lê bikira, li pêşiya xwe mêze kir: li ber ferşekî mahrekî cûnikî xwe kiriye mîna kûlor û xwe li ber tavê pîja pîja kiri bû û serî xwe yê şûnikî ber bi dara guhîjê mîj kiribû. Eyo, bistikeke derbas bû şûnde saba xwe civand serhevdû û berî riya xwe teland gavek ber bi jorî mehr. Qasekî meşîya şûnde sekîni û bala xwe da dara guhîjê. Mahr pênc gav dûrî guhîjî bû lê bi qerepera terîsorkê û moqzirtikê piçik piçik dihat li ber kûçik.

Eyo, şerê li nav xwezayê berê di belgefilmekîdîtî-bû. Bi perosîyek tirsnaq lê mêze dikir lê niha bi telp telpa li ser dilê wî û bibîka ku di tasa di kewara çavê wî de çerx dikir û mû li canê wî dibû şûjin. 'Gelo lê guhdarî bikim yan na', lê soxî xwe qanih kir û xwe da beroşekî û bala xwe da şerê li nav wan û hinekî poni-jî. Peyva ku wextê dibistan dixwend, li dibistana navîn de peyva mamosteyê wî qala peyva Darwîn kiri bû û gotibû: "Kî xurt be ewê li jiyane bimîne, yê din wê bêne neqandin ji vê re jî dibêjin: neqandina xwezahî".

Eyo, dixwest ev zagona Darwîn çiqas rast e bi mînaka li ber cavê xwe bibîne. Terîsorka ku wekî

betekê qelew li rawestgehê çiqên darên cur bi cur, pelên ji moqzirtkan bûbû palgehîn, bi nikilê xwe yê zerîn ji darê dişeqitand di nanikê moqzirtkê tenê moqzirtke têde bû, ew û nanikê xwe ji nav pelên palgeh ji nav nikulê Terîsorkê li ser dara guhîjê ket. Nanik pengizî kewarek tarî û hûrik ya di navrana darê de veşirtî bû. Moqzirtikê bi diranê xwe yê derzikî nanik cût, xwe jê xelaskir. Terîsorkê dev ji seyda xwe berneda, lê moqzirtk jî tehenî bû, ji nanikê xwe derket, derziya xwe ji qûna xwe derxisti bû, ezmûne dikir. Firikên jehrê ku ji serên derziya xwe dibeliqand û tavê lêdixist di ezmên de dibiriqî. Li nav çaviya bi strî ji bo terîsorkê bi zehmet bû, lê qet hewcedarî nedikir kû terîsork xwe xwarî nav derziyê darînî bike. Moqzirtika nava wê zer solt û poltê terîsorkê dixwand, xwe tûj xarî li dor tepelika şifrasta guhîjê kir, qandî wextekê hevdu çahl kir, lê moqzirtkê xwe daxûlî nava strîya dar guhîjê kir û terîsork ketibû dafika bi histî; xwe bir û anî lê bê fêde bû. Moqzirtkê, bi çend neqla qûna terîsorkê bi derziya xwe qul qulî kir û kêlê cilhetê wê ferşand; derziya jahî jî di hûstê wê de rakir. Terîsork sewsî bû, serî lê gêj bû û gote terep li nav çaviyê dara guhîjî ket. Sîxê darînî di kerîneka hûstê wê de çû, lê hîn sax bû; temen jê neçû bû sewsî û berxwe dida.

Navroja marê cûn hatibû ber wî, lê hinekî wê tahebixwara, nava xwe li nava dara guhîjê bada û teriya xwe li ba dixist. Mîna dengê ji pelikî bê, xişînî

ji teriya mar diçû. Serê xwe bi xeremokê guhîjê de dixurand. Zimanê dargulîkî bêhna goştê xavî hiltanî. Serê xweyî sê goşe ber bi terîsorka sewsî ba da, bi derbekê ew xiste nava diranê xwe, diranê qîlînî û qûl jehr jê dipijîqî û baz dida. Bi derbekê de her du bazik û piyê terîsorkê repp bû li hewa sekînî, lê strî darê di marê cûn de cikîya û xwîna sorik sorikî jê dipijiqand. Bi erînekî xwîn jê çû lê tew ne xema mar bû, te digot qey hinek piştî wî dixurîne, li xweşiya wî diçû. Bi lepekê terîsorka mîna betê di nava hestiyê xerimokî de dimehand, lê carna hilma lê diçikiya û bi delka hilma marî diçû xwarê. Mar hêdî hêdî di nav çaviya deviya dara guhîjê xwe xelas dikir bi pêre ji kirasên xwe yî kevn jî azad dikir, biriqandina tavê li çermê mar dixist û diçûrisand.

Seyrengenek wîsa zindî di nav xwezayê de qirik li Eyo ziwa kiribû, hîn jî tep tep li ser sînga wî dihat. Got: Hê min lê temaşe kir. Bi gavên mezin zû bi zû ji wir bi lez dûrket, awirên wî di kefzînga di xekekên asê de şîn dida, çav li darên di gerînekên bazêma de kil dida. Gavên hespînî li tenîştên newalên qeliştêk de baz dida, hat li ber darên hêbesar sekînî, mişt li dewa daranî nêrî, bi her du lepên xwe nava darê girt û heta tu bêjî hilweşand. Dawaya dawîn çilapekên di destê xwe de li nav delava çaviya darên berûyê xist. Berûyê stûr û qalind mîna zîpikê ji darê bazdida, hinek berû ji qalikê xwe bazdida dipengizê nav pelgehên çiloyên hişk, hinek jî digindirî li ber rexên qûçên li kevan, yekdûdên din jî daqûlê çahlê ku xilta bi xilçên xwe yê qîş kolandibû û yek heban jî bi tepîna çilapekê re dipengizî binê newala beyar, çend jî bi bêvilên xwe yên tûj wekî gulê şerqînî ji qûrmê rizyayî dihanî û diket nav pûş û palaxê di bin deviyê ne terêfkirî.

Eyo, ji celebên berûya fêm dilkir timî her payîz bi çiyê diket kîjan dara li ku berûyên wê xweş be û kîjan dara li ku guhîjê wan zerr û ava di gewrî de gewimî bû giştik di bin pelandina destên wî de derbas dibû. Heta çend kewarên mîşên hungîv yên di neqebên di sîngê asêgeh de ji xwe re kiribû şînkewar. Piştî dar rewisand bi şûn de cehirê li nava xwe daxist, bi hebo hebo berûyên kin û qalind bi tahm û şîrîn bera bin ceherê rîs dida, çilapekên xwe di bin pelên çilo radikîr û pelên hîn nû bernixumî erdê dibû, bi hewaxist li berûyê kin û stûr digeriya di binê darê li nava pelên hişk çilapekên xwe di binê pelgehên hişk dixist, sê çar ceher bi Eyo re bû ceherê tenê tovên ku celebên darên baş diparast, ceherên din ji bo berûyên tehm şîrîn bû, ceherên sîsîyan jî, ji bo guhîjê tirş û mîxweş bû, qablokek jî ji bo nanikê kewarên mîşên hinguv yên bejî bû.

Eyo, bi dora darên guhîjên ket, rewta xwe li bin nava darê xist, guhîjê pembe û tije avtirşk bi xuşînî teva pelgehên xwehî zerînî dadike te binê darê. Eyo, bi pêçiyên xwe yên mîna melêvan guhîj kulm dikir û

dihavêt genim dirûna nav devê xwe, zik da li ber berû û guhîja, kîsikekî naylon tije guhîj kir, danî li tenîsta berûyan, çend pelgehên ku payîzê bi hilma xwe reng û pengên wê dawerivandibû zeryayî, ew pelên ku mîna roavayê soring bûbû, ew jî xiste nava albuma pelên payîzê. Bi dor pelên ku ji bayê nermayê bûye tîrtirmok û di hembêza ba de reqsa qemerî xwe dilivand û bi rengînî xwe bi sînga bê diboqand, pelgehên sîng derizî bi lêv perçivî şûşî newalên sitargerme dibû.

Eyo, bi ber darên temenpir û pirsale digeriya, ji alîkî mîweyên wan ûfare û bere dikir ji aliyê din jî pelên darên ku ji rawestgeha çilqên dara diweşiya wî jî li ba xwe dixist nav kîsikê ku di nav albuma wî yî pelên betilî yên payîzê bû û bi dû pelên dara guhîjê ji her celebî guhîj, dara mazî, dara berûyê, dara benîştokê (qizvan), dara hilalkê, dara behîvê, darên bişkokê, darên guwîzê.

Ji her celebî pelgehên darên bejî dicivand, li ser hev dixist nava paçikê şîfonû yên qedîfê tarî, lebikî bû bi hemdê xwe, di vêsêdê li ser tûtûka bû çavê xwe spart xerzikê li palê tavê dabûyê, xwe bera nav xerzik da, xerzik hatibû cotkirin lê kêsekê axê ji hev du bela wela nebûbû, hinekî bi serê pozika sola xwe li kêsekê xist ew jî hev hûrhûrî kir û çamêrkî û piştî xwe jî dan dîwarê ku ji kevirê çarqozî hatibû lêkirin, piştî xwe li ber xweş kir û xwe li nav axa sor vegevizand. Pelgehên payîzê ku dabûn hev dor bi dor li ber hev danî, ji nav paçikan derxist, navên pelgehên û herema ku lê dabû hev dû li ser qaxizekê nivîsand bi zamqê bi dawiya pelgeha ve zeliqand, dor bi dor xiste kîsikê di albumê de.

Çîpê wî di bin wî de tevîzî bû, bixûreki ser tûjik di telşek kulîmeka wî de diçû, ew ji bin xwe de derxist û çîpên xwe ramedanî erdê cotkirî kir. Pêçiyê tiliyê xwe ji pêşeniya xwe re kir stêrgeh û awirên xwe li beroşkên çîiya germ dikir. Roj wekî şîmaq û şîqaman bû. Berê xwe da kûfarê yên herî bilind, ew kûfarî yên nedawî û bê dawî. Pelşînen payîzî di ber kevirên qeliştokî re, pelên xwe di neqebê qeliştêkê de li taldeya kevirêkî albeş de ber bi rojê ve li ba dikir, bi raperîn xwe dirêjî rojên gewrikî dikir, kêzika hecê deqên reşî girover xwe li nav soringa li qalikê bazikê wê bela wela bûbû bi pilo pilokî xwe di daxikê nav pelşînenî de dahî firêbûna hewa dikir. Eyo, ew ceħda kêzika hecê dît, rahişte li ser pêçiya xwe ya dilêş kir û bi hiştîka hilmek tund pûfkirî û firiya ber bi ezmanê şîn de wînda bû.

Eyo, li dor kûfarên tarî û nedawî digeriya, li dû kûvalkên bejî bû. Qaşilkên êzingê li ber benê talde xwe dabû li ser çend kûjên kûvalkên li kevan, deqên reş yên kûvalka hewka xuya dikir. Li çihê sîwar û nedawî di bin qirş û qalên hişk de mîna sîwana di berhev de şîndihat. Eyo bi dû dengê ji şûrrikên ji binê hin kûfarên li banî, di nava derzê zinêr de dixîşîlî, di telhê de, xwe diniqutand misrînê ji zinêr hatiye kolandin.

Bilbilê sewt xweş, li tela sarınca kevirî dixwend û bi refê xwe re xwe daqûlî ava binê misrîn dikir. Xûşe

xûş bi avê kefa sipî dixist. Ji zinarên bilind xwe ber dida jêr û bi holkanî firê dibû, pelqînî li niqûdê avê dixist, bi şelpînî li nava hembêza avê û gerînek li bin zikê avê dixist. Pêl bi pêl pêlên avê dadiqurtand nava gerînekên di berkurê xwe de. Eyo, xwe gihand keleha herî bi lûtke, çend tov û toximê ku ji darên celebên wan baş di bin kevîrên talde de xiste nava axa bi rewşa û li ber wan qûçek bi minare çêkir, jimard dora sed berû û tovên guhîjê xistiye bin zikê erdê û di berxwe de axivî de bila agir di daristanê me bixe, heta ez sax bim leşkerê romê sed daran bişewitîne ezê du sed daran biçînim, lê ew li kera şeytên siwar bû ye, lê emê sebir bike, dibêje: xwediyê sebrê milûkê Misrê ye, bi Xwedê hûn li me bûne kîrê kûçik, lê bê minetî ye. Ma qey ew nizane goştê ga, li ser piştê ga tê hûrkirin

Û piştî van gotinan Eyo li tavîzoka ku ji teq teqa ji nava bajêr û dûxana reş ûqûl bi ser sînga bajêr ketiyê berê xwe dide newalên palê û xwe bi paş digobîlî nava bajarên temîya dilê wî.

Ba, newalên asêgeh dialêst û li palên pesar de pelên hişkolekî dixirxirand li dû rimilk û tebarên di neqebên kufarî de û gomzikên gêrikên sorî kûr xwe li teriya gûmgûmoka ku xwe di bin çekalek riziyaî de xwe parastibû dixirpîşî ya li ser wê, lê xwe xelas kir û digizgizand li qirika çiyayên tûj pencên xwe di xapînka di binê kevîr û hincira li ba dikir, bi xurên hûrik ji sînga zinarên bilind daqûlî bîrên hebîs dikir. Kerampêk û çiloyê hişk ji banyê bilind ber bi zaboqên talderoj de li çaviyên tarî yên di zinêrên sîxînî de asê dikir. Mûyên di darên şehînî de asê bûbû, pêl dikir ji çiya dihanî xwarê mîna tîr mahr û di nav pelên firkên darên mazî dixist û bi hilma berbangên bêhna keda kedkarên mahserî hênik dibû û li tahtikê qor bi qor dihat badan, pelên darên li dor riya koçerî xwe di berhev de rakiribû morik morikî li ber bê dihat badan fîzîna bê di qulikên pelên mor de xîşhînî di ser rûyê kevîrên hesinî dihanî, kurm û kêzikên xwe li ber bayê xerbî radenigirt bi ser pêlê bê diketin û di quncikek xaniyê xerabe de dibû gerînek, gêrikan xwe ji ber pêgên erjeng bi lez û bez da taldeyên qeliştekan axa sor, tumikek ax ji ber bê firîya bi pelçînekê li nava qelişteka her du tehtikê firk ket gêrik pengizî li bin guhê pelên darê hatê pêçan...

Sêvê berî qewlê xwe ji welat hilîne timî ev temî dabû hevserê xwe gotibû tê her payîz bi çiya bikeve û her celebî pelên payîzê albumekê çêbike û ew pelgehên ku te aniyê tê sûretekî ji ew pelgehên çêbike û gava ku ba rabû tê min li bê ba bike, wê çaxê ezê bigihêjim zarokên li ber asoyên min veketî. Bi teq teqa derbên teqînok û bi hecackên ji keledûxana devê tîfingê gazê de li ser sînga bajêr, ji pelên payîzê, sûretekî sor ber bi asoyên çiya li ser axa sor ditemirî.

Eyo, qederek sekîni û bîskekê li sikûmê bajêr nêrî li bayê xerbî bi dû bîbikên çavên xwe yê tije, fêrmisk nermijand û awirên xwe ber bi bajêr gobiland... ❀

Rûken

Ramûsanê te Tavê Heyvê

Di xwêmlîne

Dibê davu sî

Çavên te min didoşê

Min xwê de velizinê

Kêw

Û

Bikewîne

Tiştên dilê min de tişteki cuda ye

Porê min segohan nayê şekirin

Lê

Belkî mujunkê te

Heger ku ez bizanim

Tu ji min hez bikî

Îşev ez e xwe keyfa bukujim

U

Baranê xesifî ba te ez im

Çetin Lodî



Avukat Meral Daniş Beştaş ile KCK davası ve Kürtçe savunma hakkı üzerine...

'KÜRTÇENİN KAMUSAL ALANA GİRİŞİ ARTIK ENGELLENEMEZ'

Röportaj: Fatih Polat

Diyarbakır'da Kürt siyasilerin ve belediye başkanlarının yargılandığı, 'KCK davası' adı altında yürütülen davanın avukatlarından BDP Hukuk İşleri Sorumlusu Avukat Meral Daniş Beştaş ile Kürtçe savunma hakkı üzerine konuştuk. 18 Ekim günü görülmeye başlanan dava, bilindiği gibi, 11 Kasım günü yapılan duruşmada verilen kararlar 13 Ocak 2011 tarihine ertelenmişti. Avukat Meral Daniş Beştaş ile yaptığımız bu röportaj, tek bir kişi için bile tahliye kararı çıkmayan son duruşmadan bir gün önce gerçekleşti.

Beştaş, mahkemenin Diyarbakır'daki tarihi davada gösterdiği direncin, asıl olarak Kürtçenin kamusal alana girmesinin engellenmesine yönelik bir direnç olduğunun altını çizirken, belki biraz zaman alarak da olsa bu engelin aşılabacağına inandığını söyledi.

İsterseniz, Diyarbakır'da 'KCK davası' adı altında yürütülen yargılama sürecinin ilk gününde sizin duruşma salonunda dile getirdiğiniz bir tespit ile başlayalım. Bu davada mahkeme heyetinin vereceği kararın, Kürtlerin eşit yurttaşlar olarak Cumhuriyeti birlikte yönetme talebi konusunda da bir karar olacağını söylemişsiniz. Bunu biraz açar mısınız?

Kullandığım cümleyi tam hatırlamamakla birlikte, "Bu davanın sonunda Kürtlerin eşit yurttaş kabul edilip edilmeyeceğine karar verilecek" demiştim. Gereğini de uzun uzun anlatmıştım. Çünkü dava, kodları, tarihi ve içeriği itibarıyla bir bütün olarak siyasi bir kurguyla hazırlanan bir dava. Bu dava ile

demokratik siyaset yargılanıyor, demokratik kamuoyu yargılanıyor.

Nedir kodları ve niye Kürtlerin eşit yurttaş olma istemi yargılanıyor? Şöyle bir tarihsel geçmişe bakalım olursak, Kürtlerin verdikleri mücadelelere yönelik tutumlar değişim arz etti. 1990'lı yıllarda faili meçhul cinayetlerle, köy yakmalarla, 12 Eylül'de Diyarbakır Cezaevi'nde yaşatılanlarla, böyle bir tarih var. Biraz daha geriye gidersek Şeyh Sait'ten başlayan ve devam eden bir tarih var. Ve biz Kürtlerin, kurucusu olduğumuz Cumhuriyeti, eşit yurttaş olarak birlikte yönetme arzusunun dışı vurumudur bunlar. Egemenler ne yaptılar buna karşı? İki yöntem geliştirdiler; öldürdüler, Dersim'de katliam yaptılar, binlerce insan köylerinden edildi ve Kürtlerin geliştirdikleri demokratik siyaset mücadelesine de müdahale ettiler.

Kürtler, 'kendimizi yasal zeminde, siyasette ifade edeceğiz' dediklerinde partileri kapatıldı. Son olarak DTP kapatıldı ve bugün BDP'de faaliyet sürdürüyoruz. Burada, bu dava ile daha önce denenmeyen farklı yöntemler kullanıldı. Partilerimizin kapatılması dışında yeni bir şey yapıldı. Bireyler değil, bir bütün olarak DTP'nin bütün organları hedeflendi. Yani organları hedeflenerek orada siyaset yapan arkadaşlarımız tutuklandı. Burada şu demek istendi; 'Biz size siyaset yaptırmayacağız'.

Diğer bir hedef, Demokratik Toplum Kongresi. Orada da çok sayıda tutuklu var, Hatip bey başta olmak üzere. Sivil toplum örgütlerine, sendikalara

uzandı. Demokratik siyaset bütünüyle hedef alındı. Bu çalışmaların yok olması, etkisinin kırılması hedeflendi. İddianamenin her satırında bunu görebiliyorsunuz. Kurgusundan son cümlesine kadar. Kastım buydu genel olarak.

Sizin daha önce katıldığınız davalardan herhangi birinde Kürtçe savunmaya izin verildi mi?

Müvekkillerimizin, 'Kendimi ifade edebilecek kadar Türkçe biliyorum' dedikleri davalarda tercüman atandığı oldu. Fakat orada mahkemenin hareket noktası, yargılanan kişinin kendisini Türkçe ifade edememesi idi.

Bunlar siyasi dosyalar mıydı?

Evet, eski DGM'ler ve şimdiki Ağır Ceza Mahkemelerinde çok sayıda tercüman atama kararı var. Ama bu dosyaya benzerlik arz etmesi itibarıyla Sabahattin Korkmaz örneği var. Meslektaşımız, avukat kendisi. Avukat Türkçeyi bilir diye, bir kabul vardır, aynı mahkeme, Diyarbakır 6'ncı Ağır Ceza Mahkemesi, Korkmaz'ın Kürtçe savunma talebi üzerine tercüman atadı. Atamakla kalmadı, iddianameyi çevirtip, yanında durup, yargılamanın tüm safhalarında böyle bir şeyi karara bağlamıştı.

Sizin de avukatı olduğunuz Diyarbakır'daki son davada ise, mahkeme heyeti Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve Türkiye'nin iç hukuk mevzuatındaki düzenlemelere ayrıntılı biçimde atıf yaparak, yargılananların, daha önce Türkçe ifade vermiş oldukları, dolayısıyla kendilerini ifade edebilecek kadar Türkçe bildiklerinin görüldüğünü dile getirip Kürtçe savunma talebini reddetti. Dönem farkı mı, bu davaya özgü bir fark mı?

Bu davaya özgü bir fark tabii. Kamuoyunda özgünlüğü bilinen ama kamuoyuna açıklanmayan bir denkleme götürüyoruz bu davayı. Son 5-6 aydır, Kürtler Kürtçe savunma yapmak istediklerinde 'susma hakkını kullandı' diyor ve gönderiyorlar. Burada böyle bir şey de yok. Mahkeme hiç alışık olmadığımız tarzda iki sayfalık bir gerekçe önümüze koydu. Bu gerekçe çok manidar. Mesele Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne atıf yapıyor. Biz her gün Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını ve sözleşmesini anlatıyoruz duruşmalarda. Türkiye'deki yargılamaların buna ne kadar aykırı seyrettiğini hatırlatarak uyarı yapıyoruz. Türkiye bu kararları ihlalde ilk sıralarda. Bu sefer tersi oldu. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bize karşı kullanıldı. Çok ironik bir durum gerçekten. Uygulamada bile atıf yaptıkları Avrupa Sözleşmesi'ne atıf yaptılar. Bundan sonra mahkemelerin işi çok zor. Biz de AİHM'nin onlarca kararını önlerine koyacağız.

İç mevzuatta 'meramını anlatacak kadar Türkçe

bilmiyorsa, tercüman atanır' deniliyor ya, onu biraz açmak lazım. Bir, "meramını anlatmak" kavramı. Meramını anlatmak kavramını hâkim takdir edemez. Bunu takdir edebilecek olanlar dil bilimcilerdir. Gelir benimle konuşur, dili iyi biliyor muyum diye bakar ve kararı onlar verir. Bu yüzden de, bu davada verilen bu karar kesinlikle hukuksal ilkelere ve evrensel standartlara aykırıdır. Mesela ben çok iyi Kürtçe bildiğimi sanıyorum, Kürtçeyi çok iyi bilirim, benim anadilim. Türkiye'de üniversiteyi bitirdim, 20 yıldır avukatlık yapıyorum. Bazen konuşurken kelimenin Türkçe karşılığı aklıma gelmiyor. Anadil, ilk öğrendiği dildir insanın. Ki bunu sadece dil bilip bilmemek açısından değil, savunma hakkı açısından da düşünmek lazım. Savunma hakkı uluslararası belgelerde en temel hak diye tanımlanır. Şimdi bu insanların önemli bir bölümü 302'den yargılanıyor. Ömür boyu hapis cezası isteniyor.

Ayrıca Avrupa'daki mevzuat da tartışmaya açık. Bir sanığın bir dili yeterince bilip bilmemesinden öte, savunma yapmak istediği dili kendisinin belirlemesi yönünde bir değişiklik ihtiyacı da tartışılıyor... Kesinlikle. Örneğin ben Türkçeyi talep ettiğim için değil, Kürtçe yasak olduğu için zorunlu öğretildi. Bunun da dikkate alınması gerekiyor. Diğer yandan, uluslararası belgelerde 'yeteri kadar savunamazsa' diye bir ifade var. Bu kesinlikle değişmeli, hem iç hukukumuzda, hem uluslararası belgelerde bunun geniş yorumlanması lazım. 'Kişinin iradesi esas olmalıdır' şeklinde bir değişiklik gerekir.

Bir de önemli bir belge olarak Lozan var. Lozan'ın 39/5'inci maddesi şöyle: "Devletin resmî dili bulunmasına rağmen, Türkçeden başka dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktır."

Dikkat ederseniz burada, yeterince biliyor mu, bilmiyor mu değil, emredici bir hükümlerle sağlanacaktır deniyor. Lozan, Cumhuriyetin kuruluş sözleşmesi. Öncelikli uyulması gereken bir metin. Bu konuda maalesef bizim birlikteliği istemimiz reddedildi ve Baskın Oran'ı dinlemediler. Yine Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyesi olması sebebiyle taraf olduğu sözleşmeler var. Mesela *Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı* var. Ulusal hakların korunması için çerçeve sözleşme var. Buralarda doğrudan ulusal azınlıkların, kendi dilleriyle hukuk mahkemelerinde ücretsiz çevirmen gibi her türlü güvenceyi sağlıyor bu belgeler. Ayrıca ulusal azınlıkların dil haklarına ilişkin, 1998'de kabul edilmiş Oslo tavsiyeleri var. Böyle bir irade talep edilmesi halinde, bu talebin karşılanmasına vurgu yapıyor bu belgeler. Burada 20 milyon Kürt'ten söz ediyoruz. Ama azınlık olmamak bizim aleyhimize dönüyor hep.

Son olarak Gül, 'Kürtleri ayrı bir azınlık olarak kabul etmiyoruz, onlar bizim kardeşimizdir' dedi mesela...

Tabii biz kardeşiz. (Gülerek) Ama eşit olmayan kardeşlik nasıl oluyor bilmiyorum. Kardeşlikten önce eşitlik önemli bizim için. Burada bu belgeler kapsamında düşünürsek, Lozan'ın ve sizin dediğiniz ideal olan 'irade esas alınmalı' diye düşününce mahkeme çok rahat karar verebilir aslında. Kişi kendini bu dille ifade etmek istiyor. Fakat maalesef yorum dar ve aleyhe ve etkileyeni çok olan bir karar diye görüyorum özetle.

Geçmişte de Vedat Aydın gibi Kürtçe savunma örnekleri görülmüştü ama son aylarda Kürt siyasetinin Kürtçe savunma konusunda ortaya koydukları tutum ve son olarak da, Diyarbakır'da sizin de avukatı olduğunuz bu tarihi davadaki tutum ile, Türk yargısı, Kürtçe savunma talebi üzerinden kendisini yeniden yapılandırma baskısı ile karşı karşıya. Sizce Türk yargısı bu süreci nasıl yaşayacak?

Ya kendisini erken yapılandırır, direnmez, ki bizim dileğimiz bu. Ya da direnmeye devam eder ve değişim biraz zaman alır. Türkiye'de değişimler hızlı olmuyor maalesef. Şunu söylemek lazım burada. Türkiye artık Kürtçenin kamusal alana girişini engelleyemez. Televizyonu izlesin, kursa gidip öğrensin, ama eğitim dili olmasın, mahkemelerde kullanılsın, deniyor. Şu anki uygulamalarla bu söyleniyor. Meclis'te Grup Başkan Vekilimiz Kürtçe konuştu, hemen Meclis Başkanı Mehmet Ali Şahin'den tehdit geldi. Yani bence nafiye bir direniş var. Bu değişim karşısında fazla duramayacakları görüşündeyim. Hem hukuksal, hem siyasal süreç olarak söylüyorum.

Devletin daha önce sabıkalı muamelesi yaptığı ve kapılarını kapattığı birçok Kürt bugün devletin Kürtçe televizyonundaki dil ihtiyacı nedeniyle kadroya alındı. Valilikler ve çeşitli devlet kurumlarında da bu yönde bir personel istihdamı olduğuna yönelik haberler çıkmıştı. Zamanla, sadece Kürtçe tercüman sağlanması da değil, Kürtçe bilen savcı, hâkim gibi yargı mensupları ihtiyacı da görebilecek miyiz?

Bence Kürt hâkim ve savcılarının olması da gerekir.

Belki hâkim ve savcılar da Kürt Enstitüsü'nün kurslarına başvurabilir...

Bunlar bana çok uzak gelmiyor gerçekten. Fakat şu andaki direnişin sınırları büyüdü. Bir cumhurbaşkanının, bir ilde devam eden yargılamaya dair bu kadar açık beyanda bulunması birilerinin suç işleme özgürlüğü var mı diye sorusunu getiriyor insanın aklına. Çünkü yasa açık yani. Biz konuşurken avukat olduğumuzdan dolayı davanın içeriğini etkilememe-



ye çalışırız. Biz söyleyince yargılama konusu olur. Ama devleti yönetenler, bizim davada olduğu gibi ya da Şemdinli davasında 'iyi çocuklar' açıklamasında olduğu gibi konuşabiliyorlar. Onlar muaf. Bence yargı bu çifte standardı kaldırmalı. Cumhurbaşkanı 'Kürtçe propagandaya izin verilmez' deyince bir yargı içeriyor, 'mahkeme buna izin vermez' yargısı. Bunun meali bu aslında. Bu korkunç bir durum. Bence yargının da bu beyan karşısında kendisini ispatlaması gerekiyor.

Bir de bu davanın ilk gününde avukatlar olarak sizler, anadilde savunma talebi konusunda başka ülke örneklerine de atf yapmıştınız. Bunlara da biraz değinir misiniz?

Mesela Finlandiya'da örneğin, 2003 yılında dil yasası diye yeni bir yasa çıkarmışlar. Sami dilleri de, Fince yanında kullanılabilir. Yine Almanya'da iki Almanya'nın birleşmesinde aşağı ve yukarı Solyan dilinin adli süreçlerde kullanılması ön görülmüş. Hollanda'da yine böyle bir süreç var. İspanya'da zaten Katalan, Bask dilleri adli yargılamalarda doğrudan kullanılıyor. Slovenya'da Macarca ve İtalyanca kullanılıyor. Kosova'da, ana dili iki resmî dilden farklı olan topluluk üyeleri yargılamada kendi anadillerini kullanabilir düzenlemesi var. Avusturya'da çok daha geniş düzenlenmiş etnik gruplar yasası var. Ulusal resmî dil olan Almanca var, onun yanında Hırvatça, Slovence ve Macarca da hem ceza hem de hukuk yargılamalarında kullanılıyor.

Bu arada şunu da söyleyeyim. Bizler Kürtler olarak, anadilde savunma hakkını sadece ceza yargılamalarında istemeyeceğiz, hukuk yargılamalarında da isteyeceğiz. İsteme hakkımız var. Örneğin bugün boşanma davası ile ilgili bir kadınla görüştüm, kendisini Türkçe ifade edemiyor. Gidip aile mahkemesinin önünde kendi dilinde yaşadıklarını anlatmasından daha doğal ve haklı bir talep olabilir mi? Bu süreci dünya aşmış. Türkiye bir statükoda ısrar ediyor.

Türkiye'nin de bu süreci aşması için anayasadan, yasalara kadar nasıl bir değişim olmalı?

Biz parti olarak referanduma hazırlanış sürecinde bu konularda çalışmalar yaptık, çalıştay düzenledik, sonuçlarımızı yayınladık. Bu görüşlerimizi koruyoruz. Toplumda aidiyet duygularını güçlendiren, kimseyi dışlamayan buna çözüm olabilecek bir anayasadan söz ediyoruz. Parti olarak bir anayasa komisyonu da kurduk ve çalışmalarımıza başladık. Türkiye seçim atmosferine girmeden demokratik kurumlarla görüşerek bu görüşlerimizi paylaşacağız, önerilerini alacağız ve görüşlerimizi derinleştirip kamuoyu ile paylaşacağız. Bu çalışmalarımız şu anda önceliklidir ve devam ediyoruz. Temel kanun olduğu için öncelikle anayasanın değişmesi lazım. Örneğin şu anda Kürtçe eğitimi yasaklayan düzenleme anayasadadır.

Ama dersenez ki her şey anayasaya mı bağılı, hayır değil. Anayasa değişmeden çok acil atılacak adımlar var. Biz bunu parti olarak çok söyledik. Baraj gayet kolay değişebilir. TMK'nın değişmesi ve TCK'daki değişikliklerle bu sürecin önü açılabilir. Cezaevlerine yönelik bir rahatlık sağlanabilir. Örneğin çok dillendirmediğimiz ama bizi çok etkileyen bir şey var. Hazine yardımı. Biz şu anda tek kuruluş hazine yardımı almıyoruz. Meclis'te grubumuz var, 99 belediye var. Bu korkunç bir haksızlık. Bunun için çok küçük bir yasa değişikliği yeterli olacaktır. Buna benzer yüzlerce örnek gösterebiliriz. CMK değişebilir ve bu kriz bir haftada aşılabılır. 'Sanık kendini ifade edecek kadar Türkçe bilmiyorsa' cümlesi yerine, "sanık veya mağdur istediği dilde ifadesini verme hakkına sahiptir" cümlesi konabilir. Bunlar çok zor değil. Yeter ki, siyasi irade olsun.

7500 sayfalık 'KCK iddianamesinde uzun uzun telefon dinlemelerine de bakıldığında, bu konuşmalardan en azından bir kısmının Kürtçe gerçekleşmiş olduğunu varsaysak bile, devletin istihbarat oluşturmak üzere Kürtçe eleman istihdamı yaptığı açığa çıkıyor. Bu durum bile, Kürtçenin devlet açısından bir 'güvenlik ve gözetleme' dili olarak kullanıldığının göstergesi sayılabilir mi?

O kadar iyi bir noktaya temas ettiniz ki; bu davanın dosyasında binlerce sayfa dinleme var ve bu da gösteriyor ki, 'Kürtler ne yapıyor' u Kürtlerin kendi dillerinde izliyorlar. Ve bunu da bir baskı aracı olarak kullanıyorlar. Bu arada onlar bizim Türkçe konuşmamızı ve Türkçe dinlemeyi tercih ederler. Bu konuda da haksızlık yapmayalım!

Demin de söylediğim gibi, Kürtçe karşısındaki bu direniş, Kürtçenin kamusal alana girişini önleme direnişidir. Ama halkın istemleri ve yaratılan toplumsal meşruiyet karşısında hiçbir siyasi iktidar duramaz. Ben çözümün yakın olduğu görüşündeyim. ❀

DEVGİRÊDANK

bi rêyên afirînên nû de dimeşim
tişta ku li pey min ma
û ya ku te bi min re hişt
di bihareke bêrehm de
giriye sê rojan
carekê ku ez bê m bîra te
berê rûyê dilê xwe bide bê
wê gewriyeke kelogrî û çavine tijî li
wir bin
û laşê min wê bi meşa wî bayî re
qetîtkên xwînê bin
piçikên tozê bin wê ber bi te ve bèn
carna jî ezê xwe bikim endekoyek
da tu bêhn bikî
li nav bayê ku li derdora te wê
bizîvire

lê ne ez û ne tu êdî em nikarin
hemcivînekan saz bikin
bi bayê hevşabûn û hezkirinê
baş têgihîştim

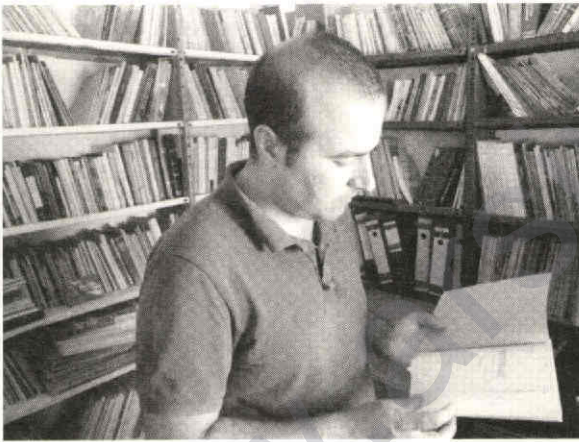
lê ez ê her û her singekî kutayî bim li
nav bayê pora te
û tu ê jî her û her dîlgirtî bî li ber
dergehê vê şîrê

Marîn Rehman

Werin em 'Kurdên Almanayê' nas bikin

Hevpeyvîn: CEMİL OGUZ

Ger li hemû welatên dinyayê kurd tune bin jî li gelek welatan kurd hene. Ji van welatan jî her li ser wan gotar û pirtûk têne nivîsandin. Heta niha li ser kurdên Sovyetê, kurdên Lubnanê û kurdên welatên din pirtûk hatine nivîsandin. Yekem car li ser kurdên Almanayê pirtûkek têne nivîsandin. Li welatên biyanî herhal Almanya ew welat e ku herî zêde li wê derê kurd hene. Pirtûka ku niha ji aliyê nivîskar Zekî Ozmen ve bi navê "Kurdên Almanayê" (Weşanên Ronahî) hatiye nivîsandin bi awayekî zelal rewşa kurdên Almanayê tîne ziman. Rewşa ziman, çand, aborî, rêxistinî, dîroka çûna wan a Almanayê û ji gelek aliyên din ve pirtûk agahiyên pêşkêş dika û êdî wekî çavkaniyeke berbiçav pirtûk li ber çavan e. Me li ser pirtûk û rewşa kurdên Almanayê bi Ozmen re hevpeyvîneke kir.



- Ez dixwazim em ji vir dest pê bikin: Fikra amadekirina pirtûkek wisa ji ku derket?

Ev fikir di dema xwendekariya min a li zanîngehê de bi min re peyda bû. Min beşa sosyalpedagojî ango perwerdehiya civakî xwend. Min giraniya naveroka xwendekariyê da ser pîsporiya li ser entegrasyona biyanîyan ya li Almanayê. Ev kûrbûna li ser babetê dibû sedem ku her dem rewşa kurdên Almanayê jî were bîra min. Piştî min dest bi xebata teza xwe ya qedandina zanîngehê kir. Sernavê teza min "Karên Entegrasyonê yên Komeleyên Kurdan bû." Ji ber vê yekê min dest bi berhevkirina xebatên girêdayê babetê kir. Di wê serdema berhevkirinê de ez pêrgî tişteke ecêb hatim; Li ser kurdên li Almanayê tişteke zêde peyda nedibû. Bi almanî zêde kêmtir peyda bûn lê belê bi kurdî tişteke tune bû. Ev rasthatin

bû sedem ku fikra nivîsandina vê pirtûkê bi min re bikemile.

- Heta niha li ser Kurdên Lubnanê, Kurdên Sovyetê pirtûk hatine weşandin. Pirtûka "Kurdên Almanayê" dê kîjan valahiyê dagire?

Wekî nivîskarê pirtûkê ez naxwazim bibêjim wê filan û mêvan valahî di vê derbarê de bi rêya vê pirtûkê were dagirtin. Lê ez dikarim bi dilekî rihet bibêjim ku ev pirtûk destpêkek e. Di pirtûkê de 25 serbabetên cuda yên ji dîrok, jiyana civakî û siyasetê bigirin heta rewşa niha ya serdest ya kurdên Almanayê hene. Kesekî vê pirtûkê bixwîne, wê bikaribe di gelek mijaren de li ser kurdên Almanayê serwest bibê. Girêdayî ve pirsê dixwazim ve yekê jî bibêjim; Me pirtûk wisa amade kir ku hem kurdên li welêt û yên li Almanya û hem jî kurdên li hemû deverên cîhanê bikaribin sûde jê werbigirin. Kesekî bixwaze kurdên Almanayê nas bike wê sûdeke mezin ji vê pirtûkê werbigire. Her wiha ev xebat yekemîn xebata bi kurdî ya di vî warî de ye û kesekî bixwaze kurdên Almanayê nas bike yan lêkolînekî li ser wan çê bike, êdî ji bo wan çavkaniyeke berfireh heye.

- Yekem car kurd kengê çûne Almanayê?

Di vî warî de em tenê dikarin xwe bispêrin çavkaniyên wêjeya babetî. Ji xwe di vî warî de jî çavkanî zêde kêmtir in. Di dema sedsalên darbasbûyî de ku kurd dihatin Almanayê ango mîrekiyên wê demê yên ku Almanya li ser wan ava bûye, dewleteke kurdan nebû. Mirov ji wê yekê nizane kesên wî wextî ji erdnîgariya di bin Împaratoriya Osmanî yan jî farisan dihatin kî ji wan kurd e yan na. Di vî warî de xebateke heja ya bi hevkarîya Şaredariya Berlînê û rewşenbîrên kurd yên li wî bajarî heye. Dixwazim bi kurtî behsa çend kesên kurd yên ji aliyê raya giştî ya kurd ve ji nêz ve têne nasîn bikim. Lê belê hê di sala 1835'an de tetbîqateke leşkerî ya hêzên prusî û yên rûsî çêdibe. Wî wextî bala hemû kesan diçe ser zîrekiya siwariyekî kurd û gelek rojnameyên wê demê behsa vî siwariyê hêzên rûsî dikin û dinivîsin ku ev siwar kurdekî êzîdî ye. Dîsa di sala 1883'yan de Seîd Paşa dibe Serbalyozê Osmanîyan yê Berlînê. Piştî kurên wî Fûad û Şerîf Paşa bi qedandina Şerê Cîhanê yê Yekemîn re ji bo dewletbûna kurdan ketin di nava liv û tevgerê. Dîsa ji malmezînan kurdan Celadet û Kamûran Bedirxan digel hinek endamên din yên malbatê bi armanca xwendinê di salên 1920'an de têne Almanayê. Pêlên din yên girseyî yên kurdan ku têne Almanayê piştî

Şerê Duyemîn yê Cîhanê û pê de dest pê dike.

- Li Almanyayê çiqas kurd hene?

We rast bivê, kes nikare mîsoger bibêje hejmarra kurdên li vî welatî dijîn ew qas e. Li Almanyayê pergaleke gelekî baş ya berhevkirina îstatîstîkan heye. Lê belê ji ber biyanîyên li Almanyayê li gor hemwelatîbûna welatê ku jê hatine têne tomarkirin, kurd jî wekî tirk, ereb an jî faris hatine tomarkirin. Di çarçoveya vê xebata xwe de min hem daneyên heyî bikaranîn û hem jî min têkilî bi daîreyên dewletê yên ji berhevkirina îstatîstîkan berpîrsiyar in danî. Lê mixabin ji ber vê sedema min behs kirî, hejmareke konkred peyda nabe. Ji bo destxistina hejmara mîsoger ya kurdan razemeniyeke mezin lazim e û di rewşa niha de ne dewlet pereyan di vî warî de radizîne û ne jî mixabin saziyên kurdan niha dikarin bi karekî wisa re rabin. Lê ez vê yekê bibêjim; Tê bîra min heta nîvê salên 1990'î her kesî digot 500 hezar kurd li Almaniya dijîn û ji sala 2000'an ve behsa 800 hezar kurdan tê kirin. Ev hejmar kî gotine û çawa wisa belav bûye ez nizanim lê di çarçoveya xebata vê pirtûkê de min piraniya daneyên di vê derbarê de di ber çavan re derbas kirin û hinek metod û tez bi dest xistin. Di çarçoveya vê lêkolînê de ez gihiştim wê encamê ku hejmara kurdên li vî welatî ji milyonekî bêtir e.

- Li Almanyayê kurd çiqas birêxistin in?

Ku mebesta we birêxistina navxweyî be, kurd yek ji gelên li vî welatî yên di gelek waran de gelek baş birêxistin in. Lê belê di warê birêxistinbûna ji bo têkiliyên gel û saziyên welatê lê dijîn, rewşeke berevajî heye. Kurdan hê nekariya bi rêya saziyên xwe û birêxistinbûna xwe ya heyî, di warê hevkarî û muxatabgirtinê de roleke erênî bilîzin. Di gelek waran de delfetên heyî bi kar nanîne. Binêrin, li Almanyayê hemû hikumet êdî butçeyek taybet ji bo karên entegrasyona biyanîyan derdixin lê belê piraniya dezgehên kurdan ji vê yekê bêpar in. Her sal gelek civîn û zîrveyên li ser vê babetê ji aliyê hikumeta federal û yên eyaletan ve têne lidarxistin, digel hejmara kurdan li vî welatî ew qas bilind e jî, piraniya saziyên kurdan di vî warî de wekî muxatabê meseleyê nayên girtin. Ger hûn bibêjin sedem çî ye jî, sedemên bingehîn ew e ku berê saziyên kurdan her dem li welêt bû û kar û xebatên xwe ji bo welêt dikirin û rewşa kurdan a vê derê û pîrsgirêkên wan yên li vir dihatin piştguhkirin. Li welêt çî nakokî di

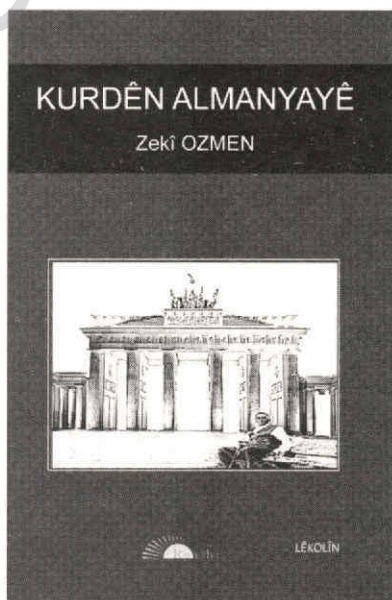
navbera rêxistinên siyasî yên kurdan rû bidan, li vir jî heman nakokiyên rû didan. Ji ber yekdengîyeke kurdan ya di vî warî de li Almanyayê nîn e, ew muxatab nayên girtin. Ger kurdan ji hinekî enerjîya xwe ya ji bo welêt belav dikirin, ji bo pîrsgirêkên xwe yên li vî welatî jî belav bikira, me yê wî wextî bikariya behsa birêxistinbûneke erênî bikira.

- Ji aliyê çandî ve rewşa kurdên Almanyayê çawa ye?

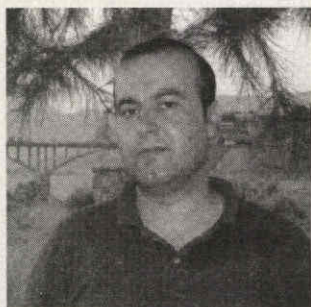
Di warê çandî de ji berê ve xebateke baş ya kurdên li vî welatî heye. Kurdên Swêdê ji bo wêjeya kurdî werin çî wateyê, kurdên Almanyayê jî bi taybetî di warê muzîkê de têne wê wateyê. Ez di vê baweriyê de me ku kurdên li vî welatî ji gelek delfetên pêşxistinê yên heyî bi taybetî ya muzîkê bi kar anîne. Ger em niha behsa muzîkeke kurdan ya pêşketî, xwedî pîrengî û hemdem bikin, ev yek bi xebata kurdên muzîkjen yên li Almanyayê bûn. Di warê sînemayê de jî ji Almanyayê bandoreke erênî ji salên 90'an ve li ser sînemaya giştî ya kurd çêbûye. Çanda festîvalan û gelek mînakên din ji vî welatî belav bûne. Lê mixabin divê ez vê yekê jî bibêjim; Haya raya giştî ya alman ji vê yekê nîn e û kurdan nekariya çanda xwe wisa bi almanan bidin nasîn.

- Kurdên Almanyayê çiqas li ser zimanê kurdî disekin? Di vî warî de rewş çawa ye?

Di warê zimên de rewşeke sosret heye. Tiştên li welêt bedel ji bo wê têne dayîn û dîsa jî nikarin werin bidestxistin, ew li vir bi dest dikevin lê belê nayên bikaranîn. Wekî mînak, li pênc eyaletên vî welatî bi awayekî fermî di dibistanan de dersên bi kurdî têne dayîn. Wezareta Perwerdehiyê butçeyê diyar ji bo finanskirina dersên kurdî vediqetîne lê belê eleqeya ji bo van dersan zêde xirab e û car caran ji ber ku eleqeya zarokan ango dê û bavan nîn e, ew ders êdî li wan dibistanan nayên dayîn. Wekî din li saziyên kurdan zimanê tirkî serdest e. Di warê nişên nû de jî ez dikarim vê yekê bibêjim: Piraniya zarokên kurdan bi du-sê zimanî mezin dibin. Zarokên kurdên ji bakur yan bi almanî-kurdî, yan bi almanî-tirkî û yan jî bi kurdî-almanî-tirkî mezin dibin. Gelek malbatên kurdan yên zarokên wan bi kurdî-almanî mezin dibin jî, ji ber sedemên cuda di nava demê de zarok fêrî tirkî jî dibin. Lê belê ji xwe zimanê nişên nû yên ragihandinê bi almanî ye. Kurdî û tirkî bi taybetî zimanê



Zekî Ozmen kî ye?



Sosyolog û nivîskar Zekî Ozmen di sala 1979'an de li gundê Emerînê ya Cizîra Botan hatiye dinê. Di 11 saliya xwe de tevî malbata xwe çûye Almanyayê û li wê derê cih war bûye. Ozmen ku Zanîngeha Frankfûrtê kuta kiriye, di rojnameya Ozgur Polîtîka de kar kiriye. Ozmen ev çend sal in ku di malpera me Diyarnameyê (www.diyarname.com) de qunciknivîskarî dike. Pirtûka "Kurdên Almanyayê" yekemîn pirtûka Ozmen e.

ragihandinê yên di navbera nişên nû û yên kevin de ye.

- Baş e. Rewşa aborî ya kurdên Almanyayê çawa ye?

Em dikarin behsa rewşeke baş ya aborî ya kurdan bikin. Kurd di gelek sektoran de kar dikin û bi hezaran kurdên ku ji xwe re fîrma vekirine û bûne karsaz hene. Sektorên sereke yên kurd tê de kar dikin yan jî tê de bûne xwedî kar, bi taybetî sektora doner, avahîsazî û karê kirîn û firotina erzaqê ye. Lê ez dixwazim vê yekê jî li ser zêde bikim. Kurdên li vî welatî berê dema pere bidana ser hev, ew pere bi armanca razemeniyê rêdikirin welêt. Lê niha rewşeke din serdest e û êdî piraniya razemeniya xwe li vir dikin. Sedema vê yekê jî ew e ku vîzyona vegera welêt têk çûye û êdî her kes di ferqê de ye ku evder bûye welatê wan yê nû. Ev rasteqîna nû ango bawerîpêhatina ku Almanyayê welatê wan yê nû ye dibe sedem ku di warê aborî ve pêşde herin.

- Wekî pîrsa dawî: Kurdên Almanyayê wê kengî vegerin û li welêt bi cih bibin?

Ger em îstîsnayan jê bavêjin, kurdên li Almanyayê wê vegerin. Serdanên wan yên welêt yên di dema betlaneyan de wê berdeham bikin lê belê niştecihbûn êdî di asoya kurdên li vî welatî de nîn e. Di destpêkê de kurd ji bo çend salekî hatibûn. Yên bi armanca aborî hatibûn, dixwestin hinek pereyan daynin ser hev û dû re vegerin. Yên jî ber sedemên siyasî jî hatibûn, di wê baweriyê de bûn ku dê piştî azadiya Kurdistanê yan jî demokrasîbûna Tirkiyeyê vegerin. Lê belê pêvajoya kurdên başûr yên li Almanyayê jî tê re derbas bûn bi rihetî diyar dike ku çî rewşên nû jî biafirin, ji bilî îstîsnayan kurd wê li vî welatî bimînin. Ji xwe re êdî razemeniyên xwe li vir dikin, xanî kirîne û ya herî girîng jî zarokên wan li vir mezin bûne û bûne parçeyekî vî welatî. ❀

XEWNKUJER

Kew li kevanê dilopên hestan nayê
Hûrik xunava çavên te di gera çîroka
ewilî de ye

Dema di seqemê de xewn dibûn star,
roj derdiket, havîn dihat
Şikestandina hatina qamê,
destpêkirina helbestekê,
gotina klamekê bû darbesta evinê.
stranek bê war bû çavên te

Carna serî li ba digerland mîna
kerkitkekî zalim nexşê mirinê li
rûyê asîmanan dixist

Serxweş dikir, ba dîn dibû li xwe dihat
pêçan,

Piştî demê dişkand, xerîb dikir li
kêleka xwe beyta evinê diherifand.

Stêrk jî dibûn bizot hevalên te bûn
êrîş dikirin di bûn neyar.

Hevok sêwî dihiştin li ser lêvan, gotin
dibûn gerok li kuçeyên dilê
xwe mal û mal diçûn.

Destekî vala dirêj dibû awirek ji rû
gotinek ji agir têda,

Zikê birçî xem li ser xeman bar dikir li
dilê xwe,

Gotinên neçar hestên bê xwedî dibûn
şîva êvarê

Peyvek sikratkêşim îro dilopek ji
baranê xeyidî me.

Mihemed Afşar

TÜRKİYE'DE TARİHSEL SÜREÇTE SAĞLIK*

Kapitalizm

Kapitalizm eşitsiz gelişme üzerine kurulu bir sistemdir. Kapitalist ekonomik sistemin en temel özelliği bunalımlı, devrevi bir büyüme kalıbına sahip olmasıdır. Bu bunalımlı süreçlerde uygulanan politikaların sonucu, doğası gereği eşitsizlik giderek derinleşir.

Kapitalizm ve Sağlık

Sağlık hizmetleri kapitalizm açısından çeşitli amaçlarla sürdürülen hizmetlerdir. Bu amaçlar;

- Kapitalist ulus devletin inşasına
- Siyasi hegemonyanın sağlanmasına
- Sermaye birikimine ve emeğin yeniden üretimine katkıdır.

Türkiye'de kapitalizmin tarihsel gelişim süreci içinde sağlık politikaları; Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus devletin inşasında, 1930'lu yıllarda emeğin yeniden üretiminde, 1960'lı yıllarda emeğin yeniden üretimi ve siyasi hegemonyanın kurulmasında, 1980'li yıllarla birlikte sermaye birikim sürecine katkıda ve siyasi hegemonyanın kurulmasında, AKP hükümeti ile birlikte ise sermaye birikim sürecine katkı ve seçmen yaratma fonksiyonuyla daha görünür hale gelmiştir. (Zencir M. DPT BEŞ YILLIK KALKINMA PLANLARI VE SAĞLIK HİZMETLERİ)

Sağlıkta Eşitsizliğin Tarihsel Süreci

Kürdistan coğrafyasında ülkenin batısına oranla yaşanan sosyo-ekonomik alandaki eşitsizlikler; paralel olarak sağlık alanında da görülmektedir. Bu paralellik ifadesini aşağıdaki sağlıkta eşitsizlik göstergeleriyle bulmaktadır. Aşağıdaki değerlendirmede başlık sayısını arttırmak mümkündür; fakat bu raporun sınırlarını aşacağından, fikir edinmeyi sağlaması için dört başlık tercih edilmiştir.

SAĞLIKTA EŞİTSİZLİĞİN GÖSTERGELERİ

- 1-Gayrisafi millî hasıladaki pay
- 2-Bebek ölüm hızı oranları
- 3-Kişi başına düşen yatak sayısı kapasitesi
- 4-Kişi başına düşen doktor sayısı

1- Gayrisafi Millî Hasıladaki Payları

- 1913 yılında İstanbul'un kişi başı GSMH payı doğu illerinin ortalamasının 3 katı (4)
- 1935'te İstanbul/Hakkari oranı 6.14 (1)
- 1975'te Kocaeli/Bingöl oranı 6.71 (2)
- 1995'te Kocaeli/Hakkari oranı 14.12 (2)
- 2001'de Kocaeli/Ağrı oranı 10.85 (3)
- (1-Ernest H. Jurkat, 2-Özmucur S3-DPT 4-Elken)

2- Bebek Ölüm Hızı

-1978 yılında doğuda bebek ölüm hızı binde 147 iken batıda 108'dir.

-1998'de doğuda binde 61.5 iken batıda 32.8'dir. (B P Kennedy, A E Kunst)

3- Kişi Başına Düşen Hasta Yatak Sayısı

1990 yılında her 10.000 kişiye düşen yatak sayısında en yüksek pay Isparta'da 37.7, en düşük payı alan Şırnak'ta 2.9 dur. (TKB Anonim Şirketi 1992).

4- Kişi başına düşen doktor sayısı

Her 10.000 kişiye düşen hekim sayısında en yüksek oran Ankara'da 14.59 hekim düşmesiyle, en düşük oran Bitlis'te 0.55 hekim düşmesidir. Aradaki fark 26.55 kattır. (TKB Anonim Şirketi 1992)

'Bir ülkenin sağlık politikaları ülkenin genel politikasından ayrı düşünülemez'

Tarihsel süreçte Türkiye'nin sağlık politikaları incelenirken şu şekilde kategorize etmek değerlendirmemizi kolaylaştıracaktır;

- 1923-1945 arası dönem
- 1945-1960 arası dönem
- 1960-1980 arası dönem
- 1980 ve sonrası dönem

1923-1945 Arası Dönem

Bu dönemin iktisadi bakımdan dikkat çeken yönü devlet eliyle geliştirilen sanayileşme ve kapitalist burjuvazinin oluşturulmasıdır. Amaç daha çok Ankara, Adana, İzmir ve İstanbul gibi metropol merkezleri oluşturmaktır. Eğitim sisteminde yapılan değişikliklerle de (Tevhid-i Tedrisat Kanunu, medreselerin kapatılması, Latin alfabesine geçişle birlikte Türkçenin tek dil olarak kullanılması) ulus devlet inşa süreci başlamıştır.

Aynı dönemde Kürdistan'da 1938'e kadar süren isyanlar ve katliamlar, devletin isyanları bastırması, katliamlara girişmesi ve zorunlu İşkân Kanunu uygulamaları yaşanmıştır. Türkiye batısının devlet eliyle kapitalizme geçirilip sanayileşme ve kentsel nüfus artırılırken, Kürdistan'da sanayileşmenin olmaması ve kentsel gelişimin yaşanmaması çabası vardır. Dönemin sağlık bakanı Refik Saydam'dır. Uygulanan sağlık politikasının amacı üretime insan gücü yetiştirmektir. Nüfus politikası ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele bu amaç çerçevesinde ele alınmaktadır. Sağlık alanında bulaşıcı hastalıklarla mücadele konusunda dikey örgütlenmeler oluşturulmuştur (sıtma, trahom, frengi, tüberküloz, lepra).

Ulusal bir sağlık politikası yoktur. Sağlık hizmetleri hükümet tabipleri eliyle yürütülmektedir. Ayrıca büyük şehirlerde özel hizmet veren doktorlar vardır.

Bu dönem aynı zamanda sağlık altyapısının oluşturulduğu, sağlık alanının hukuksal çerçevesinin çizildiği dönem olmuştur. (Umumi Hıfzısıhha Kanunu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilat ve Memurin Kanunu, Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun gibi)

1945-1960 Arası Dönem

Türkiye'de çok partili rejime geçildiği dönem olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası ABD dünya kapitalist sisteminin yeni lideri olmuş ve Türkiye bu gücün nüfuz alanına girmiştir. ABD dünyaya "serbest ticaret doktrinini" dayatmıştır. Bu da Türkiye'de "dış yardımsız kalkınma mümkün değildir" fikrini yaygınlaştırmıştır. Bu sürecin bir diğer önemli olayı da Türkiye'nin kapitalizmin savaş sonrası kurulan ekonomik ve siyasi örgütlerine dahil olmasıdır (İMF, Dünya Bankası, NATO, Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü).

II. Dünya Savaşı ile kesintiye uğrayan bulaşıcı hastalıklar ile mücadeleye devam edilmiştir. Kutuplaşmış dünyada kapitalist kutupta bulunan Türkiye uluslararası sağlık kuruluşları ile ilişkiye girerek politikalarını bu yönde belirlemiştir.

Koruyucu sağlık hizmetlerinden tedavi edici sağlık hizmetlerine geçiş yaşanmıştır.

1960-1980 Arası Dönem

Bu dönemde Türkiye bir darbeler ülkesi haline gelmiştir (1960, 1971, 1980). İki kutuplu dünya gerçekliğinde, yükselen sol değerler tüm dünyada

olduğu gibi Türkiye'de de önemli etkiler yaratmıştır. Sosyal devlet anlayışı ortaya çıkmıştır.

İlk planlı kalkınma politikalarının yapılmaya başlandığı dönemdir. Geç kapitalistleşen bir ülke gerçekliği söz konusudur.

Kapitalist gelişim için;

- Dış dinamikler etkisi
- BM, NATO, IMF planlama (ABD öncülüğünde)
- İç dinamikler etkisi

Ticaret Odaları Birliği (dönemin sermaye sınıfı örgütü)

Ticari sermaye kesiminden (1950-60) üretime dayalı sermayeye geçiş (1970)

"Az gelişmiş" olarak tanımlanan toplumların "gelişmeye" yönlendirilmeleri için devletin sistematik müdahalelerde bulunması gerektiği, bir başka ifade ile "kalkınma" çabalarının ulusal düzeyde yapılacak planlama çabaları ile desteklenmesi gerektiği görüşü benimsenmiştir.

DP döneminde planlama amaçlı Koordinasyon Bakanlığı (1958) kurulmuş, ardından 1960 darbesi ile bu süreç kesintiye uğramadan(?) devam etmiştir ve DPT kurulmuştur. DP'ye karşı yapılan 27 Mayıs askerî darbe sonrası Milli Birlik Komitesi de, kapitalist gelişim için şart olan planlamayı ilk olarak önüne almış ve hayata geçirmiştir.

DPT tarafından bu dönemde 4 tane beş yıllık kalkınma planı hazırlanmıştır. İlk olarak iktisadi kalkınmanın sağlanması, ikincil olarak da bölgeler arası eşitsizliğin ortadan kaldırılmasında devlete aktif rol biçilmiştir. Bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesi doğunun batıya entegrasyonu (asimilasyonu) olarak ele alınmıştır. Bu amaçla devletin doğuya sosyal altyapı hizmeti (sağlık, eğitim) götürmesi bölgenin sosyal altyapısının değiştirilmesi ve entegrasyonun



Fotoğraf: Adem Sönmez

hızlandırılması bakımından değerlendirilmiştir. Bölge ihtiyaçları ve gerçeklerinin göz ardı edilerek bu politikaların uygulamaya konulması bunları düşündürmektedir.

Bölgede dil sorunu entegrasyonda önemli bir sorun olarak görülmüş ve "her köye bir okul" sloganıyla eğitim alanında bölgeye Türkiye ortalamasının üzerinde bir yatırım yapılmıştır.

Sağlık alanında sosyalizasyon çalışmaları bölgede başlatılmış, yaygınlaştırılmış ve önemli kaynak aktarılmıştır. Sosyalizasyon politikaları için bir başlık açmak yerinde olacaktır.

Sosyalizasyon

5 Ocak 1961 tarihli 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesine Dair Kanun (MBK)

Sosyalleştirmeden çıkaracaklarımız;

- Sağlığı hak olarak görmüştür
- Sağlığın ilk en kapsamlı politik programıdır
- Herkese ve eşit koşullarda sağlık hizmeti sunulması söz konusudur
- Nüfusa dayalı sağlık hizmeti örgütlenmesi amaçlanmıştır (sağlık evi 2000-3000/ebe-sağlık ocağı 5000-10000/hekim-SGB-SM)
- Pilot bölge uygulaması hayata geçirilmiştir
- Kamu sektöründeki sağlık kurumları tek çatı altında toplanmıştır

• Koruyucu ve iyileştirici sağlık hizmetleri uç birimlerde bütünleştirilmiştir

• Sağlık hizmetinde ekip hizmeti sunumuna geçilmiştir

• Halkın sağlık hizmetine katkısının(?) sağlanması söz konusudur

• Sağlık birimleri okullarla aynı bahçede inşa edilmiştir

• Tarım ve veteriner örgütleriyle yakın iletişim sağlanmıştır.

Sosyalizasyon, Eşitlik ve Bölgesel Kalkınma

Sosyalizasyon ve Eşitlik;

Kastedilen herkese parasız eşit sağlık hizmeti sunumu değil, bölge özelinde sağlık hizmetine erişimin sağlanması olarak belirtilmiştir. Çünkü yasada sağlık hizmetinden yararlanmak için prim, cepten ödemenin yapılmasından da söz edilmektedir (Aksaklı G.). Yani eşitlikten anlaşılması gereken bölge halkına ulaşımın sağlık üzerinden sağlanmasıdır.

Fişek ve DPT iş birliği ile şekillenen Sosyalleştirme; 'köy (giderek kent) kalkınma projesi' olarak değerlendirilmiştir. (SSYB, 1961b, Fişek N,199a).

(Sağlık ocağı-okul etkileşimi, veterinerlik ve tarım örgütleriyle işbirliği ile gelişen bir kalkınma(?), entegrasyon, asimilasyon)

Bu politikalarla amaçlanan; koruyucu sağlık hizmetlerinin ve birinci basamak sağlık hizmetinin

özellikle kırsal alanda ve bölgede halka götürülmesidir. Sonuçta; sağlık hizmeti olarak içinde eksikleri barındırsa da birçok alanda ciddi olumlu sonuçlar yaratan Sosyalizasyon Kürtler için farklı okunabilecek yönleri de barındırmaktadır.

Bu farklı okuma; bölgeler arası eşitsizlikleri ortadan kaldırmaktan ve bölgesel kalkınmadan amaçlananın; Kürtlerin sisteme entegrasyonunun olduğunu önümüze koymaktadır (tıpkı eğitim sistemi ile yapılmak istenen gibi). Asimilasyon sürecinde Sosyalizasyona özellikle DPT tarafından ayrıca önem verilmiş ve bu sebeple Sosyalizasyon özellikle bölgede ilk olarak uygulanmış ve yaygınlaştırılmıştır. O dönemde Edirne, Çankırı ve Muş/Varto pilot bölge seçilmiş fakat ilk sağlık ocağı sadece Varto'nun köyüne yapılmıştır. Daha sonra yapılan sağlık ocaklarının büyük çoğunluğu da Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgelere yapılmıştır. İlk olarak Muş'ta uygulamaya başlanmış (1963); ardından Bitlis, Hakkâri, Van, Ağrı, Kars (1964); daha sonra Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Mardin, Siirt, Urfa (1965-1966); Adıyaman, Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli (1967). Bunlara ek olarak 224 sayılı yasaya konulan, 'bölgeye gideceklerin bölgenin dilini bilmesi gerektiği' yönündeki madde sonradan çıkarılmıştır.

1980 ve Sonrası

Dünyada soğuk savaş sona ermeye başlamıştır. Reel sosyalist deneyimler yenilgiye uğramıştır. Tek kutuplu bir dünya düzenine geçiş yaşanmaya başlanmış ve "Tarih'in Sonu" tezleri ortaya çıkmıştır. Neo-liberal politikaların uygulanmasına geçilmiştir, sosyal devlet anlayışının yok edilmeye başlandığı bir döneme girilmiştir.

12 Eylül 1980 Türkiye için bir askerî darbe olmanın ötesinde, yeni bir iktisadi modelin yürürlüğe konduğu tarihi ifade eder. 24 Ocak kararlarının uygulanması için gerekli siyasi istikrar(!) ortamını oluşturmak hedeflenmiştir. Böylece devrimci sol ve Kürt muhalefeti sindirilmiş ülkede bir korku imparatorluğu yaratılmıştır

1960 ve 80 arası Türkiye kapitalizminin yapısal özelliği içe dönük/ithal ikameci birikim modeli ve bunun uygulayıcısı DPT iken; 1980 sonrası Türkiye kapitalizminin dönüşümü sırasıyla;

- İhracata yönelik birikim stratejisi,
- Ticari sermayenin uluslararasılaşması,
- Uluslararası para-sermaye hareketlerine, doğrudan yabancı sermaye ve ara sanayi meta ihracatına dayalı birikim modeli uygulanmasına geçilmiştir.

1961 Anayasasında sağlığın bizatihi devlet tarafından sunulan ve güvence altına alınan bir hak olduğu belirtilirken, 1982 Anayasasıyla devlet sağlık hizmetlerinden sorumlu bir konumdan düzenleyici bir konuma geçmiştir. Böylece sağlığı piyasacı, rekabetçi bir

ortama bırakarak sağlığın metalaştırılmasının önünü açılmıştır. "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşın ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi arttırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal yardım kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir." (1982 Anayasası)

Sağlık alanında reform çalışmaları hızlanmaya başlamıştır. Sağlık reformu denildiğinde sağlık hizmetinin üretimi, finansmanı ve organizasyonunu kapsamaktadır. Bunlar sağlık alanındaki yapısal değişiklikleri ifade eder. Türkiye'de sağlık reformları uygulanırken Dünya Bankası ve IMF politikaları esas alınmıştır. Yani sağlığın metalaştırılması politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Sağlık artık sermaye için emeğin yeniden üretimi için gerekli olmanın yanında aynı zamanda sermaye birikimine de katkısı olacak şekilde politikaların uygulanmaya başlanmasıyla yeniden düzenlenmeye başlanmıştır.

İlk önemli reform çalışması 1987 yılında çıkarılan "Sosyal Hizmetler Temel Kanunu" olmuştur. Bu kanunla kamu sağlık hizmetlerinin ticarileştirilmesi, piyasaya açılması, devletin bu alandaki sorumluluğu terk edilmesi, sağlık personeli üzerinde piyasa mantığı ile oluşturulan baskının meşrulaştırılması ile, kendisinden sonraki tüm yasa girişimlerinin öncüsü olmuştur.

Kamu ve özel sağlık kuruluşları aynı yaklaşımla ele alınarak devletin bu kuruluşlara aynı mesafede yaklaşması meşrulaştırılmıştır. Kamu sağlık kuruluşları statü olarak işletme haline getirilmiş, gerek özel gerekse kamu sağlık kuruluşlarının hizmetleri fiyatlandırılmış, sosyal güvencesi olan herkesin kamu ya da özel istediği sağlık kuruluşundan yararlanabilmesi olanaklı kılınmıştır. Bu kanunun sağlık personeline getirdikleri ise sağlık bakanlığına geçici ve daimi meslekten men etme yetkisi verilmesi, yabancı personel çalıştırılmasına izin verilmesi, özel ya da kamu sağlık kuruluşlarında zorunlu hizmet yaptırma yetkisiyle tüm sağlık personelinin sözleşmeli hale getirilmesidir.

Reform çalışmalarında bir başka önemli nokta 1. ve 2. Sağlık Projeleridir. İlki 1991'de başlayıp 1997'de tamamlanması, ikincisi 1995'te başlayıp 2000'de tamamlanması planlanan iki sağlık projesi oluşturulmuştur. Bunlar:

- Toplumun talepleri önemsenmeden oluşturulmuştur
- Daha çok piyasacı bir mantıkla oluşturulmuşlardır

Bu projelerle sağlık bakanlığı standart ve belirleyici işlevleri üstlenerek doğrudan hizmet üretmeyecek sağlık hizmetlerini piyasacı, rekabetçi bir ortama bırakmayı amaçlamıştır.

Hizmet sunumu birinci basamak sağlık hizmetlerinin aile hekimliğine dayandırılması, kamu hastanelerinin özelleştirilmesi, zaman içerisinde de özelleştirilmesi, kamu ve üniversite hastanelerinin sağlık işletmesine dönüştürülmesi düşünülmüştür.

Sağlık çalışanlarının iş güvencesi ortadan kaldırılmak istenmiştir.

Ancak bu projeler zamanında bitirilememiş, güçlü bir toplumsal muhalefetle karşılaşmış ve o dönemde tam olarak uygulanamamıştır. Sağlık alanındaki reform çalışmaları en fütursuzca "Sağlıkta Dönüşüm Programı" adı altında AKP iktidarı ile uygulanmıştır. Projelerin bu kadar rahat uygulanmasında AKP'nin sermayeyi çok güçlü bir şekilde arkasına almasının yanında bu projeleri seçmen yaratma fonksiyonu olarak kullanması da söz konusudur.

AKP iktidarıyla;

- SSGSS

- Aile Hekimliği

- Tam Gün

- Mecburi Hizmet

- Kamu Hastaneleri Birliği yasaları teker teker uygulanmaya başlanmıştır.

Bölge'deki sağlığın durumu diğer bölgelere göre çok daha geri bir durumdadır. Bunun en önemli nedeni bölgede yaşanan savaş halidir. Savaşın yıkıcı etkisinin yanında personel yetersizliği bölgede ciddi sağlık sorunlarının oluşmasına neden olmuştur. Bölgede ciddi oranlara varan işsizlik ve yoksulluk sağlık hizmetine ulaşımı engellemiş bunun bir sonucu olarak yeşil kart uygulaması ile bu giderilmeye çalışılmıştır.

Yeşil kart uygulaması bölgede halkın siyasal tercihlerine göre değerlendirilmiştir (yeşil kart alabilmek için emniyet ve jandarma birimlerinden onay almak gerekmektedir). Devlet açısından ikili bir işleve sahiptir:

- Kışkırtılmış sağlık talebini sağlayarak Bölge'de sağlığın hızla piyasalaştırılmasına olanak sağlamıştır;

- Yeşil kart sahiplerini sistem içine alarak gerektiği zaman onlar üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmıştır.

Buraya kadar tartışılanlar sağlık politikalarının Türkiye'deki seyrinin genel hatlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Sağlık ve sağlık hizmeti politikası oluşturulurken farklı bir okuma imkânı olup olamayacağını bize göstermesi açısından önemlidir. *

* Demokratik Toplum Kongresi'nin 4-5 Aralık 2010 tarihinde Diyarbakır'da düzenlediği Sağlık Kurultayı için oluşturulan Tarihsel Süreçte Sağlık Atölyesi'nin sonuç raporudur.

DERSİM İNANCI
'Rê/Ra' ve ETNİSİTE BAĞLANTISI

DİLŞA DENİZ



Dersimliler, inançlarını 'Rêya Heq/Raa Haq/Hak Yolu' veya "Rê/Raa/Yol" olarak tanımlar. Dışarıdan ise genellikle "Kızılbaş" tabiri kullanılırken, sonraları daha yumuşak olarak algılandığı için *Alevi* kavramı kullanılmaya başlanmış ve günümüzde tamamen bu isim altında tanımlanmaktadır. Her ikisi de Dersimlilerin kendileri için kullandıkları değil de dışarıdan verilmiş isimler olmuştur.

Alevilik, yekpare bir inanç da değildir. Alevilik kavramı içinde değerlendirilen birbirine benzeyen ama aynı olmayan inanç biçimlerinden/akımlarından bahsedilmektedir: 'Kurmanç' inancı olan 'Rê' ile 'Bektaşilik' olarak tanımlanan akım, bunların en önemli iki tanesidir. Bu iki inanç da kendilerini Horasan kaynaklı olarak nitelerler. Dolayısıyla yakın, ancak aynı olmayan iki inançtır. Bu yakınlık ve uzaklık ilişkisi, Anadolu topraklarında bu iki inanca, merkezi güç tarafından yaklaşımı da oldukça belirleyicidir. Bektaşilik merkezi iktidar tarafından ordusunun resmî dini yapılacak kadar önemsenen, bir tür dokunulmazlık sağlanan ve yayılmasına, misyonerlik faaliyetlerine izin verilen bir akım olurken, Dersim'in merkez üs olarak kullanıldığı "Rê/Yol" zalimane bir muameleye tabi tutulmuş, sistemli olarak kırımdan geçirilmiştir. Bu bile aralarındaki farkın neye denk düştüğünü yeterince göstermeye yeter.

Dikey hiyerarşi değil, yatay ve sarmal ilişki

Bektaşilik ile 'Rê/Yol' arasındaki diğer temel bir farklılık ise inancın hizmet veren sınıfının belirlenmesi sistemidir. Bektaşilik ve diğer bölgelerdeki Kızılbaşlık, bir tür okul sistemini kullanırken, daha eski ve köklü olan ama hegemonik inançlara daha radikal bir direnç sergileyen ve bu anlamıyla daha tehlike altında olan 'Rê/Yol' ise bunu daha garantili bir sisteme bağlamıştır. Bu, 'Ocak' sistemi olarak tanımlanan, babadan oğula yetki aktarımı olan 'seyit/pir'lik biçiminde işleyen bir sistemdir. Bu nedenle, Bektaşilik ve Batıdaki Kızılbaşlık, Dergâhın eğitim sisteminden geçip, belli aşamalardan sonra "post" sahibi olan "dedelik" kurumu, babadan oğula, kutsal soy kalıbı ile aktarılan kanbağı üzerinden 'Seyitlik/pirlik' kurumu olarak farklı mekanizmalar kullanmaktadır.

Pirlik sistemini kullanan Dersim ocakları arasında "el ele, el hakka" adı verilen, bir tür döngüsel sistem vardır. Bu şu anlama gelmektedir: ister normal aşiretten halk olsun, ister seyit ocaklarından olsun herkes bir pire tabidir. Her pir aynı zamanda bir başka pire taliptir. Birinin talibi kendi pirinin rehberi ya da piri olabilir. Sadece pirin piri mürşittir. Ancak mürşidin de piri ve rehberi vardır. Yani dikey bir hiyerarşiden çok, yatay ve sarmal bir ilişkidir bu. Bu sistemle aslında rekabete, yani dikey hiyerarşiye kapalı bir sistem kurulmuştur (Deniz 2010). Bu

mekanizma, *Yaresan* dini ve *Êzdilik*'te de vardır. Tamamen olmasa da büyük bir kısmı aynı ya da farklı isimler altında aynı şeyleri kasteden kavramlar kullanılmaktadır. Dersim Rê inancının "El ele el hakka" sistemi *Yaresan*'da "Ser sepordan" olarak işler.

Oysa Bektaşilik ve diğer Kızılbaş inançlarında bu farklıdır. Bektaşilikte işleyen *dedelik* kurumu ve kurum üzerinden yürütülen bir yayılma çabası varken, 'Rê/Yol'un yine soya dayandığı kapalılık ilkesi vardır.

Bu sistem içinde *Yol* insanları soylar halinde, bütün hak, yetki ve sorumluluklar soya bağlı olarak net bir şekilde tanımlanmış ve çözülemeyecek şekilde iç içe geçirilmiştir. Soya göre sınıflamalar, kan bağına dayalı bir sistem ile dışarıdan dahilîyetler engellenerek sistemin zaafa uğraması önlenmiştir. Bunun tersi olan Bektaşiliğin, Dersim bölgesi ve çevresinde sık sık bu anlamda misyonerlik çalışmaları yaptığı, son olarak da "Merem Dede" olarak bilinen zat tarafından bu çalışmanın yürütüldüğü bilinmektedir.

Cumhuriyet sonrası Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu ile Dersim merkezli 'Rê/Yol' inancının tüm etkinlikleri yasaklanırken, Bektaşilik bu yasak dışında fiili olarak tutularak, misyonerlik çabaları el altından desteklenmiştir. Son bir atak ise 'tarik/pençe' üzerinden yapılmıştır. Bektaşilik, Dersim merkezli Rê inancının sembolik kutsal aracı olan 'tarik'ın yerine, 'pençe-i aba'yı yerleştirme girişiminde bulunmuş ve Dersimli yol inancı mensuplarınınca şiddetli bir şekilde reddedilmiştir. Aktarıma göre Bektaşi misyoneri olarak bölgeye yollanan ve esas görevi Ruslara karşı savaşta Dersim aşiretlerini örgütlemek olan Çelebi'nin taraftarı olan Seit Aziz girişimlerde bulunmuş ve bu süreçte de *pençe-tarik* akidesine yönelik vaazlar vermiştir. Bu arada *tarik* ile ilgili bilgiler toplamış, şu anda Erzincan Üzümlü'ye bağlı Kıştım köyündeki "Mar" adlı *tarik*/evliyadan haberdar olmuştur. Çelebi, Nuri Dersimi'yle görüşerek Seit Aziz'i buraya götürmesini, Seit Aziz'in sadece bir "tahta parçası" olan bu *tarik*'ı yakacağını söyler (bak. Dersimi 1992, 94-95). Ve tabii ki reddedilir.

Yine bu konu ile alakalı olarak, özellikle Dersim merkezli Rê/Yol inancına yönelik Devletin hoşnutsuzluğunu en net şekilde, dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak tarafından hükümete sunulan bir raporda izleyebiliyoruz. Raporda, "Erzincan merkez ilçesinde 10.000 Kürt vardır. Bunlar Alevilikten faydalanarak Türk köylerini Kürtleştirmeye ve Kürt dilini yaymaya çalışmaktadırlar. Birkaç sene sonra Kürtlüğün bütün Erzincan'ı istila edeceğinden endişe edilebilir. Örfen Türk, fakat Alevi olan birçok Türk köyleri Aleviliğin Kürtlüğü ifade ettiği zihniyetiyle ana lisanlarını terk ederek Kürtçe konuşmaktadırlar. (Çem 1999, 38-39)" denir.



Dersim inancı, Yaresan , Êzdilik

Yahudiliğin dışında, bir milliyete ait inanç olarak Êzdilik ve Ehl-i Hak/Yaresan gösterilir. Êzdilik Laleş ve çevresinde Şeyh Âdi'nin kurduğu ve yazılı metni olan bir Kürt inancıdır. Bu inanç dış katılımlara katı bir kapalılık gösterir. Başka bir Kürt inancı olan "Yaresan ve Ehl-i Heq", Güney Kürdistan'da yoğunlaşmış önemli bir Kürt cemaatine verilen isimlerdir (Hamzeh'ee 2008, 37). "Yaresan ile Dersim inancındaki benzerlik çok net olarak pek çok bilim insanı araştırmacı tarafından dillendirilmiştir. Örneğin Bruinnesen, "Kuzey Kürdistan'da, Ehl-i Hak'lara çok benzeyen topluluklar vardır. (...) Özellikle ulaşılması zor Dersim yöresinde bu durum geçerlidir. Burada Ehl-i Hak'ı hatırlatan birçok kavram saptanmıştır. (...) Buna benzer sistemler olarak Ehl-i Hak/Yaresan ve Êzdi inancında da vardır. Bu iki inancın temel karakteri ise Kürt inancı olmalarıdır." (Bruinnesen 1991, 142). "Yaratılış hikâyeleri

ise, bütün dini sistemler için önemli bir ayırt edici özelliktir. Bunun sebebi, diğer birçok dini ilkenin dünyanın yaratılışının nasıl görüldüğüne bağlı olarak şekillendiği olgusudur (...)" Yaresan yaratılış hikâyesi ezelde başlar. Ezelde hiçbir şey yoktu ve tüm dünya suyla kaplıydı. İlahi öz, "ya" şeklinde ve bir incinin içerisindeydi. (Hamzeh'ee, 2008:127) diye aktarılır. Bu aktarımdan Dersim'de önemli bir karşılık bulan şey ise "Ya" kavramıdır. "Ya", Dersim inancı içinde kutsiyet içeren çok önemli bir dinsel seslenme kavramıdır. Özellikle tanrısal ve ona yakın formlara bu şekilde hitap edilir: *Ya Heq, Ya Xwadê, Ya Xızır, Ya Ali, Ya Dızgun* vs. Bu da bu kavramın geldiği kökene önemli bir atıfta bulunmaktadır.

Kürtlere ait olan her üç inançta da seytlik, pirlilik, cem, inancın mobil karakteri ve bedensel sembolizm gibi çok büyük bir aynılık vardır. Bu da aradaki bağlantının ne kadar güçlü olduğunu gösterir. Bu Kürt inancının en önemli farkı, Bektaşilik ve Horasanlı Mevlâna'nın Mevleviliği gibi kişisel bir tasarımla

şekillenmemiş olmasıdır. Dersim inancı ve Yaresan ile Êzdilik kolektif olarak taşınan ve yaşatılan sistemleridir. Bu da etnisite karakterini güçlü tutan bir yapıdır. Daha önce de değinildiği gibi yayılmacı değil tam tersine kapalı sistemler olduğu için, Musevilik gibi etnisite karakterini de birlikte taşımış, dolayısıyla da Kürt karakterini bu halleriyle korumuşlardır.

Re-Yol inancı, bir Kürt inancıdır

Genelde Alevilerin ve özelde de Dersimli Yol inancındakilerinin Türk oldukları argümanı, inanç dilinin Türkçe olmasına dayandırılır. Ancak bu birkaç açıdan sorunludur. Birincisi, bundan 20-25 yıl öncesine kadar Türkçe ibadette çok az kullanılırdı. İkincisi tercüme ve bu tercümeyle ayakta kalma, hışımdan kaçınmanın bir yolu olarak görülmesi; keza bu inançla tanışanların bu kelimeleri kendi dillerine tercüme etme çabalarını görmek zorundayız. Örnek olarak, Hamzeh'ee, Jayhunabadi'den şöyle aktarır: "Yaresan'ın bu kolumun Seyyidleri, kendisi Heften'in biri ve Sehak döneminde bir Heftevane olan Seyyid Muhammed'in oğlu Şah İbrahim'in Mireh Beg, Qanun Beg, Qelender Beg ve Çerag Beg adında dört oğlu vardı. Qoşçioğlı ve Coneyd onun yoldaşlarından. Qoşçioğlı Kürtçe kelimeleri Türkçeye çeviren kişidir (Hamzeh'ee 2008, 292)." Üçüncüsü ise ibadet dili onların o dilden olduğunu göstermez zira Türklerin ibadet dili de Arapçadır. Bu onları Arap yapmamaktadır.

Bir başka önemli konu ise Dersim'deki Yol inancının doğa tapınımı ile olan çok yakın ilişkisidir. Bu yanıyla diğer Alevi uygulamalarından farklılaşır. Dersim inancı sadece ocaklarla, seyitlerle ilişkilenebilir. Aynı zamanda Dızgun/Duzgı, Mızur, Xızır, Anafatme ve diğer birçok doğal mekân tapınımı ve ritleri yer alır. Öte taraftan Dervişlik sistemi ve ateş/ışık tapınımının ciddi izleri mevcuttur. Bu anlamıyla Dersim'de Rêya Heq/Raa Haq ya da kısaca 'Rê/Raa/Yol' olarak tanımlanan inanç, müstakil ve esas itibarıyla da bir Kürt inancıdır ve böyle ele alınmalıdır. ✽

Kaynakça:

- Bruinnesen, Martin Van. Ağa, Şeyh ve Devlet, Kürdistan'ın Sosyal ve Politik Örgütlenmesi. Ankara: Özge Yay., 1991.
- Çakar, Mehmet Said. Yezidilik, Tarih ve Metinler, Kürtçe ve Arapça Metinler. Ankara: Vadi Yayınları, 2007.
- Çem, Munzur. Dersim'de Alevilik. İstanbul: Pêri Yayınları, 1999.
- Dersimi, Nuri. Kürdistan Tarihinde Dersim. 4. baskı. Diyarbakır: Dilan Yay., 1992.
- Deniz, Dilşa. «Gizli, Mobil Bir İnançtan, Açık ve Sabit Bir İnanca Dönüşüm Sancıları, Olası Sonuçları» Munzur Etnografya Dergisi, s. 33, Ocak 2010.
- Hamzeh'ee, M. Reza. Yaresan (Ehl-i Hak) Bir Kürt Cemaati Üzerine Sosyolojik Tarihsel ve Dini-Tarihsel Bir İnceleme. İstanbul: Avesta Yay., 2008.

DÛR

Di kûrahiya çavên te de

Li te digeriya

Her ku tu ji min dûr diçû

Bêhtir nêzî min dibû

Şev bû

Porên min bi qasî reşika çavên te reş dibû

Min keziyak xwe ji te re hişt û diçûm

Ji bo tu pê bigihîjî armanca xwe belkî ji min

Tu dimeşî

Ez dimeşim

Dimeşin heya pêlavên me biqetin

Bibin helbest

Bibin stran

Li ser zimanên hatine qeydkirin

Û bibin lîstikvan xwe bilîzin

Gavên me rawestin jî

Em ranawestin

Heya em bibin dîmen

Di çarçoveyan de hilneyên

Nûroj Mûnzûr



N'abıyon!?

BARIŞ AVŞAR

Her “iş yapan” filmin başına gelen Ata Demire’ın geçen yıl sinemalarda sevimli bir rüzgâr estiren *Eyvah Eyvah*’ının başına da gelmiş. İkincisi yolda, yakında sinemalarda... “Konusu olmadan” 5. 6. bölümlere doğru uzayıp giden çok daha popüler serilerimiz de var gerçi, onların yanında daha tahammül edilebilir olur mu acaba *Eyvah Eyvah-2*? Orası izleyecilere kalmış... Şimdilik ilk filmde bir sahne var gözümüzün önünde: Akşam “düğün programı”ndan geç vakit gelip kendini yorgun argın yatağa atmış Hüseyin Badem (Ata Demire) sabahın köründe paldir küldür bir gürültüyle fırlar yataktan. Pencereden baktığında hemen dışarıda dedesi Halil’i (Salih Kalyon) duvar delerken görür, “Çanak kaleli Roman şivesi” ile diyelim, seslenir:

– Dede! N’abıyon?

Halil Dede gayet makul bir saatte gayet faydalı bir iş yapmakta olduğu inancıyla umarsızca yanıtlar:

– İyilik, sen n’abıyon?

Torununa hatır sormaktadır resmen! Hüseyin

Badem iyice kızar ama sorusunu efendice tekrarlar:

– İyiyim dede de, n’abıyon!!!

Yanıt aynı:

– N’abalım be, sen n’abıyon!

Hüseyin Badem kızar, bağırır artık, sabah sabah neyin tantanasını yaptığını sorar! Yalandan bir iş yapıp esasen bir işe yaramayacak, en azından o saatte yapılması zamansız yalandan, önemsiz, gereksiz bir iştir dedenin elindeki...

Yalandan Açılım!

Adı bile yalan olmuş “Açılım” tantanası başlayalı kaç ay oldu? Kaç yıl? Bir gürültü var, hemen duvarın dışında. Ve Kürtler, Türkler her milliyetten bu memleket halkı, genelde Dolmabahçe civarından yükselen gürültüyü duydukça yerinden fırlayıp soruyor:

– Ne oluyor, ne yapıyorsun!

El cevap:

– İyi, sen n’abıyon?!

Sonra, hiçbir şey olmamış gibi gümbürtüye bir süre ara verilip başka bir şeye bakılıyor. Medyacılar gidip sporcular geliyor, müzisyenler çıkıp ressamlar giriyor Dolmabahçe'ye... Gürültü ara ara yükseliyor.

Arada Cumhurbaşkanı yurt gezisine çıkmış, yolu mu düşmüş, düşün diye mi düşünülmüş, düşünmeden iş yapar mı cumhurbaşkanı gitmiş işte... Haber: Güroymak'a "Norşin" dedi! Hadi bakalım gümbürtü, patırtı! Vatandaş soruyor: Ne yapıyorsun! Zamanı çoktan gelmiş de geçmiş bu lafı utangaçça etmesinin ardından bir sene geçmiş geçmemiş Cumhurbaşkanı diyor ki, "Resmî dil Türkçedir, böyle devam edecektir"...

Bunu da Genelkurmay'ın iki dilli hayatla ilgili açıklamasını eleştirirken söylüyor. Arkasından da tabii, "bütün farklılıklarımıza sahip çıkalım" faslı. Bir senede Norşin'in Norşin'liği bitti mi? Yok. Buna sahip çıkıldı mı, e o da yok. Öyle rengi yok, kokusu yok, şekli yok bir "şey" var ortada... Tam da ortalıkta!

İşin aslı şu: Referandumun arkasından seçim olacak, bu sırada hükümet ve destekçileri iyice güçlenecek, sonra seçim kazanılıp güçlü bir şekilde

yeni bir Anayasa yapılacak, bu yeni Anayasanın aslı da başkanlık sistemine kadar gidecek uzun ince bir yol... Ancak başkanlık sistemi de öyle "federal" bir durum, aman yanlış anlama olmasın! Öyle değil de "belediyelerin daha güçlü olduğu" bir model olacak, başkan da bilin bakalım kim olacak... Kürt'ün derdi de bu arada işte yavaş yavaş, ağır ağır, kontrol altında tutula tutula, temkinli temkinli, gıdım gıdım hallo-lur gider-mi?

Hayat boyu aşınca...

Açık ve net olarak görüldüğü üzere gitmiyor! Kan ve göz yaşını durdurmak üzere yola çıktığınızı ve çok acayip önemli adımlar atıp işler yapacağınızı ilan edip, sadece gürültü patırtı çıkararak çoktan kangren olmuş bir ayağı sürükleye sürükleye ortada dolaşırsanız, bunda da ısrar ederseniz eğer, hayat bir yerde gelip boyunuzu aşırıyor. Kürt cephesi içinde son dönemde yaşanan yoğun hareketlilik bunu bir kez daha gösteriyor. Kan ve göz yaşını bitirmek, bir halkın sesini duyup gereğini yapmak, kültürel haklarını tanımak, hapse atmamak, yaşam hakkı tanımak



Dikilmesi mümkün "İzmirli ırkçılar" heykel tasarımı, Hakan Akçura, Stockholm, 2009

için, aynı zamanda birilerini de “başkan” yapacak torba yasayı ya da bohça anayasayı beklemenize hayat izin vermiyor.

Ve aynı hayatın içinde bir büyük kırılma çıkıyor önünüze. Bir anket... Kürt-Türk kardeşliğini zedelemek için en çok uğraşılan yerlerden birinde, nedir ki istihbari terminolojideki adı artık “pilot bölge” midir, işte onlardan birinde, Mersin’de yapılan bir anket. 1998’de başlamış, 2002 ve 2007’de yenilenmiş, şimdi 2010’da bir kez daha yapılmış, aynı deneklere aynı soruların sorulduğu yakın zamanda gazetelerde “*Büyük Tehlike*”, “*Ürküten Tablo*” başlıkları ile gördüğünüz anket: Mersin’in Kürtleri ile Türkleri birbirine yıldan yıla daha fazla mesafeli bakar olmuşlar. Yüzdelerini sıralamaya gerek yok, birbirlerine tahammül edememe oranları epeyce yükselmiş! Hadi bir ayrıntıyı hatırlatalım: *‘Türkler vatanından sınır dışı edilmeli’* diyebilen Kürtlerin oranı 1998’de yüzde 0.5, 2002’de yüzde 0.8 iken 2007’de yüzde 5’e yükselmiş ve 2010’da yüzde 4.2 olmuş.

‘Kürtler vatanından sınır dışı edilmeli’ diyen Türklerin oranı da, 1998’de yüzde 0’mış, yazı ile SIFIR! 2002’de yüzde 0.1’e, 2007’de 2.9’a, 2010’da ise yüzde 9.9’a yükselmiş!

Nasıl? Sorular mı kışkırtıcı? Denekler mi tartışmalı? Mersin iyi bir seçim değil mi böyle bir anket yapmak için yoksa? Burada birtakım karanlık güçler işbaşında mı bir süredir? Tamam hepsi kabul... Biz bunu kabul edelim, ama bu itirazları yapanların vicdanı acaba, *‘Kürtler gitsin’* diyen bir tek Türk’ü ya da *‘Türkler gitsin’* diyen bir tek Kürt’ü kabul edebilecek mi? Edebiliyor mu?

Defter

Birileri yüksek siyasetin gereklerini yerine getirip “vatanın milletin bekası neyi gerektiriyorsa” onu yapana kadar o Kürt, o Türk orada öyle dursun mu? Mersin’de, Dersim’de, Kars’ta, Sivas’ta, Maraş’ta, Sinop’ta... Yurdun herhangi bir yerinde bir tek kişinin “onlar” için “gitsin” diyebilmesinin ve bunu demeye devam etmesinin vebalini üstlenecek olan yüksek siyaset erbabı var mı? Mutlak çoğunluk arayanlar, anayasa yapma gücü isteyenler, başkanlık sistemi için yol döşeme demir-doğrama montaj ve nakliyat işine girişenlerden mesela? Ya da, *‘İki dil yok’*, *‘Sistemi tartışmak yok’*, *‘Statükoya ses çıkarmak yok’*, *‘Bir ben varım, fazla lafa lüzum yok’* diyenlerden... Hangilerinin isimlerini yazalım bu ‘defter-i vebal’e?

Memleketin sahipleri, laf ola torba yasa dola değil ama, gerçek sahipleri 2011’den itibaren o defteri ve içindekileri dürüp kaldırıp şöylece bir kıyıya kaldırıverse keşke...

Bu da yeni yıl temennisi sınıfına girer mi ola? ❀

HEKE XWEDAKÎ HEBE

Heke Xwedakî hebe

Dê xwediyê textekî zerîn be li nav cinetê

Heke Xwedakî hebe

Rûyê wî dê sor bibiriqê wekê ala Sovyetê

Heke Xwedakî hebe

Ji şeraban baş fêma bike ji Parîsê heta

Frankfûrtê

Heke Xwedakî hebe

Keçên wî li çengê bidin ku cîger bi sotin

Heke Xwedakî hebe

Dê herî zêde kurdî bi axife ji bo efû mexfîretê

Heke Xwedakî hebe

Sibeyan cixare bikêşe bi dizî ji melaîketê

Heke Xwedakî hebe

Cilhem cîhê min e heta axretê

Ez ê vî helbestê bişawtînim û birevim

mizgeftê.

Têbinî:

Ez negeheştîme nimêja cimetê

Min bi tenê nimêj kir li piştê piştê

Gava çûme secde ji bêhna goran

Hatime li ber sekeratê

Ey musulmanê biray filîstînî û pakistanî

Mala Xweda paqij bihêlin ji bo cinetê

Yan ne dê hûn nebînî xuriyê axretê

Nîfrîn û dijûn nedene mi ji bo vî helbestê

Ez zû ve derbas bûm li sînorê Swîdiyan bi

bisqilêtê

Êdi anca Xwedayê we min bigire li piştê vî saetê.

Muhsin ATAK

MELAYÊ CIZÎRÎ (1570-1640)

FEHÎM IŞIK - Wergera ji tirkî: ABDURRAHMAN ONEN

Melayê Cizîrî li Cizîrê hatiye dinyayê, di nav edebiyata klasîk ya kurd de ekolek pir muhîm e, bandorek pir mezin li edebiyatnasên piştî xwe kiriye. Ji bo dema bûyîn û mirina wî helwestên cufa hene. Alexander Jaba, di pirtûka xwe "Recueil De Notices et Recits Kourds" ya di sala 1860'î de li Rûsyayê hatiye weşandin de, dibêje ku Melayê Cizîrî di sedsalên 11'emîn û 12'emîn de jiyaye. Edebiyatnasê kurd Alaaddîn Seccadî jî di pirtûka xwe "Mêjuy Edebî Kurdî" de dibêje Melayê Cizîrî di nav salên 1407 û 1481'ê de jiyaye. Kurdologê îngilîz David Neil MacKenzie, di berhema xwe ya bi navê "Mala-e Ciziri and Feqiye Teyran" de dibêje, Melayê Cizîrî di nav salên 1570 û 1640'î de jiyaye. Nivîskarên wekî Prof. Qanatê Kurdo, M. B. Rudenko û Minorski jî, di berhemên xwe de dibêjin ku Melayê Cizîrî di sedsala 12'emîn de jiyaye.

Sedemên ku nivîskar û lêkolîner dema jiyana Melayê Cizîrî cuda difikirin gelek in. Hin ji wan li gor edebiyatnasên ku di helbestên Melayê Cizîrî de derbas dibin salên jiyana wî şîrove dikin. Hin ji wan jî, li gor bûyerên dîrokî yê di helbestên Melayê Cizîrî de derbas dibin, dema bûyîn û mirina Melayê Cizîrî tesbît dikin. Sedema herî muhîm jî navê Melayê Cizîrî yê esasî û herêma ku jiyana wî lê derbas bûye ye. Herêma Cizîrê, di nav erdnîgariya kurdan de, ji Cizîrê digihîje heta Heran û Diyarbekirê. Wateya vê peyva erebî girav e. Ji ber taybetiyên vê herêmê, gelek hozan û edebiyatnasên li vê herêmê jiyanê, wekî leqeb navê 'Cizîrî' bi kar anîne.

Navê rastîn yê Melayê Cizîrî, Şêx Ehmed el-Cizîrî ye, di helbestên xwe de 'Mela' û 'Melayê Cizîrî' wekî navên mahlas bikaraniye. Piştî sedsala 11'an li vê herêmê gelek edebiyatnasan navên wekî Şêx Ehmed, Melayê Cizîrî, Ehmedê Cizîrî û hwd. bi kar anîne. Yek ji sedemên vê tevliheviya demê jî ev e. Lê piraya lêkolîneran salên 1570-1640'î, ji bo jiyana Melayê Cizîrî wekî salên herî rast dinirxînin.

Di piraya helbestên Melayê Cizîrî de tesewûf ciyekî pir muhîm digire. Derveyî Dîwana wî ya baş tê naskirin, tu berhemên wî nehatine dîtin. Berhema Melayê Cizîrî 'Dîwan', cara yekem Martin Von Hartman di sala 1904'an de li Berlînê çapkiriye. Piştî vê çapa yekem, gelek çapên din jî çêbûne: Miftiyê Qamişloyê Ehmedê Zivîngî, Enstituya Kurdî ya Stenbolê, Nûbihar û hwd.

Melayê Cizîrî, di helbestên xwe de têgihînek sofitî derdixîne pêş û xweşikbûnê bi Xwedê re temam dike; dibêje ku gerdûn şewqa xweşikbûna Xwedê ye.

Melayê Cizîrî, di helbestên xwe de xweşikî û eşqê bi hev re şîrove dike. Eşqa Selma ya ku ji bo wî babetek sereke ye, bi xwe re dike yek. Li gor vê taybetiya Melayê Cizîrî, gelek lêkolîner wî dişibînin helbestvanên edebiyata tesewûfê (Mewlana, Haviz û hwd.).

Jiyana Melayê Cizîrî bi gîştî, li Medreseya Sor ya li Cizîrê, bi perwedekirina xwendekaran re derbas bûye.



Melayê Cizîrî, di helbestên xwe de Medreseya Sor jî wekî tema bi kar anîye, ev yek jî diyar dike ku di navbera Melayê Cizîrî û Medreseya Sor de têkilîyek taybet heye. Ev medrese ji aliyê hevdemê Melayê Cizîrî, Mîr Şerefê 2'yemîn ve hatiye çêkirin. Piştî restorasyonê careke din ketiye rojeva perwerdehiyê. Tê gotin ku piştî sirgûna li derveyî Cizîrê, Mîr Şerefê 2'yemîn ji bo ku Cizîrê zêft bike derketiye rê, piştî ku Cizîrê zêft dike, li ciyê ku dikeve nav bajêr camiyekê ava dike. Medreseya Sor, bi vê camiyê re ava dibe û pêşkêşî xizmeta Melayê Cizîrî dibe. ✨

'BABA DİLİM' İÇİN...

GÜLSEN YÜKSEL

Küçük bir salondayız. Festival bünyesinde gösterilen bedava belgesellerden biri. Perdede yaşlı bir adam. Kâh kapı önünde kâh yeşillikler arasında geziniyor... Ölmekte olan bir dilin son üyesi... Biz 17-18 yaşlarında birkaç çaylak antropoloji öğrencisi. Adam ölürse o dili artık kimse konuşamayacak diye fazlasıyla içlenmekte, gözyaşı dökmekteyiz... Evet, üzerinden yirmi yıldan fazla zaman geçti. Anadilde eğitim üzerine tartışmalar başlayınca nedense Fransız Kültür Merkezi'nde yıllar evvel bir öğle vakti izlediğim ve hiç unutamadığım belgesele gitti aklım. Yok olmakta olan dil Ubıhçaydı. Yaşlı adam çoktan

ölmüş olmalı. Belgeseli çekenler hangi gailelerle yollarına devam ettiler, bilmiyorum... Yine de bugün orta yaşın eşiğinde beni gülümseten ve biraz da trajikomik gelen o günlere dair hassasiyetimiz. Yok olmakta olan dilin son temsilcisini izlerken gösterdiğim hassasiyeti, ilgi alakayı babamın büyük şehirde, şık restoranlarda gururla taşıyamadığı anadiline gösterememişim. Genç yaşımızda sanatla, estetikle gelen her şeye fazlasıyla aç oluşumuz, evrensele ulaşma gayretlerimizi bizi başka kültürlerle buluşturan. Ötekinin diline özen, empati. Sempati...

Anadili Türkçe baba dili Kırmancki-Zazaca büyü-



Yıl 1975. Dersim'deki 'misafir odamız'da ailece çektiğimiz son fotoğraf... Ardından uzun bir tren yolculuğu... Haydarpaşa Garı... ve İstanbul... Üç beş kelime edebildiğim Zazacam da İstanbul macerasıyla başladığı yerde bitecekti...

yen bir kız çocuğuydum. Babam annesine Zazaca *veyvi* (gelin) diye seslenir, o en kıymetli oğlunun gözünün içine bakardı. Okumaz yazmaz köy evinden başka ev görmemiş canım babaannemin benimle iletişim kurmak için Türkçe konuşma gayretlerine karşın benim onun diline karşı nadan tutumum bu orta yaşında içime dert oldu nedense. Evet, üstün olan, egemen olan dil'de buluşmalıydık. Bu dil de 'Türkçe'ydi. O yüzden babaannemin, torunlarıyla iletişim kurabilmek için büyük bir lezzetle, Şekspirvari tiratlar döktürdüğü Zazacasını bir kenara bırakıp biz torunlarıyla büyük bir emekle Türkçe konuşma gayretleri, 'üstün olan dil' karşısında büyük küçük hepimizin sessiz bir konsensüse varması bugün içimi daha fazla acıtıyor.

Keko diye bir çocuk...

Parklı bir örnek... Bundan yedi-sekiz yıl evvel, İspanya'da yaşayan bir arkadaşım 'artık' Türkçesi Kürtçesinden daha iyi olduğu halde doğacak çocuğuyla kendi anadilinde, Kürtçe konuşacağını, çocuğunun anadilinin Kürtçe olmasını istediğini söyleyince de içim acımıştı. Neden diye sorduğumda? *'Ben dilimi özgürce konuşamadım. İçimde kaldı. Öfkem geçmedi'* demişti. Öfkesini ilkel bulmuş (bu defa empati kuramamış) ama sessiz kalmıştım. Yine de yeni doğan çocuğunu bir ideolojiye kurban vermemesini, çocukla daha iyi bildiği Türkçe dilinde konuşması gerektiğini hararetle savunmuşum. İlk defa aramızda çıkan tartışma da benim Türkçeden yana tavır koymam yüzündendi... Taze bir anne olarak ırkçılıkla suçlanmayı da göze alarak, çocukla yazı yazmayı dahi bilmediği anadilinde değil de yazı da yazabildiği kendisini daha iyi ifade ettiği, Türkçeyle iletişim kurmasının doğru olduğunu söylemekte ısrar edince, iki laf arasında ırkçılıkla da suçlanmıştım. Geçtiğimiz yıl anadili Kürtçe, baba dili İspanyolca, okul dili İspanyolca-İngilizce olan, İstanbul'da Türkçe Malatya'da Kürtçe konuşan ve artık sekiz yaşında olan bu oğlan çocuğuyla bir hafta geçirdim... İstiklal'deki ayvalık tostçusunun kaldırırma kurulan yamuk formika masasında (anneyi beklerken) güle oynaya o bana İspanyolca ben ona Türkçe öğrettim. Onun çocuk yaştaki Türkçesi, Türkçeye olan ilgisi benim aile büyüklerimin konuştuğu Zazacandan daha halliceydi. Türkçe konusunda benim Zazacaya gösterdiğim ilgiden fazlasını gösteriyordu. İspanyolca ve Kürtçe aksanıyla birleşince de ortaya inanılmaz güzel bir Türkçe aksan çıkıyordu... Korktuğum başıma gelmedi, arkadaşımın oğluyula iletişim problemi olmadı. Keko'nun Kürtçe ve İspanyolca karışımı ana ve baba diline ödünç verdiğim Türkçe kelimeler pek yakıştı... Keko diller arasında büyük bir heyecanla sörf yapıyor. Dil'e aksana dair hiçbir problemi hiçbir kompleksi yok. Canı nasıl isterse,

kâh İspanyolca (Babadili İspanyolca onun 'anadili' oldu) şarkı söylüyor kâh Kürtçe küfrediyor. Türkçesi ise pek afili...

Arılarla Zazaca dans etmek...

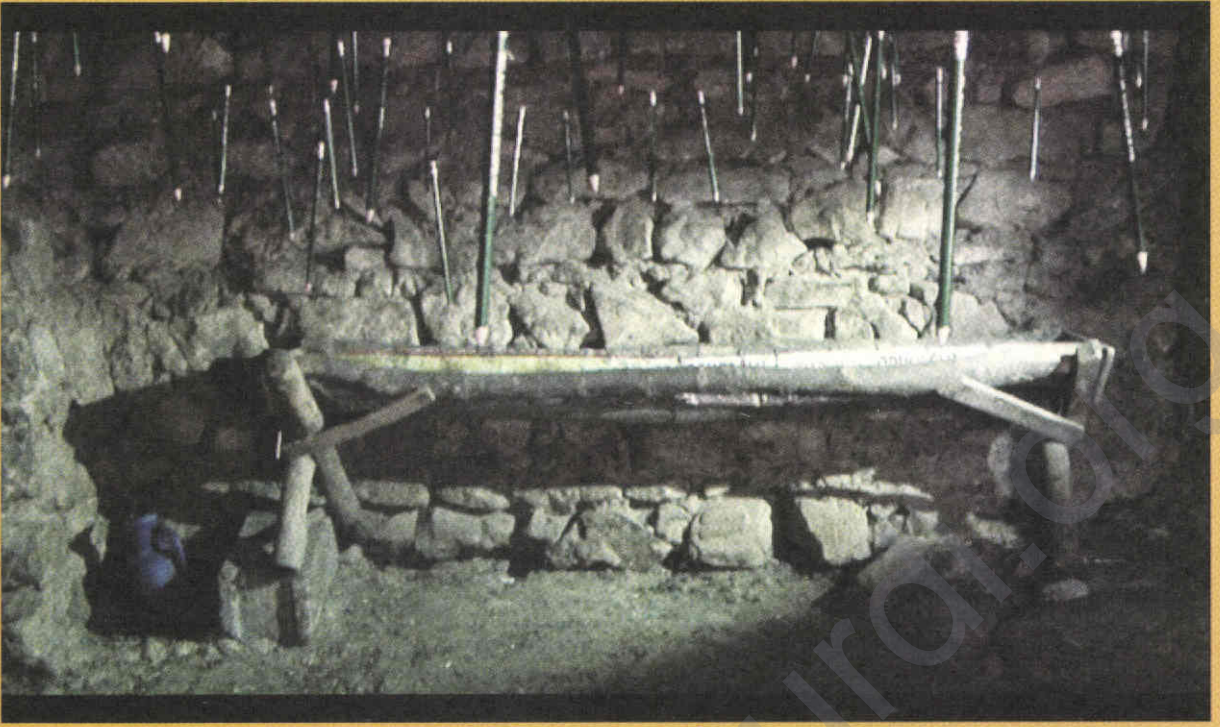
Keko'nun 'anadili' benim 'babadilim' olarak çıkmıştı karşıma. Türkçe şiir okunan şiir yazılan bir öğretmen evinde büyüdüm. Zaza olan babamın Türklere daha iyi konuştuğu aksansız Türkçesine rağmen, İlkokul bitiminde İstanbul'a geldiğimde sınıfta dilim sürçer diye ödü kopan küçüçük bir kızdım. Çok az esmerliğimden, çok az da aksanımla "kendimi ele vermekten" korkmuştum. Hâlâ daha zaman zaman dilim sürçer. İsteksiz ve kesik kesik konuştuğumda babamda olmayan aksan bende ortaya çıkar. E'ler açık, r'ler baskın çıkar. Ama bu yaşında utanmam artık. Aksanımlı duvar diplerinde yaşlı kemiklerini güneşe yatıran Zazalardan, babaannemden aldığımı düşünür, genç bir antropolog olarak öldüğünde dili de yok olacak olan yaşlı adama ağladığım gibi içten içe duygulanırım. Genç babaannemin halalarımla fısıfısıf Zazaca konuşmalarına genç 'Türk' annemin şüpheli yaklaşımı artık Zazaca anlayabilen ('Zazayım' diyen) annem için de çok gerilerde kaldı. Ancak birbirinden güzel üç halamın 'el kızı' annemi dışlayarak kendi aralarında Zazaca şakalaşıp kıkırdamalarına ve sadece o dilde yapıldığı için enfes tatlar bıraktığına inandığım kimi anlatımlarına çocukken dahil olamadığım için bugün bile içlenirim... Çocukken tınısını, melodisini, tadını aldığım, utangaç bir şekilde üç beş kelime söyleyebildiğim bir sırada İstanbul'a doğru yola çıktığım için bu enfes dilden uzak kalmanın acısını hâlâ yaşarım... Zazaca dedikodunun da, küfrün de, tanrıya yakarışın da, tiradın da, kıkırdamanın ve cilveleşmenin de, elma toplamanın da, arı kovanına elini sokarken bir Zazanın (dedemin) dilini, nefesini tutuşunu, arılarla Zazaca dansını da iliklerimde hissedirim...

Şimdi anlıyorum ki, dilinin son temsilcisi-konuşanı o yaşlı adamın Ubıhçasıyla buluşma gayretimiz, vişne bahçelerinde koşturduğumuz o toprakların diline bizi yabancı kılma pahasıydı. Yanı başımızdaki aile büyüklerimizin konuştuğu ve ama bizim konuşamadığımız o dili hatırlamadan, Ubıhça için gözyaşı dökmüştük. Bugün (fazlasıyla geç olsa da) babaannemin Dostoyevski tadında yaşadığı ve sayısız tiratlarına tanık olduğum 'biçare' Zazacası için gözyaşı dökmek istedim...

Çünkü;

*"Hangi sözlerle ninem gönlünü açmışsa bana,
ben o sözlerle gönül vermedeyim sevgilime,
sözlerime ninni kadar duygulu olmak yaraştır,
bağlıdır çünkü dilim gönlüme, gönlüm dilime."*

(Faruk Nafiz Çamlıbel)



MASALDAN GERÇEĞE

'BERİYA TOFANÊ'

GÜLSEN ODABAŞI

Kürt filmlerinden söz edildiğinde akla öncelikle filmlerin içerikleri gelir. Göç, sürgün, savaş, sınır, yurtsuzluk... Oysa dikkat çekilecek başka boyutlar da vardır. 80'li yıllarından bu yana Kürtlerin gündelik yaşamının bir parçası olamayan Kürt sinemasının çok zor şartlarda kendisini var etmeye çalışması, bir sektörünün olmaması gibi... Bunlar, Kürt sinemasına ait beklentilerimizi hangi düzeyde tutmamız gerektiğini de hatırlatır bize.

Ama bütün bu genel ve özel olanaksızlıklara rağmen gerçekten yetenekli ve azimli sanatçıların nasıl da iyi filmler yapabildiklerini görmek mümkün yine de. İşte bir örnek; 22. Uluslararası İstanbul Film Festivali'nde "En İyi Kurmaca" film ödülü alan, *Berîya Tofanê (Tufandan önce)*...

Yönetmen Ferit Karahan üniversite yıllarında daha çok fotoğraf ve sinemayla ilgilenmiş. *Berîya Tofanê*, birçok filmde de yardımcı yönetmenlik yapmış olan Karahan'ın

ilk kısa filmi. Senaryosu, ters ışık kullanımları, müziği, kamera açıları ve kurgusuyla bu yıl yapılmış en iyi Kürt kısa filmlerinden biri olan *Berîya Tofanê*, Adana Altın Koza'da, Milano'da ve Çek Cumhuriyeti'ndeki Brno festivallerinde gösterildi.

Tevrat'tan alınan; "*Yarattığım insanları, hayvan-*

ları, kuşları, sürüngenleri, yeryüzünden silip atacağım" sözleriyle başlayan film, günümüzden bir hikâyedir. Coğrafyamızın herhangi bir yerinde, çocuk olma hakkı elinden alınmışların gerçekliği, Zehra adlı bir kız çocuğunun gerçek-gerçeküstü unsurlarla bezenmiş öyküsü üzerinden anlatır. Köyde kızını okula göndermeyen bir babanın yetkililerle çatışması ve onun çevresindeki hayatlar oldukça gerçektir... Anneleri çocuklarına Nuh Tufanı'nı anlatırken, Zehra'nın uykuyla uyanıklık arasında gördüğü rüyalar ise "rüya mı gerçek mi?" ikilemini yaşatır. Kendisi görüntüde olmayan ama sesi işitilen anne tufanı anlatır:

"RAB baktı, insanı yarattığına pişman oldu. Yüreği sızladı. Yarattığım insanları, hayvanları, sürüngenleri, kuşları yeryüzünden silip atacağım' dedi.

"Yeryüzüne tufan göndereceğim. Yedi gün sonra yeryüzüne kırk gün kırk gece yağmur yağdıracağım. Göklerin altında soluk alan bütün canlıları yok edeceğim. Yeryüzündeki her canlı ölecek..."

Duyduklarımızdan görmediğimiz bir tufanı kurularız. Söylencedeki insanlığın cezalandırılacağı ifadeleri, sobanın üzerinde güğümde kaynayan suyun ve hiç durmadan duyulan bomba ve savaş uçağı ses-

lerinin gürültüsüyle desteklenir.

Filmdeki çerçeveler, bir yandan Kürtlerin ilk zamanlarından günümüze kadar taşıdıkları mistik motifleri, kadın erkek ilişkisindeki o bilinen ayrımı ve ritüellerin değişmezliğini, bedeninin kendisine zulmedenin karşısında yabancılaşmasını, kadınınsı her şeyin devletin iktidar olma araçlarına ek olarak bir de ailenin içindeki baba figürüyle kurban edilmesini anlatır.

Devletin ideolojik söyleminin müstehcen alt metinlerini de içermek üzere, film iktidarla ilgili birçok simgeyle doludur. Evrensel etik değerlerle

beslenmeyen dış iktidar ve Tanrı'nın elini hep yanına alan babanın iktidarı...

İnsanın karanlıklarıyla uğraşmayı kendisine yol edinmiş Ferit Karahan'ın sineması, iktidarın 'hizaya getirici' kurumlarına karşı bir duruştur. Sinemasıyla politik bir dil kurmaya çalışan Karahan'ın filmine, Ceylan Önkol olayının da kaynaklık ettiği söylenebilir, dünyanın herhangi bir köşesindeki bir savaşta parçalanan bir başka beden de...

Totaliter tüm akılların göstergeleriyle donatılmış hayata bir eleştiridir *Berîya Tofanê*... ☀



BERÎYA TOFANÊ (TUFANDAN ÖNCE)


Derhêner (Yönetmen): Ferit Karahan

Senaryo: Harun Özmen & Ferit Karahan

Taies Farzan - Ömer Şahin - Zilan Alkan - Turgut Ok

Kurdî-Türkçe

XAÇEPIRS

		Sersar, teral		Têla qalind a tembûrê		Huner-mendek		
		Piştî serdema îslamê dewletek kurd		Organeke mirovan				
							4	
		Derd				Xweda, yezdan		
		Rengek						
Sûreya Quranê		Dijbera roj				Yezdanek		
"... Uysal" (Wêne)		Helbesta coşdar			2	Paytexta Estonyayê		
			5		Dijbera ziha Şikil			
Germa laş				Çap, çapkirin				
Enstrumanek				Bi herêmkî 'got'		3	Deq, niqte	
		Xelk, millet				Notayek		
		Notayek						
Bajarekî japonan...								
Eger	1							
				Yezdanê herî mezin ê gutiyan				
Amadekar: Dawud Rêbiwar		ŞÎFREYA		1	2	3	4	5
E-mail: rebiwar@gmail.com		VEŞARÎ						

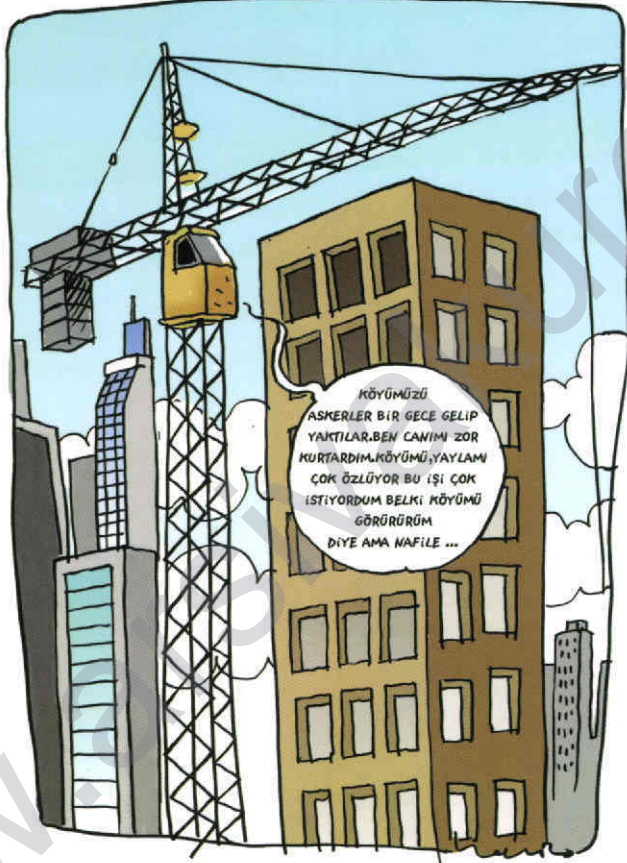
“Bir Tanığın Yaşamından Kesitler”



EVRENSEL BASIM YAYIN

TARLABAŞI BULVARI KAMERHATUN MAH. ALHATUN SK. NO: 25 BEYOĞLU/İSTANBUL

T: (+90) 212 255 25 46 (PBX) F: (+90) 212 255 25 87 E: evrenselbasim@gmail.com W: www.evrenselbasim.com



hincesu@hotmail.com

ISSN 1305-4775-16



9 771305 477514